

**LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SAHİP OLDUĞU
KİŞİLİK TÜRLERİ VE İNTERNET
BECERİLERİNİN SİBER ZORBALIK AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

Önder YILDIRIM

Doktora Tezi

**Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi
Ana Bilim Dalı**

2021

(Her hakkı saklıdır.)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİLGİSAYAR VE ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİ EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
BİLGİSAYAR VE ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİ EĞİTİMİ BİLİM DALI

**LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SAHİP OLDUKLARI KİŞİLİK TÜRLERİ VE İNTERNET
BECERİLERİNİN SİBER ZORBALIK AÇISINDAN İNCELENMESİ**

(Investigation of High School Students' Personalities and Internet Skills in Terms of
Cyberbullying)

DOKTORA TEZİ

Önder YILDIRIM

Danışman: Doç. Dr. Engin KURŞUN

Erzurum
Nisan, 2021

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Önder YILDIRIM tarafından hazırlanan “Lise Öğrencilerinin Sahip Olduğu Kişilik Türleri ve İnternet Becerilerinin Siber Zorbalık Açısından İncelenmesi” başlıklı çalışma 29 / 04 / 2021 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bilim Dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:	Prof. Dr. Hatice Ferhan ODABAŞI <i>Anadolu Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Danışman:	Doç. Dr. Engin KURŞUN <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi:	Prof. Dr. Mehmet Barış HORZUM <i>Sakarya Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi:	Doç. Dr. Türkan Karakuş YILMAZ <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi:	Doç. Dr. Adem PEKER <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

29 / 04 / 2021

Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Adnan KÜÇÜKOĞLU

Enstitü Müdürü

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Doktora Tezi olarak sunduğum “Lise Öğrencilerinin Sahip Olduğu Kişilik Türleri ve İnternet Becerilerinin Siber Zorbalık Açısından İncelenmesi” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakça kısmında gösterdiğimi beyan ederim.

29 / 04 / 2021

Aslı ıslak imzalıdır

Önder YILDIRIM

☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

TEŞEKKÜR

Öğrencilik hayatımın en uzun süreçlerinden biri olan doktora öğrenimimde sürecin tamamlanmasına doğru ilerlerken süreç boyunca bana rehberlik ve danışmanlık yapan, desteğini, emeğini, zamanını, bilgisini ve ilgisini benden hiç esirgemeyen, tez süreci dışında da hep yanımda olan ve akademik çalışmalarında da kendisine çok şey borçlu olduğum, öğrencisi olmaktan onur ve mutluluk duyduğum kıymetli hocam Doç. Dr. Engin KURŞUN'a bana kattığı herşey için en içten dileklerimle teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Tez süreci boyunca değerli görüşleriyle tez çalışmamın sonuçlanması için destek, ilgi ve anlayışlarıyla bana yol gösteren Doç. Dr. Türkan Karakuş YILMAZ'a ve Doç. Dr. Adem PEKER'e desteklerinden ötürü çok teşekkür ederim. Tez savunma sınavıma katılarak değerli görüş ve önerileriyle tezime katkıda bulunan Prof. Dr. Hatice Ferhan ODABAŞI ve Prof. Dr. Mehmet Barış HORZUM'a teşekkürlerimi sunarım. Lisansütü eğitim sürecim boyunca akademik gelişimime katkı sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Yüksel GÖKTAŞ'a, Prof. Dr. Selçuk KARAMAN'a, Prof. Dr. Aslan GÜLCÜ'ye, Prof. Dr. Mustafa SÖZBİLİR'e teşekkürlerimi sunarım. Tezin oluşmasında fikir ve görüşleri ile katkı sağlayan Dr. Öğr. Üyesi İdris GÖKSU, Dr. Öğr. Üyesi Alper ASLAN ve Dr. Öğr. Üyesi Yiğit Emrah TURGUT'a teşekkürlerimi sunarım. Tez sürecim boyunca beni hiç yalnız bırakmayan tezimin analizlerinde ve yorumlanmasında sürekli yanımda olan, destekleriyle tezimin sonuçlanmasında büyük katkısı olan Doç. Dr. V. Aytekin SANALAN, Arş. Gör. Dr. Hamza POLAT ve EBYU, BÖTE Bölümü ve Eğitim Bilimleri Bölümü öğretim elemanlarına saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez sürecim boyunca yardımlarını benden esirgemeyen BÖTE öğrencilerimizden Habibe AKSOY, Hilal OR ve Beyza KÖŞGER'e teşekkürlerimi sunarım. Tez sürecimde hem maddi hem de manevi destekleri ile beni yalnız bırakmayan Bahadır SAZLI ve Emre ALTUNÇ'a teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarım süresince manevi desteklerini sürekli yanımda hissettiğim, bugünlere gelmemde çok büyük emekleri olan anneme, babama, kardeşlerime teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca her türlü desteğiyle yanımda olan değerli eşim Rukiye YILDIRIM'a ve tez yazım sürecini benimle birlikte göğüsleyen değerli oğullarım Abdulkadir YILDIRIM, H. Salih YILDIRIM ve Yusuf YILDIRIM'a sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Önder YILDIRIM

ÖZ

DOKTORA TEZİ

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SAHİP OLDUĞU KİŞİLİK TÜRLERİ VE İNTERNET BECERİLERİNİN SİBER ZORBALIK AÇISINDAN İNCELENMESİ

Önder YILDIRIM

Nisan 2021, 170 Sayfa

Amaç: Araştırmanın amacı, lise öğrencilerinin sahip oldukları kişilik türleri ve internet becerilerinin siber zorba ve siber mağdur olma durumları açısından incelenmesidir.

Yöntem: Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma grubu Erzincan il merkezinde bulunan liseler olarak belirlenmiştir. Çalışma grubunu birinci aşamada 6 farklı lisede bulunan 1417 öğrenci, ikinci aşamada ise 138 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmanın birinci aşamasında küme örnekleme, ikinci aşamasında ise amaçlı örnekleme kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, siber zorbalık tehlike düzeyi ölçeği, beş faktör kişilik özellikleri ölçeği ve siber zorbalık temelli internet becerilerine yönelik performans testi uygulanmıştır. Verilerin analizinde iki aşamalı yol izlenmiştir. Birinci aşamasında toplanan veriler programlar aracılığı ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre siber mağdur olan öğrenciler ikinci aşamaya dahil edilmiştir. İkinci aşamada ise performans testine katılan öğrencilerin video kayıtları analiz edilmiştir. Toplanan veriler korelasyon ve regresyon analiz yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular: Araştırmada siber zorba olma ve siber mağdur olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir ilişki ortaya çıkmıştır. Siber mağdur olma durumu ile kişilik türlerinden dışadönüklük, nevrotiklik ve deneyime açıklık arasında pozitif bir ilişki ortaya çıkmıştır. Siber mağdur olma durumu ile kişilik türlerinden yumuşak başlılık ve sorumluluk arasında negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır. Siber zorba olma durumu ile kişilik türlerinden dışadönüklük ve nevrotiklik arasında pozitif bir ilişki ortaya çıkmıştır. Siber mağdur olma ve internet becerileri arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır. İnternet becerileri ve kişilik türlerinden nevrotik kişiliğin siber mağdur olma durumu üzerinde yordayıcılığı bulunmaktadır. Ayrıca kişilik türlerinden nevrotik kişiliğin siber zorba olma durumu üzerinde yordayıcılığı bulunmaktadır. Nevrotik kişiliğe sahip olan kişilerin siber mağdur olma durumlarına internet becerilerinin düzenleyici bir etkisi bulunmamaktadır.

Sonuç: Lise öğrencilerinin siber mağdur olma durumları arttıkça siber zorba olma durumları da artmaktadır. Ayrıca öğrencilerin sahip olduğu kişilik türleri ile siber mağdur olma durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Lise öğrencilerinin siber zorba olma durumları ile kişilik türlerinden dışadönüklük, nevrotiklik, yumuşak başlılık ve sorumluluk arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Öğrencilerin siber mağdur olma durumunda en yüksek korelasyon nevrotiklik kişiliğe aittir. Siber zorba olma durumunda da en yüksek korelasyona sahip kişilik türü nevrotik kişiliktir. Lise öğrencilerinin siber mağdur olma durumu ile internet becerileri arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Öğrencilerin internet becerilerinin artırılması siber mağduriyeti engelleyici yönde olabilmektedir. Nevrotik kişiliğe sahip olan öğrencilerin siber mağdur olma durumlarına internet becerilerinin düzenleyici olarak bir etkisi yoktur.

Anahtar Kelimeler: Siber zorbalık, siber mağdur, kişilik türleri, internet becerileri, dijital beceriler

ABSTRACT

DOCTORAL DISSERTATION

INVESTIGATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS' PERSONALITIES AND INTERNET SKILLS IN TERMS OF CYBERBULLYING

Önder YILDIRIM

April 2021, 170 Pages

Purpose: The aim of the study is to examine the effects of high students' personalities and internet skills on being a cyberbully and cyber victim.

Method: Relational survey model, one of the quantitative research methods, was used in this study. The research group was determined as high schools located in the center of Erzincan province. First cohort consists of 1417 cluster sampling selected students from 6 different high schools while 138 purposefully picked students formed the second cohort. Personal Information Form, Cyber Bullying Risk Level Scale, Five Factor Personality Traits Scale and Performance Test for Cyber Bullying Based Internet Skills were used as data collection tools in the study. In the analysis of the data, the two-phase path was followed. The data collected in the first step were analyzed by using Excel and SPSS package program. According to the analysis results, students with cyber victim history have been included in the phase II. At the second stage, video recordings of the students participating in the performance test were analyzed. Collected data were analyzed by performing correlation and regression analysis using SPSS package program.

Findings: In the study, a statistically significant positive relationship was found between being a cyberbully and being a cyber victim. A positive relationship has emerged between being cyber-victim and personality types such as extraversion, neuroticism, and openness to experience. A negative relationship has emerged between cyber victim status and personality types, mildness, and responsibility. A positive relationship is observed between being a cyberbully and extraversion as well as neuroticism. A statistically significant negative relationship was found between cyber-victimization and Internet skills. Neurotic personality and internet skills both have a predictive role on cyber victim status. In addition, neurotic personality is a significant predictor of being a cyberbully. Internet skills do not have a regulatory effect on the cyber victimization of individuals with neurotic personalities.

Conclusions: According to the results, when high school students become cyber victims, they more likely become cyberbullies. There is a relationship between all personality types' cyber victim status. However, there is a relationship between the personality types of being a cyberbully and those other than openness to experience. The highest correlation in the case of being a cyber victim belongs to the personality of neuroticism. In the case of being a cyberbully, the personality type with the highest correlation is the neuroticism personality. There is a correlation and predictive value between being a cyber victim and Internet skills. Increasing or improving students' Internet skills can prevent cyber victimization. However, Internet skills have no regulatory effect on the cyber victimization of students with only neurotic personalities. In other words, the increase or decrease in internet skills does not change the cyber victims who have a neurotic personality.

Keywords: Cyberbullying, cyber victim, personality types, internet skills, digital skills

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iii
ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar DİZİNİ.....	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ.....	xiii
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
Giriş	1
Problem Durumu.....	4
Araştırmanın Amacı	5
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	5
Araştırmanın Sınırlılıkları	6
Varsayımlar	7
Terim ve Tanımlar.....	7
İKİNCİ BÖLÜM	8
Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar	8
İnternet Fırsatları	10
İnternet Riskleri.....	11
Siber Zorbalık.....	13
<i>Siber Zorbalığın Görülme Biçimleri</i>	14
<i>Siber Zorbalığın Nedenleri</i>	16
<i>Siber Mağduriyetlik</i>	16
<i>Siber Mağduriyetliğin Nedenleri</i>	17
İnternet Becerileri.....	18
İnternet Becerileri Türleri	23
<i>Formal İnternet Becerileri</i>	23

<i>İnformal İnternet Becerileri</i>	26
<i>Operasyonel İnternet Becerileri</i>	30
<i>Stratejik İnternet Becerileri</i>	33
İnternet Becerileri ile İnternet Riskleri Arasındaki İlişki.....	37
İnternet Becerilerinin İnternet Riskleri Üzerindeki Etkisi	38
İnternet Becerilerinin Ölçülmesi	39
<i>İnternet Becerilerinin Kişisel Raporlamalar (Anket, Ölçek, vb.) ile Ölçülmesi</i>	39
Kişilik.....	43
<i>Kişilik Kuramları</i>	44
<i>Beş Faktör Kişilik Modeli</i>	46
Kişilik Türleri ile Siber Zorbalık Arasındaki İlişki.....	48
Kişilik Türleri ile İnternet Becerileri Arasındaki İlişki.....	49
Bölüm Özeti	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	51
Yöntem	51
Araştırma Yöntemi ve Deseni.....	52
Çalışma Grubu	52
Evren ve Örneklem	55
<i>I. Aşama Örneklem Seçimi</i>	56
<i>II. Aşama Örneklem Seçimi</i>	56
Veri Toplama Araçları	57
<i>Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği</i>	57
<i>Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği</i>	57
<i>Siber Zorbalık Temelli İnternet Becerilerine Yönelik Performans Testi</i>	59
Siber Zorbalık Temelli İnternet Becerilerine Yönelik Performans Testinin Geçerlik ve Güvenirliği	60
Veri Toplama Süreci	61
<i>Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği</i>	62
<i>Beş Faktörlü Kişilik Özellikleri Ölçeği</i>	63
<i>Siber Zorbalık Temelli İnternet Becerilerine Yönelik Performans Testi</i>	64
Veri Analizi	68
Araştırmacı Rolü	71
Çalışmanın Geçerlik ve Güvenirliği.....	71
<i>Geçerlik Önlemleri</i>	71
<i>Güvenirlik Önlemleri</i>	72

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	73
Bulgular	73
Siber Mağdur Olma ve Siber Zorba Olma Arasındaki İlişki	73
Siber Mağdur ve Siber Zorba Olma Durumları ile Kişilik Türleri Arasındaki İlişki.....	73
Siber Mağdur Olma, Siber Zorba Olma Durumları ile İnternet Becerileri Arasındaki İlişki	75
Kişilik Türleri ile İnternet Becerileri Arasındaki İlişki.....	75
Kişilik Türleri ve İnternet Becerilerinin Siber Mağdur Olmayı Yordama Durumu	76
Kişilik Türleri ve İnternet Becerilerinin Siber Zorba Olmayı Yordama Durumu	80
Kişilik Türlerine Göre İnternet Becerilerinin Siber Mağdur Olma Durumları Üzerinde Düzenleyici Etkisi	84
BEŞİNCİ BÖLÜM	86
Sonuç ve Tartışma	86
Öğrencilerin Siber Zorbalık Durumları.....	87
Öğrencilerin Siber Zorbalık ile Kişilik Türleri Arasındaki İlişki.....	87
Öğrencilerin Siber Zorbalık Durumları ile İnternet Becerileri Arasındaki İlişki.....	90
Öğrencilerin Kişilik Türleri ile İnternet Becerileri Arasındaki İlişki.....	90
Öğrencilerin Kişilik Türleri ile İnternet Becerilerinin Siber Zorbalığı Yordaması	91
Kişilik Türlerine göre İnternet Becerilerinin Siber Mağdur Olma Durumları Üzerindeki Düzenleyici Etkisi	92
Öneriler.....	93
KAYNAKÇA	96
EKLER	114
EK 1. Etik Kurul Onayı.....	114
EK 2. MEB İzin Belgesi.....	115
EK 3. MEB Araştırma Uygulama İzni Ön Başvurusu Belgesi	116
EK 4. Veli Onay Belgesi.....	117
EK 5. Gönüllü Katılımcı Belgesi	118
EK 6. Kişisel Bilgi Formu.....	119
EK 7. Siber Zorbalık Ölçeği.....	121
EK 8. Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği	122
EK 9. Siber Zorbalık Temelli İnternet Becerilerine Yönelik Performans Testi	123
EK 10. Siber Zorbalık Ölçeği İzin	124
EK 11. Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği İzin	124
EK 12. İnternet Becerilerine Yönelik Performans Testi Değerlendirme Rubriği	125

EK 13. Siber Mağduriyetlik ve Siber Zorba Olma Durumları için Gerçekleştirilen Analizler.....	127
EK 14. Siber Mağdur Olma, Siber Zorba Olma ve Kişilik Türleri Arasındaki İlişki için Gerçekleştirilne Analizler	128
EK 15. Lise Öğrencilerinin Siber Mağdur Olma Durumları ve Siber Zorba Olma Durumları ile Sahip Oldukları İnternet Becerileri Arasında İlişki.....	133
Değişkenler Arasındaki Doğrusal İlişki	133
EK 16. Lise Öğrencilerinin Sahip Oldukları Kişilikler ile İnternet Becerileri Arasında İlişki	134
EK 17. Lise Öğrencilerinin Sahip Oldukları Kişilik Türlerine Göre İnternet Becerileri Öğrencilerin Siber Mağdur Olma Durumlarının Yordayıcılığı	135
EK 18. Lise Öğrencilerinin Sahip Oldukları Kişilik Türlerine göre İnternet Becerileri Öğrencilerin Siber Zorba Olma Durumlarının Yordayıcılığı.....	143
EK 19. Kişilik Türüne göre İnternet Becerilerinin Siber Mağdur Olma Durumları Üzerindeki Düzenleyici Etkisi	152
EK 20. Performans Testinde Kullanılan Dizüstü Bilgisayarların Teknik Özellikleri..	154
ÖZ GEÇMİŞ	155

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. <i>İnternet Fırsatları (Livingstone vd., 2011a)</i>	12
Tablo 2. <i>İnternet Riskleri (Livingstone vd., 2011a)</i>	12
Tablo 3. <i>Araştırma Soruları, Seçilen Örneklem, Veri Toplama Araçları ve Analiz Yöntemleri</i>	51
Tablo 4. <i>Erzincan İlinde Bulunan Liselere ait Bilgiler</i>	53
Tablo 5. <i>Çalışmanın Birinci Aşamasına Katılan Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Dağılımları</i> ...	54
Tablo 6. <i>Çalışmanın Birinci Aşamasına Katılan Lise Öğrencilerinin Yaş Bilgileri</i>	55
Tablo 7. <i>Çalışmanın İkinci Aşamasına Katılan Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Dağılımları</i>	55
Tablo 8. <i>Çalışmanın İkinci Aşamasına Katılan Lise Öğrencilerinin Yaş Bilgileri</i>	55
Tablo 9. <i>Çalışmanın İkinci Aşamasına Katılan Lise Öğrencilerinin Demografik Verileri</i> <i>(kurum türleri)</i>	55
Tablo 10. <i>Değişkenlerin Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve İlişki Durumları</i>	76
Tablo 11. <i>Siber Mağdur Olma Durumunu Açıklayan Değişkenlere ait Çoklu Regresyon</i> <i>Modeli</i>	79
Tablo 12. <i>Değişkenlerin Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve İlişki Durumları</i>	80
Tablo 13. <i>Siber Zorba Olma Durumuna Açıklayan Değişkenlere ait Çoklu Regresyon Modeli</i>	83
Tablo 14. <i>Siber Mağdur Olma Durumu ve Nevrotik Kişiliğe İnternet Becerilerinin</i> <i>Düzenleyici Etkisi</i>	84

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. 2009-2020 Yılları Arasındaki Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımına İlişkin Temel Göstergeler (TUIK, 2020)	1
Şekil 2. 2004-2019 Yılları Arasındaki Hanelerde Bilişim Teknolojileri ve İnternet Erişimi Bulunma Oranı (TUIK, 2020)	2
Şekil 3. İnternet Risklerine Genel Bakış (De Moor vd., 2008)	11
Şekil 4. Metin, Resim, Animasyon veya Menü gibi Farklı Biçimlerde Gömülü Köprü Bağlantıları	25
Şekil 5. Metin, Tabanlı Gömülü Köprü Bağlantıları	25
Şekil 6. Metin, Tabanlı Gömülü Köprü Bağlantıları	25
Şekil 7. Arama Motoru Web Sayfası ve Arama Butonunun Yeri	27
Şekil 8. Web Sayfasında Sağ Üst Köşede Bulunan Arama Butonu	27
Şekil 9. Arama Motorunun Aramayı Gerçekleştirme Butonuna Basıldığında Listelenen Sonuçlar	27
Şekil 10. Web Sayfasında Bulunan Arama Butonuna Basıldığında Ekrana Gelen Arama Satırı	28
Şekil 11. Arama Satırına Anahtar Kelimelerin Girilmesi ve Arama Sonuçlarının Listelenmesi	28
Şekil 12. Arama Sonuçlarından Doğru Olanının Seçilmesi ve İstenilen Web Sayfasına Ulaşılması	29
Şekil 13. Arama Motorunun Gelişmiş Arama Seçenekleri ile Aramanın Gerçekleştirilmesi ..	29
Şekil 14. İstenilen Bir Web Sayfasının Yer İşaretlerine Eklenmesi ve Listelenmesi	30
Şekil 15. İnternet Sayfasına Yer İşaretinin Konulması İşleminin Tamamlanması ve Tarayıcının Adres Satırı Altına İnternet Sayfasının Gelmesi	31
Şekil 16. İnternet Sayfasını ve Arama Sonuçlarını Yazdırma	31
Şekil 17. Arama Sonuçlarının Yazdırma ile İlgili Ayarlarının Yapılması	32
Şekil 18. İnternet Tabanlı Formları Bulma ve Bu Formları Doldurma	32
Şekil 19. Doğru Olan İçeriğin Karar Verilmesi	35
Şekil 20. Doğru Olan İçeriğin Seçilmesi	35
Şekil 21. Belirlenen Hedefe Giderken Seçeneklerin Hangisinin Faydalı Olacağına Karar Verilmesi	36
Şekil 22. Faydalı Olan Bilgilere Erişimin Sağlanması	36

Şekil 23. Araştırma Süreci	52
Şekil 24. Örneklem Seçimi	56
Şekil 25. Siber Zorbalık Temelli İnternet Becerilerine Yönelik Performans Testi Geliştirme Süreci	60
Şekil 26. Veri Toplama Öncesi Yapılan İşlemler	62
Şekil 27. Performans Testinin Uygulanması	64
Şekil 28. Performans Testinin Uygulanması	65
Şekil 29. Performans Testinin Uygulanması	65
Şekil 30. Performans Testinin Uygulama Öncesinde Katılımcılara Hazırlanan Rehber Video Kesiti	66
Şekil 31. Performans Testinin Uygulanması Sırasında Alınan İnternet Hız Testlerinden Bir Tanesine Örnek	67
Şekil 32. Performans Testinin Uygulanması Sırasında Uygulaması Biten Katılımcının Tarayıcı Geçmişinin Silinmesi	67
Şekil 33. Performans Testinden Elde Edilen Videoların Kaydedileceği Rubrik	69
Şekil 34. Siber Mağdur Olma Durumu İçin P-P Plot Grafiği	77
Şekil 35. Siber Mağdur Olma Durumu İçin Residualların Dağılımı	77
Şekil 36. Standartlaştırılmış Yordayıcı Değerlere Karşı Residuals	78
Şekil 37. Leverage İstatistiği Uç Değerler Grafiği	79
Şekil 38. Cook's Distance Grafiği	79
Şekil 39. Siber Zorba Olma Durumu İçin P-P Plot Grafiği	81
Şekil 40. Siber Zorba Olma Durumu İçin Residualların Dağılımı	81
Şekil 41. Standartlaştırılmış Yordayıcı Değerlere Karşı Residuals	82
Şekil 42. Leverage İstatistiği Uç Değerler Grafiği	83
Şekil 43. Cook's Distance Grafiği	83
Şekil 44. Model 1 (Hayes, 2017)	84
Şekil 45. Moderation Analiz, Düzenleyici Model	84
Şekil 46. Moderation Analiz Model Sonuç Grafiği	85

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

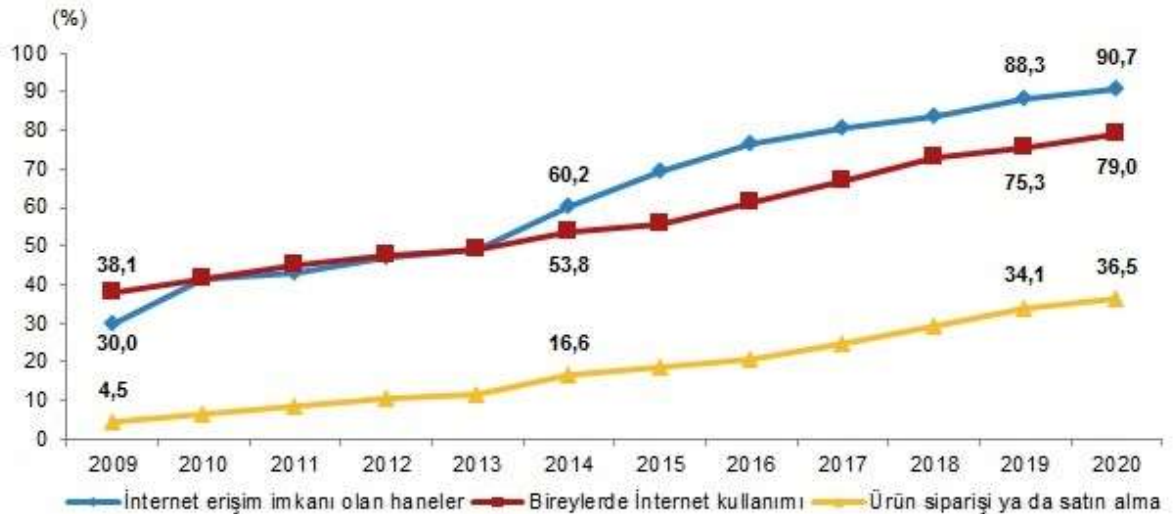
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
BTK	: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
DTP	: Dijital Türkiye Platformu
IoT	: Internet of Things (Nesnelerin İnterneti)
URL	: Uniform Resource Locator (Tekdüzen Kaynak Bulucu)
EUKO	: Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Projesi
EBA	: Eğitimde Bilişim Ağı
MEBBİS	: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Bilişim Sistemleri
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı
f	: Frekans
%	: Yüzde

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Bilgisayar ve internet insan hayatı kolaylaştıran en temel teknolojilerdendir. Bu nedenle kullanım tercihi her geçen gün artarak devam etmektedir. Bilgisayarların kullanımının artmasıyla beraber internet kullanımında da artış olması beklenen bir durumdur. Benzer şekilde mobil teknolojilerin kullanımının artmasıyla internet kullanımında da hızlı bir artış yaşanmıştır. İnsanlar internet ortamını birçok yönüyle kullanmaktadırlar. Bu yönler özellikle içinde bulunduğumuz COVID-19 pandemi süreciyle beraber daha da artış göstermiştir. TÜİK (2020) verilerine göre internet erişim imkanı olan hanelerin ve bireylerdeki internet kullanımının her geçen yıl arttığı görülmektedir. Bu artış sadece Türkiye’de olmamıştır. We Are Social (2020) verilerine göre dünyadaki internet kullanıcılarının sayısı 4.54 milyon ile dünya nüfusunun %59’unu oluşturmaktadır (WAS, 2020). Bu durumda her geçen yıl internet kullanımının hızla artış gösterdiği söylenebilir. İnternetin kullanımında meydana gelen artış kullanıcıların internet ortamında risklerle karşılaşma ihtimalinin de artmasına sebep olmaktadır. Özellikle ergenlerin internet riskleriyle karşı karşıya kalması psikolojik ve sosyal gelişimlerinin yanı sıra eğitim süreçlerini de etkilemektedir.

Şekil 1. 2009-2020 Yılları Arasındaki Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımına İlişkin Temel Göstergeler (TÜİK, 2020)

Özellikle COVID-19 pandemi süreciyle beraber akıllı telefonlar ve tabletlerin kullanımının yaygınlaşması ve artması çocukların internet erişimlerini de artırmıştır. We are Social 2020 verilerine göre dünyada akıllı telefon kullanımı 5.19 milyon ile dünya nüfusunun

%67'sini oluşturmaktadır (WAS, 2020). Türkiye’de ise TÜİK (2020) verilerine göre teknolojik cihazlarla beraber internet kullanımının arttığı da görülmektedir. Bu artış, bazı çocukların internette ihtiyaç duydukları her şeye daha kolay ve daha hızlı bir şekilde erişimlerini de beraberinde getirmektedir.

Şekil 2. 2004-2019 Yılları Arasındaki Hanelerde Bilişim Teknolojileri ve İnternet Erişimi Bulunma Oranı (TÜİK, 2020)

İnternetin gelişimi ve bununla birlikte internet kullanımının artması, çocukların amaç dışı ve kontrolsüz olarak interneti kullanmaları, internet riskleri ile karşılaşmalarına sebep olmaktadır (Chang & Man Law, 2008; Erdur-Baker & Kavşut, 2007; Turgut, 2016; Valcke vd., 2010). İnternet teknolojileri öngörülemez bir şekilde gelişirken, kullanıcılarını da farklı şekillerde etkilemiştir. Örneğin internetin sunduğu sınırsız bilgi kaynağına çocukların kolaylıkla erişebilmeleri her ne kadar önemli bir fırsat gibi görünse de, bu içerikler arasında çocukların yaşlarına uygun olmayan ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyebilecek içeriklerle karşılaşma olasılıkları da oldukça yüksektir. Çocuklarda mobil internetin kullanımının artması, çocukların internette daha fazla vakit geçirmesine yol açtığı için onların internet riskleriyle karşılaşmasında artışa neden olmuştur (Turgut & Kurşun, 2020). İnternet, günümüzde en güçlü iletişim araçları arasındadır. Ancak internetin bu güçlü yanı aynı zamanda çocukları kötü niyetli kişiler tarafından ulaşılabilir hale getirmektedir. Bu bağlamda internetin sunduğu fırsatların yanı sıra ortaya çıkan riskler göz ardı edilemeyecek sonuçları beraberinde getirmektedir. Türkiye’de yaşayan çocukların Avrupa’da yaşayan çocuklara oranla daha fazla internet risklerine maruz kaldıkları belirtilmektedir (Turgut & Kurşun, 2020). Alanyazında ergenlerin internette cinsel içerikli görsel ve iletiler görme, siber zorbalığa maruz kalma, internette yeni kişilerle tanışma ve tanışılan kişilerle yüz yüze görüşme, aşırı internet kullanma ve kendilerine fiziksel zarar verme veya intihar etme yollarını öğreten, nefret söylemleri geliştiren, uyuşturucu

kullanmayı özendiren riskli içerikler ile karşılaştıkları belirtilmektedir (Fenaughty & Harré, 2013; Kaşıkçı vd., 2014; Livingstone, 2014; Tarı Cömert & Kayıran, 2010).

Ergenlerin karşılaşılabileceği internet risklerinden biri de siber zorbalıktır. İnternet kullanımının artmasıyla beraber hiç şüphesiz çocukların siber zorbalığa maruz kalmaları da artış göstermiştir (Bıyık, 2016). İnternet riskleri içerisinde siber zorbalığın ergenlik ve genç yetişkinlik dönemlerindeki kişileri daha fazla etkilediği ve bu etkinin zihinsel ve toplumsal boyutlarda olabileceği belirtilmektedir (Arıcak, 2009; Güran vd., 2000). Ergenlerin internet yoluyla cinsel tacize uğramaları çocuklarda; depresyon, travmaya bağlı stres bozuklukları, davranış değişikliği, intihara yönelme gibi olumsuzluklara neden olabilmektedir (Jones & Ramchandani, 1999; Kurt & Beyhan, 2007). Çalışmaların genel olarak yansıttığı duruma bakılacak olursa, TÜİK verilerinden de anlaşılacağı üzere teknolojinin ilerlemesi, teknolojiye sahip olma durumundaki artışlar, ergenlerin siber zorbalıkla karşılaşma ihtimali düşünüldüğünde ciddiye alınması gereken bir problem olduğu görülmektedir (Kokkinos vd., 2014; Kopecký, 2014; Kowalski vd., 2018; Topçu vd., 2008).

İnternet risklerine yönelik alınabilecek bazı tedbirler vardır. Ebeveynler genellikle teknik önlemleri kullanmayı tercih etmektedir. Bunun yanı sıra birçok ebeveyn de çocuğunun internet erişimini tamamen keserek onu internet risklerinden korumayı tercih etmektedir (Aksoy, 2019). Ancak bu önlemler çocukları internetin sunduğu fırsatlardan mahrum etmekle birlikte, çoğunlukla uygulanabilir de olmamaktadırlar. Ergenlerin tamamen internette uzak tutabilmek günümüzde neredeyse imkansızdır. Nitekim çocuklar okullarda ve hemen hemen herkesin yanında taşıdığı mobil telefonları sayesinde her yerde internete erişim sağlayabilmektedirler. İnternet erişimini kısıtlamak veya tamamen kesmek yerine, çocukların internet risklerinin farkında olarak, bu risklerden kendilerini koruyabilen bilinçli birer internet kullanıcısı olmalarını sağlamak önemlidir.

Siber zorbalığa karşı alınabilecek önlemler arasında ergenlere internet becerileri kazandırılmasının ön plana çıkmasını sağlayan birkaç neden sayılabilir. Bunlardan birincisi siber zorbalığa karşı alınabilecek teknik önlemlerin çok kısa zamanda yetersiz kalabilmesidir. Nitekim çocuklar gelişen internet teknolojileri sayesinde alınan teknik önlemlerin üstesinden kısa zamanda gelebilmektedir. İkincisi internetin dinamik ve hızlı değişen yapısına karşılık verebilmek için alınacak önlemlerin de aynı hızda kendisini yenileyebilmesi ve esnek bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Son olarak ise; siber zorbalığa karşı önlemler alırken, genellikle internetin sunduğu fırsatların da önüne geçilmektedir. Bu kapsamda çocukların siber zorbalığa karşı kendilerini koruyabilme yeteneğine sahip olmaları, internet risklerine karşı alınabilecek en etkili önlemlerden biridir.

Problem Durumu

İnternet kullanımının yaygın bir hale gelmesi çocuklar için birçok fırsat sunmaktadır. Ancak bu fırsatların yanı sıra internette karşılaşılabilecekleri riskler ise kullanılan yeni teknolojilerin çeşitlenmesine paralel olarak değişmekte ve çocuklar için risk olma potansiyelleri de giderek artmaktadır. Bu sorunların çıkmasında özellikle internetin ve sosyal medyanın yaygın kullanımının çok büyük etkisi olduğu söylenebilir (Uslu, 2007). Bu sorunların en başta gelenlerinden biri de şüphesiz ki siber zorbalıktır. İnternetin riskli kullanımının en önemli değişkenlerinden biri siber zorbalıktır (Baker & Tanrikulu, 2010). Ergenlerin belirli yaş dönemlerindeki farklılıkları siber zorbalığı etkileyen bir durum olabilmektedir. Özellikle ergenlik dönemindeki çocuklar, benlik oluşturmada kimliklerini kazanmaya çalışırken, hayatlarındaki değişimler onların seçim ve uyum yapmalarında zorluk yaşatabilmektedir. Bu durum özellikle ergenlik dönemlerinde çocukların siber zorba ya da siber mağdur olma durumlarında etkili olabilmektedir (Özbay, 2013).

Ergenler, internet sayesinde istedikleri bilgi ve becerilere hızlıca erişebilme, ilgi alanlarını paylaşan uzaktaki kişilerle iletişime geçebilme, deneyimlerini paylaşabilme ve birlikte çalışmalar yürütebilme imkânına sahip olmaktadır. Bireylerin sınırları olmayan internet dünyasından etkili bir şekilde yararlanmaları için internet (dijital) becerileri olarak ifade edilen bazı becerilere sahip olması gerekmektedir. Bu beceriler sayesinde ergenler internet risklerine karşı kendilerini koruyacak önlemler alabilecektir. Güvenli internet kullanımını bilen ve internetin nasıl kullanılacağına hakim olan ergenlerin siber zorbalık gibi bazı internet riskleri ile karşılaşma durumları azalmakta, internet riskleri ile başa çıkma durumları da artabilmektedir (Turgut, 2016). İnternet (dijital) becerilerinin ergenler açısından bu kadar önemli olmasına rağmen, bu becerilerin performansa dayalı ölçülmemesi, kişisel raporlamalar ile değerlendirilmesi gerçek anlamda mevcut durumu ortaya koymayabilir (Van Deursen, 2010, Van Laar vd., 2020). Bu durum, internet riskleri gibi ergenler açısından son derece önemli bir hususun göz ardı edilmesine neden olabilir. Bu nedenle de internet becerilerinin objektif yöntemlerle ölçülerek, internet riskleri üzerindeki etkisinin ortaya çıkarılmasına ihtiyaç vardır.

Özellikle ergenlik dönemindeki çocukların arayış içerisinde ve benlik kazanma döneminde olmaları, internet ortamını onlar için vazgeçilmez bir yer haline getirmektedir. Dolayısıyla ergenler kişiliklerini yansıtmaya ve kazanma dönemlerinde aktif olarak interneti kullanmaktadırlar. Bu da çocukların siber zorbalığa uğrama ya da siber zorbalık yapma durumlarını etkileyebilmektedir. Dolayısıyla ergenlik dönemindeki ergenlerin kişilik karmaşası içerisindeyken siber zorba ya da siber mağdur olma durumları daha sonrasında telafisi mümkün olmayan sonuçlar ortaya çıkarabilir. Diğer taraftan ise ergenlerin sahip oldukları internet

becerilerinin riskler üzerindeki etkisinin bilimsel çalışmalarla ortaya çıkarılması gerekmektedir. Özellikle kimliğini kazanma dönemlerinde olan ergenlik çağındaki gençlerin sahip oldukları kişilikleri, internetin kullanımdan kaynaklı karşılaşılabilecekleri risklerden siber zorba ya da siber mağdur olma durumları ve karşılaştıkları internet riskleri ile mücadele edebilmeleri için sahip olmaları gereken internet becerilerinin ne düzeyde olduğu bu araştırmanın odak noktasıdır.

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın temel amacı lise öğrencilerinin sahip oldukları kişilik türleri ve internet becerilerinin siber zorba ve siber mağdur olma durumları açısından incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

Lise öğrencilerinin;

- Siber mağdur olma durumları ile siber zorba olma durumları arasında ilişki var mıdır?
- Siber mağdur olma durumları ve siber zorba olma durumları ile sahip oldukları kişilik türleri arasında ilişki var mıdır?
- Siber mağdur olma durumları ve siber zorba olma durumları ile sahip oldukları internet becerileri arasında ilişki var mıdır?
- Kişilik türleri ile internet becerileri arasında ilişki var mıdır?
- Kişilik türlerine göre internet becerileri öğrencilerin siber zorba ve siber mağdur olma durumlarını yordamakta mıdır?
- Kişilik türlerine göre internet becerilerinin siber mağdur olma durumları üzerinde düzenleyici bir etkisi var mıdır?

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Çocukların, internet kullanımının artmasıyla beraber internet risklerinden siber zorbalık, internet bağımlılığı, cinsel içerikli siteleri görme, bahis ve kumar siteleri ile karşılaştıkları görülmektedir (Karahisar, 2014; Kaşıkçı vd., 2014; Livingstone vd., 2011c). Çocukların bu risklerle karşılaşmaları telafisi olmayacak sonuçların da ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Ayas & Horzum, 2012; Muslu & Bolışık, 2009; Patchin & Hinduja, 2006). Siber zorbalığın etkilerine bakılacak olursa yapılacak çalışmalarda siber zorbalıkla nasıl başa çıkılacağı, teknolojilerin doğru kullanılması, siber zorbalığın kavramsal olarak neyi ifade ettiği ve dolayısıyla siber zorbalığın azalmasına katkı sağlayacak araştırmaların yapılması son derece önemlidir (Arıcak vd., 2012). Ergenlerin geleceklerini olumsuz etkileyecek bu tür durumlar için önlemlerin alınması çok önemlidir. Ergenlerin yaşadıkları bu olumsuz durumların ve karşılaşılabilecekleri internet risklerinin etkisini azaltabilmek için sahip oldukları internet

becerilerini kullanmaları ve aile, öğretmen ve akranlarından yardım istemeleri başa çıkabilmelerine olanak sağlamaktadır (Livingstone vd., 2011c). Bu bağlamda çocukların interneti güvenli kullanmaları dikkate alınması gereken bir husustur.

Güvenli internet kullanımı konusu düşünüldüğünde, siber zorbalık ile internet becerileri arasında doğrudan olmasa da bir ilişki olması beklenmektedir. Ergenlerin siber zorbalığa karşı kendilerini koruyabilmeleri için bazı internet becerilerine sahip olmaları gerekmektedir. Elbette bu becerilerle siber zorbalığın tamamen ortadan kaldırılabileceğini söylemek oldukça güçtür. Bu durum sadece siber zorbalığa özgü olmayıp herhangi bir probleme karşı da alınacak bir tedbirin mevcut problemi tamamen ortadan kaldırılabileceğini söylemek zordur. Dolayısıyla önemli olan çocukların siber zorbalıktan gördüğü zararı mümkün olan en alt düzeye indirebilmektir. İnternet teknolojilerindeki gelişim düşünüldüğünde ergenlerin kişiliklerinin, maruz kaldığı siber zorbalığın ve ergenlerin sahip olduğu internet becerilerinin uygulamalı bir şekilde ilişkilendirmesine yönelik alanyazında çalışma yapılmasına ihtiyaç vardır (Öztürk, 2019; Turgut, 2016; Turgut & Kurşun, 2020). Bu nedenle siber zorbalık gibi ergenler için çok büyük bir öneme sahip olan konunun, çocukların internet riskleri ile baş etme stratejilerine katkı sağlayacak 21. yüzyıl becerilerinden biri olan internet (dijital) becerileri açısından incelenerek alana kazandırılması çok büyük öneme sahiptir (Bıyık, 2016). Alanyazında siber zorbalık, kişilik ve internet öz yeterliliğin birlikte olduğu çalışmalar bulunmaktadır (Eroğlu, 2015, Kaya, 2020). İnternet becerilerinin performansa dayalı ölçüldüğü ve siber zorbalık ya da internet riskleri gibi değişkenler ile birlikte yer aldığı çalışmalara rastlanmamıştır. Ayrıca Türkiye’de siber zorbalık ve kişilik ile ilgili çalışmalar (Bıyık, 2016, Ciminli, 2016) yapılmış olsa da internet becerilerinin de bulunduğu ve internet becerilerinin performansa dayalı olarak ölçüldüğü bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum da çalışmanın önemini ortaya çıkarmaktadır. Yapılan bu çalışma Türkiye’de lise öğrencilerinin sahip oldukları internet becerilerinin internet risklerinden biri olan siber zorbalığın önlenmesinde nasıl bir etkiye sahip olduğunun ortaya çıkarılması ve bu durumun kişilik türlerine göre nasıl değiştiğinin belirlenmesi ebeveynler, öğretmenler ve politika geliştiriciler için yol gösterici nitelikte olacaktır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın sınırlılıkları şunlardır:

- Araştırma, kişisel bilgi formu, ölçekler ve performans testinden elde edilmiş verilerle sınırlandırılmıştır.
- Araştırma, 14-18 yaş (lise öğrencileri) aralığı ile sınırlandırılmıştır.

- Çalışma, ölçeklerin ve performans testinin geçerlik ve güvenirliği ile sınırlıdır.
- Çalışma, belirlenen örneklem grubu ile sınırlıdır.
- Araştırma, yapıldığı zaman (2019-2020 öğretim yılı) itibari ile sınırlıdır.

Varsayımlar

Bu çalışmada aşağıdaki varsayım benimsenmiştir:

- Kişisel bilgi formu ve ölçek çalışmasına katılan çocuklar soruları gönüllülük esasına göre doğru ve içtenlikle cevaplandırmışlardır.

Terim ve Tanımlar

Siber Zorbalık: Bir birey ya da grubun bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak savunmasız bir kişiye zarar vermek amacıyla kasıtlı ve tekrarlayan bir şekilde gerçekleştirdiği davranışlardır (Kowalski & Limber, 2007; Olweus, 2003).

Siber Zorba: Siber zorbalığı gerçekleştiren kişi.

Siber Mağdur: Siber zorbalığa uğrayan kişi.

Güvenli İnternet Kullanımı: Bireyin belli bir amaca yönelik çevrimiçi etkinlikler gerçekleştirmesi ve bu esnada karşılaşılabilen risklerle başa çıkabilmesi olarak tanımlanmaktadır (Çubukçu & Bayzan, 2013; Valcke vd., 2007).

İnternet Becerileri: İnternetin temel kullanımını gösteren işlevsel beceriler olarak tanımlanabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan siber zorbalık (siber mağduriyetlik ve siber zorbalık), çocukların sahip oldukları kişilik türleri ve internet becerileri ile ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yenilikler, internetin çok hızlı bir şekilde gelişmesini ve yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bilgisayar sistemlerini aynı anda ve birbirine bağlayarak dünya genelinde yaygınlaşan ve her geçen gün büyümeye devam eden iletişim ağlarından internet (Wingate, 2001) hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. İnternet aynı zamanda birçok insanın bilgiyi kaydetme, saklama, ulaşma ve paylaşım gereksinimlerine yanıt vermesi nedeniyle her alanda kullanılır hale gelmiştir (Erdur-Baker & Kavşut, 2007). İnternetin gelişmesiyle paralel gelişen web teknolojileri de insanların internet kullanımlarını artırıcı yönde olmuştur. Web 1.0 teknolojileri ile internet, bilgi depolama yeri olmaktan öteye geçemediği ve kullanıcıların web içeriklerini sadece okuyabildiği dönemden, 2004 yılında geliştirilen ikinci nesil internet hizmeti Web 2.0 ile web içeriklerinin kullanıcılar tarafından oluşturulduğu, düzenlendiği ve diğer kullanıcılar ile paylaşıldığı bir ortama dönüşmüştür (O'Reilly, 2005). Web 2.0 dönüşümü ile birlikte Facebook, Twitter, Flickr, Youtube vb. gibi birçok sosyal etkileşimi ve işbirliğini destekleyen uygulamalar internet kullanıcılarının hizmetine sunulmuştur. İlerleyen yıllarda Web 3.0 teknolojileri ile internet arama motorları, kullanıcılar tarafından kişiselleştirilerek kullanıcıların istedikleri bilgiye daha kolay ve daha hızlı bir şekilde ulaşmasını sağlamıştır (Hendler, 2010). Bu gelişmeler insanların internet ortamdaki ihtiyaçlarını da değiştirmiş, farklı ortamların oluşmasına da sebep olmuştur. İnternet ortamında oynanan üç boyutlu oyunlar ve oyun içerisindeki iletişim ağı, sanal gerçeklik uygulamaları, eğlence sayfaları, e-ticaret vb. bir çok gelişme bu duruma örnek olarak verilebilir. Bu durum insanların internet kullanımlarını da artırıcı yönde olmuştur.

Dünya genelinde internet kullanıcı sayısı 2019 yılına göre 2020 yılında %7 'lik bir artış göstererek 4.54 milyar kullanıcıya ulaşmıştır. Türkiye’de ise internet kullanıcı sayısı 2019 yılına göre 2020 yılında %4'lük bir artışla 62.07 milyon kullanıcıya ulaşmıştır (WAS, 2020). Görüldüğü üzere Türkiye’de internet kullanıcı sayısı dünya geneline bakıldığında dünya ile paralel bir artışla ilerlemektedir. Bu artışa neden olan etkenlerden bir tanesi de hiç şüphesiz mobil cihazlardır. Mobil cihazların kullanıcı sayısı 2019 yılına göre 2020 yılında %3.04'lük

artışla 77.39 milyona ulaşmıştır. Mobil cihazların kullanıcı sayısındaki artış mobil internet kullanımını da beraberinde getirdiği için internet kullanıcı sayısında artış gözlenmiştir. 1 Nisan 2016'dan itibaren 4.5G İnternet hızına geçilmesiyle kullanıcılar internet kullanımlarında tüm işlerini neredeyse mobil internetten sağlamaya başlamışlardır. Bu durum mobil cihazların kullanımında da artışı beraberinde getirmiştir. Bu artışta hiç şüphesiz pandemi sürecinin de etkisi olmuştur (BTK, 2020).

Pandemi sürecinin başlamasıyla birlikte örgün eğitimin yerini uzaktan eğitime bırakması özellikle çocukların mobil cihaz ve internet kullanımlarındaki artışı beraberinde getirmiştir. Bu artış sadece Türkiye’de değil tüm dünya ülkelerinde de görülmektedir. Pandemi sürecinde çocukların internet kullanımındaki artışa paralel olarak internet riskleriyle karşılaşma ihtimallerinin de artırması beklenmektedir (Gökler & Turan, 2020).

İnternetin kavram olarak iki kelimenin bir araya gelmesiyle oluşan bir yapısı vardır. Bunlardan birisi “international” yani uluslararası, diğeri ise “network” yani ağ kelimelerinden oluşmaktadır. İnternet kişilerin devlet veya şahısların yayınladıkları ve paylaştıkları bilgilere kolay ve hızlı bir şekilde eriştikleri araçtır (Tsai vd., 2001). İnternet ilk olarak ABD Savunma Bakanlığı İleri Araştırma Projeleri Kurumu’nun çalışmaları ile ortaya çıkmıştır (Bedir, 2012). İnternet günlük hayatımızda kullandığımız iletişim araçlarından farklı olduğu ve onlardan daha fazla özellik barındırdığı için hızlı ve etkili bir şekilde kendini kabul ettirmiştir. İnternetin kullanımından önce radyo, televizyon vb. teknolojiler karşılıklı iletişime fırsat vermez iken internetin gelmesiyle birlikte insanların hayatına karşılıklı iletişim kurma imkanı gelmiştir. Bu ve bunun gibi birçok özelliği sayesinde hayatımızda çok önemli bir yeri bulunmaktadır.

2004 yılında Mark Zuckerberg’in Facebook diye isimlendirilen sosyal paylaşım sitesini kurmasıyla birlikte, Facebook, bu yıldan önceki yapılan internet kullanıcı tabanlı programların teknolojisini geride bırakmıştır. Facebook tüm dünya ülkelerinde kullanılmasıyla kısa sürede yaygın hale gelmiştir. Facebook sayesinde günümüzdeki birçok sosyal medya platformlarının insanlar tarafından iletişimde kullanılmasına imkan sağlanmıştır. İnsanlar arasında sosyal medya platformlarının kullanımı gün geçtikçe bu sayede artmıştır. Sosyal medya platformlarının kullanıcı ara yüzü olarak insanların tüm isteklerini karşılaması, yüz yüze iletişimlerinin azalmasına, zamanın büyük bir kısmının sosyal medya platformlarında geçmesine sebep olmaktadır. İnsanlar sosyal medya platformlarında anlık paylaşım yapmaları, ilgi alanlarını paylaşımlarını, arkadaşlık ilişkileri kurmalarını, tüm duygu ve düşüncelerini paylaşabilmeleri ve aynı zamanda müzik, resim, video gibi farklı dosya türlerini desteklemesi ve paylaşma izin vermesi nedeniyle sosyal medya platformları olarak adlandırılan bu yapıların kullanıcı sayıları gün geçtikçe artmaktadır.

İnternet ve sosyal ağların çok fazla kullanılması mutlaka bu platformları kullanabilme becerilerini de beraberinde getirmektedir. Bu beceriler, insanların günümüzde internet ortamının sunduğu birçok özelliği kullanabilmesini kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla insanların hayatlarını da kolaylaştırmıştır. Örneğin internet bankacılığı sayesinde artık insanlar bankaya gitmeye gerek kalmadan neredeyse tüm işlemlerini internet bankacılığı üzerinden yapabilmektedir. Kullandığımız başka bir platform ise e-devlet platformudur. Türkiye'nin de diğer ülkeler gibi dijitalleşme adımlarıyla beraber e-devlet, kapısını tüm insanların kullanımına sunmuştur. Bu sayede insanlar dijitalleşmenin getirdiği birçok kolaylığı kullanmaya başlamışlardır. Bunun benzer bir örneği de öğretmen ve öğrencilerin en çok vakit geçirdiği yerler olan sınıflarda görülmektedir. Mevcut durum itibarı ile tüm sınıflarda dijital bir dönüşüm başlamıştır. Etkileşimli tahtalar, tabletler, Eğitimde Bilişim Ağı (EBA), MEBBİS vb. gibi programlar birçok konuda öğretmen ve öğrencilerin kullanımına sunulan dijital içeriklerin sınıflara girmesini kolaylaştırmıştır. Öğretmen ve öğrencilerin okul ortamlarının dışında da birçok işlemi yürütebilmek için internet becerilerine sahip olması gerekmektedir. İnternet becerilerine sahip olan kullanıcıların internet fırsatlarından yararlanırken internet risklerine karşı daha bilinçli olmaları beklenen bir durum olmaktadır.

İnternet Fırsatları

İnternet teknolojileri ve mobil cihazların gelişmesi ve yaygınlaşması toplumun her kesiminde olduğu gibi çocuklar için de birçok kolaylık ve fırsat sunmaktadır. Günümüzde çocuklar mobil cihazların dokunmatik ekranları sayesinde okuryazar olmadan bu cihazları kolaylıkla kullanabilmekte ve erken yaşlarda internet ve çevrimiçi uygulamaları kullanmaya başlamaktadır (Croll, 2016). İnternet, çocukların kendilerini keşfetme, yeni şeyler öğrenme ve sosyal ilişkilerini geliştirmelerine katkı sunmaktadır (Hasebrink vd., 2009). Çocuklar internet sayesinde istedikleri bilgi ve becerilere hızlıca erişebilme, ilgi alanlarını paylaşan uzaktaki kişilerle iletişime geçebilme, deneyimlerini paylaşabilme ve birlikte çalışmalar yürütebilme imkanına sahip olmaktadır (Ekici & Uçak, 2012).

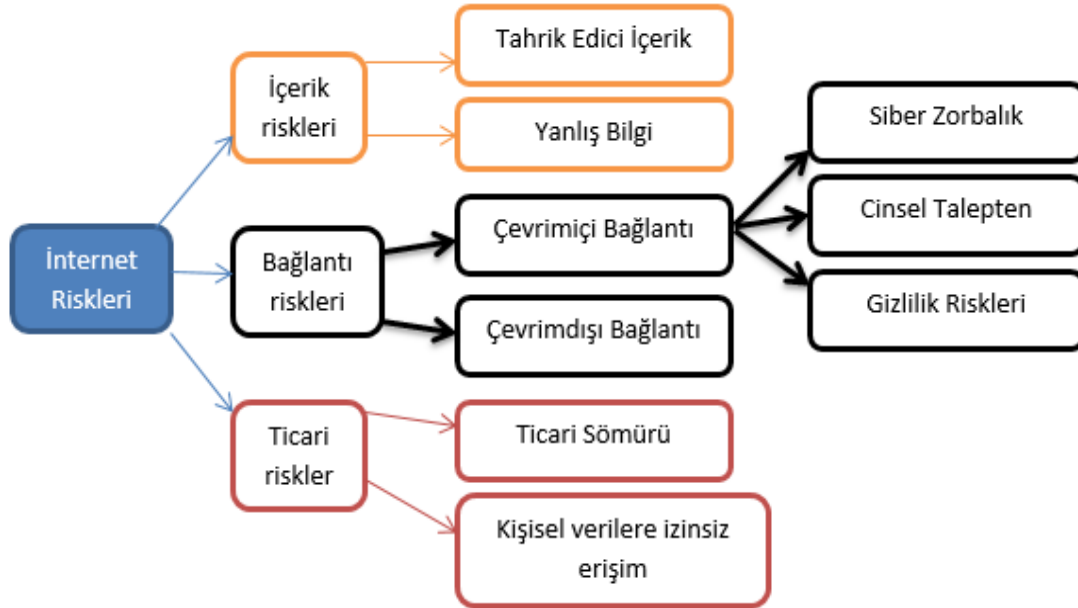
Akıllı telefon ve tablet gibi mobil cihazlar çocuklara internet erişiminde zaman ve mekan esnekliği sağlayarak kendi kendilerine öğrenmeleri, ilgilerini çeken kitap ve dergileri okumaları ve merak ettikleri sorulara hızlı cevap bulmaları konusunda kolaylıklar sunar (Chaudron, 2015; Vincent, 2015). Ayrıca mobil cihazlar sunduğu etkileşimli çoklu ortamlar ve uygulamalar ile çocukların öğrenmeye karşı olan ilgi ve motivasyonlarını artırmaktadır (Çetinkaya & Keser, 2014; Mascheroni & Ólafsson, 2014). Çocuklar internette kurdukları sosyal bağlantılar ile yeni tanıdıkları insanlar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaktadır (Hasebrink, vd., 2009; Turgut & Aslan, 2016; Valkenburg & Peter, 2009). Sonuç olarak

çocukların sosyallik kaygıları azalmakta, iletişime geçme becerileri gelişmekte ve dolayısıyla sosyal yeterlilikleri gelişmektedir (Huffaker, 2006; Subrahmanyam & Greenfield, 2008). Ayrıca internet oyun, video ve sosyal medya araçları ile çocukların boş vakitlerinde keyifli zaman geçirmelerini ve stres atmalarını sağlamaktadır (Numanoğlu & Bayır, 2012). Çocuklar internetin bu renkli dünyasına erişimlerini masaüstü ve dizüstü bilgisayarlar ile son yıllarda günden güne kullanımı artan akıllı telefon ve tablet gibi mobil cihazlarla sağlamaktadırlar. Özellikle COVID-19 pandemi süreciyle beraber çocukların hem internet hem de ekranlı teknolojiler karşısında geçirdiği vakti hayli artmıştır.

İnternet Riskleri

İnternet teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla beraber içerisinde her türden bilginin bulunduğu, sınırsız bir sanal dünya oluşmuştur. İnternet teknolojileri insanların hayatını kolaylaştırmakta, diğer taraftan ise bu teknolojilerin amacı dışında kullanılması birçok riski de beraberinde getirmektedir. Alanyazın incelendiğinde internet risklerine yönelik çeşitli tanımlamalar ve sınıflamalar yapıldığı görülmektedir. İlgili çalışmalarda yanlış veya zararlı bilgiye erişim, siber zorbalık, yüz yüze tanışılmamış kişilerle iletişim kurulması, kişisel bilgilerin paylaşımı veya kötüye kullanımı, sanal dolandırıcılık, zararlı yazılımlar, internet bağımlılığı, şiddet, pornografi, ırkçılık, nefret içerikli sitelere erişim internet riskleri olarak değerlendirilmektedir (Şekil 3) (Canbek & Sağiroğlu, 2007; Livingstone vd., 2015; Ybarra, 2004).

Şekil 3. İnternet Risklerine Genel Bakış (De Moor vd., 2008)

EU Kids Online 2010 yılı final raporuna (Livingstone vd., 2011a) göre çocukların çevrimiçi ortamlarda yani internette, fırsat ve riskler olarak maruz kaldığı durumları 2 gruba

ayrılmıştır (Tablo 1 **Hata! Başvuru kaynağı bulunamadı.** ve Tablo 2). Aynı zamanda fırsatlar ve riskleri de 3 farklı rol üstlenerek oluştuğu belirtilmiştir.

Tablo 1. *İnternet Fırsatları (Livingstone vd., 2011a)*

		İçerik: Alıcı olarak Çocuk	Temas: Katılımcı olarak Çocuk	İdare Etme: Aktör olarak Çocuk
Fırsatlar	Eğitim-öğretim ve dijital okuryazarlık	Eğitim kaynakları	Çıkarlarını paylaşan kişilerle iletişim kurma	Kendiliğinden başlayan veya iş birliğine dayalı öğrenme
	Sivil (bireysel) katılım	Küresel bilgi	Çıkar grupları arasında alışveriş	Sivil katılım formunun sağlamlığı
	Yaratıcılık ve Kendini ifade etme	Kaynak çeşitliliği	Oluşturma veya katılmak için davet edilmiş/ilham alınmış olmak	Kullanıcı tarafından oluşturulan içerik
	Kimlik ve Sosyal bağlantı	Tavsiye	Sosyal ağlar, başkalarıyla paylaşılan deneyimler	Kimlik ifadesi

Tablo 2. *İnternet Riskleri (Livingstone vd., 2011a)*

		İçerik: Alıcı olarak Çocuk	Temas: Katılımcı olarak Çocuk	İdare Etme: Aktör olarak Çocuk
Riskler	Ticari	Reklam, spam, sponsorluk	Kişisel bilgilerin takibi, hasat edilmesi	Kumar, yasadışı indirmeler, hack
	Agresif	Şiddet içeren, korkunç, nefret dolu içerik	Zorbalık, taciz veya saplantı	Başka birine zorbalık veya taciz
	Cinsel	Pornografik, zararlı cinsel içerik	Yabancılarla tanışma, rahat olma	Pornografik materyal oluşturma, yükleme
	Değerler	İrkçi, önyargılı bilgi, tavsiye (uyuşturucu)	Kendine zarar verme, istemeyerek ikna etme	Tavsiye verme (uyuşturucu), intihar, isteksizlik

İnternet, sunduğu pek çok fırsatın yanı sıra, bazı riskleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle çocukların interneti yaygın bir şekilde kullanması sonucu çocuklar birçok riskle karşılaşmaktadırlar (Chang & Man Law; 2008; Valcke vd., 2010). İnternette siber zorbalık başta olmak üzere, şiddet ve cinsel içerikli görsellere maruz kalmak, tanımadığı kişiler tarafından internet üzerinden rahatsız edilmek, intihar ve uyuşturucu gibi zararlı davranışları özendirici mesajlar almak gibi birçok risk görülmektedir (Fenaughty & Harré, 2013; Livingstone, 2014). İnternet teknolojilerinin dinamik bir şekilde gelişim ve değişimine paralel olarak internet riskleri de çeşitlenmekte ve vakalar artmaktadır.

Çocuklar karşılaştıkları internet riskleri nedeniyle psikolojik ve fiziksel sorunlar yaşayarak telafisi güç olabilecek zararlara uğrayabilmektedirler (Patchin & Hinduja, 2006). İnternet risklerinden korunmak veya internet’te karşılaştıkları risklerin olumsuz etkilerini azaltmak için var olan internet (dijital) becerilerini kullanmakta ve sosyal çevrelerindeki ebeveynleri, akranları, öğretmenleri vb. kişilerden yardım istemektedirler (Livingstone vd., 2011). Çocukların internette yaşadıkları her sorunu sosyal çevreleri ile paylaşmadıkları gerçeği göz önüne alındığında, çocukların bu risklerden korunmaya yönelik dijital becerilere sahip olması önemli bir hal almaktadır. Çünkü dijital okuryazarlığı düşük olan bireylerin internet risklerine karşı daha savunmasız oldukları bilinmektedir (Akbulut vd., 2010). Kaşıkçı vd. (2014) 2010 yılında EU Kids Online (EUKO II) projesi kapsamında Türkiye’de 1018 çocukla gerçekleştirilen çalışmada, Türkiye’deki çocukların İnternet okuryazarlık düzeyleri Avrupa ortalamasının altında olmasına rağmen, çocukların %83’ünün internet okuryazarlığı bakımından kendilerini yeterli gördükleri ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye’deki çocukların Avrupalı çocuklara kıyasla internette daha fazla özel bilgilerini paylaştıkları görülmektedir (Kaşıkçı vd., 2014). Yapılan çalışmalarda hem Türkiye’deki hem de Avrupa’daki çocukların büyük bir kısmının internet ve akıllı telefon ile ilgili çok şey bildiklerini ve hatta ebeveynlerinden daha bilgili olduklarını düşündükleri görülmektedir (Mascheroni & Ólafsson, 2014; Turgut, 2016). Bu durum ilk etapta çocukların internet ve mobil cihazlara yönelik özgüvenlerinin yüksek olduğu şeklinde görülse de ilgili dijital becerilere yönelik farkındalıklarının sorgulanması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu sonuçlar, çocukların bu farkındalık eksiliği nedeniyle savunmasız hale geldiklerini ortaya koymaktadır.

Siber Zorbalık

Bir siber zorbalığın tanımlanması aslında her zaman kolay olmayabilir. Genel olarak siber zorbalığın tanımı onu tanımlayanların bakış açısına bağlıdır (Fegenbush & Olivier, 2009). Kişinin ya da bir grubun teknolojiyi kullanarak başka kişilere zarar vermek maksatıyla, kötü niyetli ve devam edecek şekilde bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanması siber zorbalık olarak tanımlanmaktadır (Belsey, 2008). Arıcak (2011) ise bir kişiye ya da gruba başka bir kişinin teknolojiyi kullanarak zarar vermesini siber zorbalık olarak tanımlamıştır. Willard (2007) ise siber zorbalığı internet veya cep telefonları gibi diğer dijital teknolojileri kullanmak suretiyle zararlı içerikler gönderip yayınlarak başkalarına zalimce davranma şeklinde tanımlamıştır. Aftab (2006) siber zorbalığı bir çocuğun, ergenlik öncesi veya gençlik döneminde internet, interaktif ve dijital teknolojiler veya cep telefonlarını kullanarak başka bir kişi tarafından tehdit edilmesi, taciz edilmesi, aşağılanması, utandırılması veya başka bir şekilde hedef alınması olarak tanımlamıştır. Belsey (2008), Willard (2007) ve Aftab (2006) tarafından siber zorbalığın

tanımlanması siber zorbalık üzerine araştırma ve politikaların ortaya çıkmasına da rehberlik etmiştir.

Slonje ve Smith (2008); bir olayın ya da bir durumun siber zorbalık olarak adlandırılabilmesi için kasıtlı yapılması, zarar verme maksatlı olması, sürekli gerçekleştirilmesi, siber zorba ve siber mağdurun farklı teknoloji kullanma düzeylerine sahip olması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu kısımda süreklilik arz etme kısmı siber zorbalıkta tartışılan bir konu olarak görülmektedir. Siber zorbalığın bir kez gerçekleşmesi de siber zorbalık olarak nitelendirilmesine olanak vermektedir (Kaya, 2020).

Bir duruma siber zorbalık diyebilmek için bazı şartları sağlaması gerekmektedir. Bunlardan birincisi zorbalığı gerçekleştiren kişinin, mağdur olan kişiye düşmanca hisler beslemesi ve o kişiye zarar vermeyi amaç edinmesidir. İkinci olarak zorbalığı gerçekleştiren kişinin mağdura yaşattığı durumun, mağdur tarafından zarar verici bir durum olarak görülmesi gerekmektedir. Dier bir şart ise, olumsuz davranışların ve olayların çevrimiçi ve çevrimdışı devam ediyor olmasıdır. Son şart ise, zorbalığı gerçekleştiren kişi ile mağdur olan kişi arasından güç dağılım noktasında dengesizlik yaşanmasıdır (Vandebosch & Van Cleemput, 2008).

Siber Zorbalığın Görülme Biçimleri

Siber zorbalık, sanal ortamda görülen ve aynı zamanda, çocuklar ve ergenler üzerinde birtakım sonuçların ortaya çıktığı durum olarak ifade edilmektedir (Mishna vd., 2009). Willard (2007), hedef olan kişiye, kendini kötü hissedecek şekilde saldırganca bir dil kullanılması, kişinin sosyal ilişkilerine zarar verilmesi amacıyla izinsiz fotoğraf paylaşımı, kişinin zor durumda kalmasını hedefler nitelikte kişisel hesaplarından uygunsuz olan bilgilerin ve sırların paylaşımı, bireyi internet gruplarından dışlama ve bu amaçla grup kurmayı siber zorbalık şeklinde tanımlamıştır. Willard (2007), dışlama, kızdırma ya da öfkelenendirme, çevrimiçi taciz ya da zarar verme, iftira atma ya da karalama, başka biri gibi davranma, ifşa etme gibi siber tehdit davranışlarını siber zorbalık olarak sıralamıştır.

Chisholm (2014) siber zorbalık durumlarını şöyle sıralamıştır:

- Sahte bir profil kullanma: Çevrimiçi bir ortamda sahte kimlikler üreterek ya da tamamen sahte sosyal bir döngü oluşturarak belli bir süre boyunca mağdur ile duygusal ya da romantik bir ilişki içerisine girerek mağdurun kandırılmasıdır.
- Hilekârlık yapma: Kontrolsüz gruplar oluşturularak, çok sayıda kullanıcı tarafından oyun platformları içerisinde mağdurun tüm giriş yollarının engellenmesidir.

- Aşağılayıcı hakaretlerin yaygınlaştırılması: Küçük düşürmek ve/veya tehdit etme mesajları ile çevrimiçi olarak bir araya gelmiş bütün bir grup ya da çevrimiçi olarak bir kişiyi hedef alınmasıdır.
- Kızgınlık: Çevrimiçi olarak mağdur ya da mağdurlara karşı kişilerin direkt olarak bir düşmanlık duymasıdır.
- Sanal taklit: Siber zorbaların mağdurlarını taklit ederek gerçekleştirdiği zorbalık biçimidir.
- Zorbalığa dâhil etme: Çevrimiçi olarak zorbaların, izleyicileri zorbalığa dâhil etmesidir.
- Sızma: Bir kişinin bilgisayar veya kamerasına onun izni veya bilgisi olmadan uzaktan yönetim program yazılımları kullanarak ulaşmasıdır.
- İlişkisel saldırganlık: Herhangi bir kişi hakkında sanal yollar kullanılarak, o kişi hakkında söylentiler yayarak, onun dışlanması ve sürgün edilmesi için sahte sosyal ağ hesapları oluşturma, mağdurun arkadaş listelerinin silinmesi, acımasızca mesajların gönderilmesi ya da hedefin sosyal ağlardaki sayfalarında tehdit mesajlarının paylaşılması gibi durumlardır.
- Cinsel içerikli paylaşımlar: Herhangi bir kişinin sosyal ağlarda o kişiye ait cinsel içerikli fotoğraflarının onu utandırmak ve aşağılamak amaçlı olarak paylaşılmasıdır.
- Şok trolleme: Herhangi bir kişiyi çevrimiçi ortamda kışkırtmak, sinirlendirmek veya küçük düşürmek amacı doğrultusunda hareket edilmesidir.
- Sanal taciz: Herhangi bir kişiyi çevrimiçi olarak tehdit ve taciz etme durumlarıdır.

İnternet, hayatımıza girmesiyle beraber özellikle siber zorbalığın da ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Dolayısıyla internet kullanımının artması siber zorbalığa uğrayanların da artmasına sebep olmaktadır. 2003 yılında Ryan Patrick Halligan isimli kişi hakkında çıkarılan çevrimiçi mesajlar ve haberler bu kişinin intihar etmesine neden olmuştur (Blumenfeld & Cooper, 2010). Benzer bir olayı Megan Meier yaşamış ve internet ortamındaki bir sosyal medya platformundan kendisine yönelik nefret söylemleri sonrasında intihar etmiştir (Donegan, 2012; Maag, 2007). Tyler Clementi, 2010 yılında 18 yaşındayken, oda arkadaşı tarafından, cinsel ilişkisinin kaydedilmesi ve bunun paylaşılması sonucunda George Washington köprüsünden atlayarak intihar etmiştir (Boyle, 2012). 2004 yılında I-SAFE America'nın gerçekleştirdiği çalışma sonucunda, okul yaşlarında bulunan çocukların % 42'si çevrimiçi durumdayken zorbalığa uğramıştır. Aynı çalışma 2008 yılında tekrarlandığında oranın %72'ye çıktığı görülmüştür (Juvonen & Gross, 2008).

Siber Zorbalığın Nedenleri

Siber zorbalık 3 farklı durumda karşımıza çıkmaktadır: siber zorba olma durumu, siber mağdur olma durumu ve siber zorbalığa tanık olma durumu. Siber zorbalığı gerçekleştiren kişi siber zorba, siber zorbalığa maruz kalan kişi siber mağdur, siber zorbalığın yapılmasına şahit olan kişi ise siber tanık olarak belirtilmektedir (Kavuk-Kalender vd., 2018). Mesch'e (2009) göre siber zorba olma durumu çok yaygın bir biçimde ilişkisel problemlerden (ayrılıklar, kıskançlık, hoşgörüsüzlük ve çeteleşme) kaynaklanır. Ergenlere göre siber zorba olmanın önemli sebepleri; başka bir kişinin gözünde önemli bir sosyal statü elde etmek ve sosyal medya aracılığı ile beğeni kazanmak, heyecan verici bir aktivite ya da dikkat çekme aracı olarak görülmesidir (Berne vd., 2014). Crosslin ve Golman (2014) siber zorbaların yüz yüze iletişimde eksiklikler yaşamalarından dolayı başka insanlar arasındaki ilişkilere zarar vermeye ve misilleme yapmaya başvurduklarını belirtmiştir. Ayrıca siber zorbalığı gerçekleştiren siber zorbaların, kolay bir şekilde yakalanmayacaklarını düşünmeleri, internet ortamında kimliklerini kolay bir şekilde gizleyebileceklerini düşünmeleri ve sanal kurbanlarının yani siber mağdurlar ile yüz yüze iletişimlerinin olmaması gibi nedenler onları, zorbalığa itmektedir (Dowell vd., 2009).

Siber Mağduriyetlik

Mağduriyet fiziksel olarak güçlü olan kişilerin yani zorba olan kişilerin sürekli veya aralıklı olarak kendisini fiziksel olarak savunamayacak durumda olan kişilere hissettirdiği kavram olarak belirtilmektedir (Bıyık, 2016). Siber mağduriyet ise gerçekleşen fiziksel olayın internet ortamında ya da bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak bireysel ya da grup olarak gerçekleştirilmesi durumudur (Arıcak vd., 2012). Başka bir ifadeyle başkalarının gerçekleştirdiği eylemler ile zarara uğrayan, bu durum karşısında herhangi bir eylem gerçekleştirecek bilgi ve beceriye sahip olmayan kişiler siber mağdur olarak tanımlanmaktadır (Maines & Robinson, 1992).

Serin'e (2012) göre siber zorbaların tekrarlı bir şekilde saldırarak karşıdaki kişiyi savunmasız ve korumasız hissettirdiği mağdurlar siber mağdur olarak tanımlanmaktadır. Siber mağdur olan kişilerde, siber zorbalığa uğradıktan sonra aşağılanmış hissetmeleri, strese girmeleri, birtakım korkular yaşamaları, intihar etme yatkınlığı, kendilerini huzursuz hissetme gibi bazı olumsuz etkilerin yaşandığı belirtilmektedir. Bu olumsuz durumlar karşısında siber mağdur olan kişiler sessiz kalmakta, yaşanan olayları ifade ederken güçlük çekmektedirler (Bıyık, 2016; Hinduja & Patchin, 2010). Ayrıca yapılan çalışmalarda internetin benzersiz birçok özelliği sayesinde iletişim sırasında problem yaşayan kurbanların siber mağduriyetlik

durumları her geçen gün gençler arasında yaygınlaşmakta hem de tehlikeli hale gelmektedir (Akgül, 2018; Schwart, 2009; Taştekin, 2016; Ybarra vd., 2007).

Siber Mağduriyetliğin Nedenleri

Siber zorbalık ta olduğu gibi siber mağduriyetlik yaşayan bireylerde de bireysel özellikler ve sosyal çevre etkeni oldukça önemlidir. Fakat siber mağduriyetliğin nedenleri hakkında net çıkarımlar yapılması mümkün değildir. Bazen bir faktör bazen de birbiri ile ilişkili birçok faktör mağduriyetlik durumuna zemin hazırlayabilmektedir.

Siber mağdur ve siber zorbalık deneyimlerinin cinsiyete göre incelendiği çalışmalarda kadın ve erkek arasında baskın farklılıklar olduğu bulunmuştur. Bu farklılığın oluşmasında anne ve babaların rol model olarak benimsenmesi, televizyonda yayınlanan bazı programlarda ve video portallarında yayınlanan şiddet içeriklerinin taklit edilmesi etkili olmuştur. Bu davranışların erkek çocuklar açısından bakıldığında desteklendiği, kız çocuklarında ise baskı ve ceza gibi yöntemler ile söndürülmeye çalışıldığı görülmüştür. Cinsiyetler arasında oluşan bu farkta ebeveynlerin örnek teşkil etmesi, televizyon ve video içerikli oyunlarda şiddet içerikli eylemlerin taklit edilmesinden dolayı kişilik özelliklerinde oluşan farklar sebep olarak düşünülebilir. Ayrıca çocukların kızgın olduğu anlarda ebeveynlerin verdikleri tepkileri normal karşılamaları da yine sebeplerden biri olarak sayılabilir. Toplumun, erkek çocukların yaptığı saldırgan hareketleri normal olarak karşılarken ve desteklerken kız çocuklarının yaptığı bu hareketleri sindirmeye çalışması bahsi geçen durumu açıklar niteliktedir (Arıcak vd., 2008; Bıyık, 2016).

Yapılan araştırmalarda siber zorbalıkta da erkeklerin zorbalığa daha eğilimli olduğu, mağduriyet konusunda ise kızların erkeklere oranla daha fazla mağduriyet yaşadığı ortaya koyulmuştur (Akıncı-Çötök, 2015; Ang & Goh 2010; Aytaç, 2020; Erdur-Baker & Kavşut 2007; Kowalski & Limber 2007; Li 2007). Okullarda yapılan siber zorbalık ile ilgili çalışmalarda; siber zorbalığın ilkokulda az, ortaokulda ilkokula göre arttığı, lise döneminde ise zirve yaptığı sonucuna varılmıştır (Beale & Hall, 2007).

Siber zorbalık ve siber mağduriyetliğin, ergenlerin gelişim süreçleri dikkate alındığında, ergenlik dönemindeki davranışlarında büyük bir etkisi olduğu belirtilmektedir. Gençlerin ergenlik dönemlerinde karakterlerindeki hızlı değişimler düşünüldüğünde siber zorbalık ve siber mağduriyetlik konularında saldırgan tutumlar sergilemeleri beklenen bir durumdur. Ayrıca ergenlik döneminde aile içinde ortaya çıkan sorunlar ya da arkadaş ilişkilerinde yaşanan problemler yalnızlık duygusuna kapılan ve destek mekanizmalarını yitirdiğini hisseden bireyler için mağduriyet riskinin de artmasına neden olabilmektedir (Aytaç, 2020; Bıyık, 2016).

Mağdur olan kişilerde özsaygının, benliklerinin ve itiraz etme durumlarının zorbalara göre daha düşük seviyede olduğu belirtilmiştir. Bu kişilerin kolay kabul eden, itiraz etmeyen tutum sergilemesi, üzerlerinde oluşan baskının artması yönünde bir etki oluşturduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu kişilerde toplum tarafından kabul görmede ve sosyal benliğin gelişmemiş olması mağdur olmanın etkileyici unsur olduğu söylenebilir (Serin, 2012, Bıyık, 2016). Ayrıca Siber mağdurluk durumunu yaşamış olan kişilerin bu durumu hiç yaşamamış veya yaşatmamış olan kişilere göre benlik algılarında düşüklük veya gerilemenin yaşanacağı belirtilmektedir (Çetinkaya vd., 2009, Özel, 2013).

Siber mağdurduriyetlik yaşayan bireyler, kaygı düzeyleri yüksek, çekingen, iletişim ve sosyal becerileri düşük, başka insanlara itaat etme eğiliminde, öz benlikleri zayıf, güvensiz, öz saygı düzeyleri düşük, özgüvenleri düşük, içe dönük, problemlere karşı çaresizlik hissi, yenilgiyi kabul edebilen kişilik özellikleri göstermektedirler (Aytaç, 2020, Besag 1995, Bıyık, 2016, Koç, 2006, Olweus, 1993, Seçer, 2014). Ergenlik döneminde zorbalık davranışlarının sıkça yaşanmaya başlaması ve internet teknolojisiyle birlikte bu davranışların sanal platforma taşınması durumu tehlikeli hale getirmeye başlamıştır. Dolayısıyla siber zorbalık ve mağduriyetlik için bir risk grubu olarak görülen ergenlik döneminin genel özelliklerinin ve döneme özgü sorunların iyi bilinmesi, hem saldırgan davranışların anlaşılmasında hem de çözüm önerilerinin üretilmesi konusunda önemlidir (Aytaç, 2020).

İnternet Becerileri

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler ve bu teknolojilerin hayatın her alanında yaygınlaşması sebebiyle; bir yandan bu teknolojileri etkin bir şekilde kullanırken diğer yandan risklerinden korunmak için kullanıcıların internet becerilerini geliştirmeleri konusu giderek önem kazanmaktadır. Toplumdaki değişiklikler, yeni beceriler, özellikle çağdaş toplumdaki en önemli iletişim araçlarından biri olarak internetle ilgili beceriler gerektirir. İnternette artan bilgi miktarı ve insanların bilgiye bağımlılığının artması nedeniyle internet becerileri artık hayati bir öneme sahiptir (Van Deursen & Van Dijk, 2011; Van Dijk, 2005; Witte & Mannon, 2009). Hatta internet becerileri öğrencilerin aldığı çevrimiçi derslerde başarılı olmalarına da etki etmektedir (Horzum & Çakır, 2009).

İnternet becerileri; internetin temel kullanımını gösteren internete bağlanma, tarayıcı özelliklerini kullanma, internet sayfalarındaki bağlantıları kullanarak gezinme, arama motorlarını kullanma, e-posta oluşturma, internetteki bir dosyayı, veriyi ya da sayfayı indirme, yer işaretlerini kullanma, çevrim içi form doldurma gibi bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı becerilerini de kapsayan beceriler olarak tanımlanabilir (Committee, 2020).

Aslında internet becerileri sadece yaşamı kolaylaştırmaktan ibaret değildir. İnternet ortamında karşılaşılan birçok riskten korunmak için de internet becerilerine sahip olmak çok önemlidir. Türkiye’de internet kullanım oranının her geçen gün artması bu durumun önemini daha da ortaya koymaktadır. Bu konuda Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu özellikle çocukların yaşadığı sorunlara çözüm bulmaya yönelik birçok önlem almıştır. Güvenli İnternet Merkezi, İhbar Web, Güvenli Çocuk vb. platformlar bunlardan bazılarıdır. Özellikle COVID-19 pandemi süreci, insanların teknolojiyi kullanmayı bilmenin ne kadar önemli olduğunu fark etmelerine neden olmuştur. BTK, bu süreç içerisinde başlattığı “Güvenli İnternet Merkezi Açık Kaynak İçerik Üretme Projesi” ile insanların 21. yüzyılda sahip olması gereken becerileri ve bu becerileri nasıl ve nerelerde kullanacaklarına yönelik açık kaynak “Dijital Okuryazarlık” isimli kitabı insanların kullanımına sunmuştur (Sağıroğlu vd., 2020).

21. yüzyılda sahip olunması gereken becerilere paralel olarak Türkiye’de de dijital dönüşüm hareketi başlamıştır. Bu dönüşümü sağlamak için Cumhurbaşkanlığı bünyesinde Dijital Dönüşüm Ofisi’nin kurulması internet becerilerinin ne kadar gerekli olduğunun da bir göstergesidir (CBDDO, 2019). Dijital Türkiye Platformu (DTP) da Türkiye’nin dijitalleşmesinin önemini artırmak ve değişime hızlı bir şekilde ayak uydurabilmek amacıyla kurulmuş platformlardan bir diğeridir. Bu platform özellikle dijitalleşen dünya sloganıyla tüm dünyada etkisini gösterirken 21. yüzyıl becerilerinin de ortaya çıkmasına ve bu becerilerin kabullendirilmesini sağlamıştır. 21. yüzyıl becerilerinin bu platform içerisinde, dijital dönüşüm ve inovasyonu da içine alarak tüm Türkiye’ye yayılma politikaları dijital becerilerin ne kadar önemli olduğunun bir göstergesi olmuştur. DTP, dijital becerilerin toplumun tüm kesiminde yaygınlaşabilmesi için dijital okuryazarlığın gelişmesine, eğitim kademesindeki her çocuğun fırsat eşitliği ile birlikte dijital eğitime ulaşabilmesine, kamu ve özel sektörü de içine alarak dijital beceri eğitimleri için iş birliği sağlanmasına büyük önem vermektedir (Sezgin & Karabacak, 2020). Çalışmalarını da bu doğrultuda “Dijitalleşen Türkiye” sloganıyla sürdürmeye devam etmektedir. (Dijital Türkiye Platformu, 2019).

Avrupa Dijital Yeterlilik Çerçevesi’nin (DigComp) 3 Avrupa ülkesinden 16-65 yaş arasındaki kişiler ile gerçekleştirdiği ve DigComp 2.1 yetkinliklerini deneysel olarak test etmeyi amaçladıkları raporda, Avrupa’da yaşayan insanların istihdam ve kariyer gelişimlerine en fazla dijital yeterliliklerinin katkı sağlayacağını belirtmiştir (Clifford vd., 2020). Digcomp raporuna benzer şekilde Türkiye’de de yapılan çalışmalarda dijital yeterliliklerin insanlar açısından ne kadar önemli olduğu belirtilmektedir (Çebi & Reisoğlu, 2020; Reisoğlu & Çebi, 2020). 33 ülkenin katıldığı OECD (2016) beceri çalışmaları raporuna göre Türkiye’den katılan 16-65 yaş aralığındaki kişilerin, teknoloji açısından zengin ortamlardaki problem çözme beceri

puanları diğer ülkelere kıyasla ortalamanın altında kalmıştır. Ayrıca her dört yetişkinden birinin bilgisayar kullanma becerisi sınırlı kalmakta ya da kişi, bilgisayar kullanma becerisine güvenmemektedir. Bu durumda becerisi zayıf olan kişilerin çevrimiçi ortamlarda karşılaştıkları bilgi yönetimi ve bilgi işleme becerisi gereken zamanlarda zorlanacaklarını ifade etmişlerdir (Kankaraş vd., 2016). Rapordan da anlaşılacağı üzere Dijital Türkiye Platformunun dijital becerilerin topluma kazandırılmasında ne kadar öneme sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

İnsanlar teknolojiyi kullanma, sahiplenme ya da benimseme durumlarına göre dijital göçmen ya da dijital yerli isimlerini almışlardır (Arabacı & Polat, 2013). Özellikle 21. yüzyıl becerileri ile birlikte interneti sadece kullanmanın yeterli olmadığı bir sürece girilmiştir. Bu beceriler ile birlikte insanların teknolojiye dair beklentiler artmıştır. Teknolojinin her geçen gün sürekli yenilenmesi ve değişmesi o yüzyılda dünyaya gelen çocukların, neslin teknoloji adaptasyonlarının değişmesine, kuşak farklılıklarının çıkmasına sebep olmuştur. Bu durumun en güzel göstergesi okullardır. Okullardaki öğrenciler çok hızlı şekilde yeni teknolojilere adapte olabilmekte ve yeni teknolojilerin kullanılmasında sorun yaşamamaktadırlar (Arabacı & Polat, 2013). Teknolojinin ilerlemesiyle tüm ülkelerde dijitalleşme çalışmaları başlamış, kişilerin interneti kullanma becerileri önemli bir konu olmuştur. Dolayısıyla dijital dönüşüm ile birlikte yeni tür beceriler kavramsal olarak alanyazında yer almaya başlamıştır (Sezgin & Karabacak, 2020).

İçinde bulunulan yüzyılda artık birçok ürün dijital çağa ayak uyduracak şekilde kurgulanmaya başlanmıştır. Evlerin akıllı sistemler ile donatılması, kullanılan elektronik cihazların uzaktan kontrolü, IoT(Internet of Things, Nesnelerin İnterneti) teknolojilerinin hızla yaygınlaşması, yapay zekanın her geçen gün hızla yaşamda yer etmesi bunların en belirgin göstergeleri olmuştur (Gökrem & Bozuklu, 2016). Kamu uygulamalarının da internet ortamlarına taşınması artık her bireyin internet becerisinin belirli bir seviyeye ulaşmasını sağlamıştır. Bankacılık işlemlerinin de internet ortamına taşınması, kullanıcılarına birçok kolaylığı da beraberinde getirmiştir. İnternetin dijitalleşme ile birlikte insanların yaşamlarına kattığı daha birçok uygulama ve kolaylık sayılabilir. Dijitalleşme çalışmalarında gelinen son noktada dijital göçmen diye isimlendirilen hedef kitlenin teknolojiyi kabul eden fakat yeni teknolojilerin kullanımında sorunlar yaşayan nesillerin, İnternet (dijital) becerilerini de yüksek tutmaları artık zorunlu hale gelmiştir (Gelen, 2017).

Kullanılan otobüslerden trenlere kadar neredeyse tüm toplu taşıma araçlarının biletleme işlemleri internet ortamında yapılmaktadır. Bu durum yakında yazıhane diye isimlendirilen yerlerdeki çalışanlara ihtiyacın kalmayacağı anlamına gelebilmektedir. Binilen taksilerin çok yakında insansız olanları yaşamda yer almaya başlayacaktır. İnsansız hava araçları sayesinde

taşımacılık, kargo gibi işlemlerin yapılması, bu sektördeki çalışanların da iş sahasını daraltacaktır. Belki de yakın zamanda insansız hava araçlarının taksileri bile kullanılmaya başlanabilir. Bankacılık işlemlerinde bankaların başlattığı dijital banka sloganı ile tüm bankalar, şubelere gitmeden tüm işlemleri İnternet ortamında yapma fırsatı sunmaktadırlar. Hem telefon bankacılığı ile hem de mobil bankacılık sayesinde yapay zeka uygulamasını kullanarak tüm işlemler gerçekleştirebilir. Dolayısıyla bankacılık sektöründe çalışanların da yakın zamanda iş ortamları azalacaktır. Bu sebeple yakın gelecekte birçok mesleğin kaybolup, yerine yeni mesleklerin gelmesi teknolojinin gelişmesiyle birlikte kaçınılmaz olacaktır (Ekici & Sütütemiz, 2018, YÖK, 2019).

21. yüzyıl becerileri genellikle üç beceri türünün birleşimi olarak görülmektedir. Bunları; öğrenme ve yenilikçilik, bilgi, medya ve teknolojiyi içine alan dijital okuryazarlık ile kariyer ve yaşam becerileri olarak sıralamak mümkündür (21st Century Learning, 2020; Yalçın, 2018). Bu becerilerden öğrenme ve yenilikçiliğe; eleştirel düşünme ve problem çözme becerisi, yaratıcılık ve yenilikçilik becerisi, iş birliği yapma becerisi ve iletişim kurma becerisi yer almaktadır. Dijital okuryazarlıkta ise; bilgi, medya ve bilgi teknolojileri okuryazarlıkları yer almaktadır. Kariyer ve yaşamada ise; esneklik ve uyumluluk, girişimcilik ve öz yönetim, toplumsal ve kültürel etkileşim, yaratıcılık ve güvenilirlik, liderlik ve sorumluluk becerileri yer almaktadır. Clora vd., (2012) 21. yüzyıl dijital becerilerini 4 grupta ele almışlardır. Bunlar: çalışmalarda bilişsel süreç isteyen görevleri yerine getirebilmek için BİT uygulamalarına hakim olma, teknoloji odaklı olmayan beceriler, üst düzey düşünme becerileri ve sürekli öğrenmeyi destekleyen ve bilişsel süreçleri ilgilendiren becerilerdir. Van Laar vd. (2019a; 2019b) 21. yüzyıl dijital becerilerini 6 grupta toplamışlardır. Bunlar; bilgiye dayalı, iletişime dayalı, işbirliğine dayalı, eleştirel düşünmeye dayalı, yaratıcılığa dayalı ve problem çözmeye dayalı dijital becerilerdir. Bu beceriler detaylandırılacak olursa:

- **Bilgiye Dayalı Dijital Beceriler:** Kişinin dijital bilgileri arama, yönetme ve değerlendirmesi olarak tanımlanabilir. Arama motorlarının çok aktif kullanılması, bu becerinin verilere erişimde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Örneğin; makale araması yapılacaktır. Alan ile ilgili bilgilerin olduğu veri tabanı internet sayfası açılır. Açılan sayfada veri tabanının arama motoruna ilgili anahtar kelime yazılır. Anahtar kelimenin makalenin hangi bölümünde geçtiği kısmı belirtilir. Arama sonuçları listelenir. Belirtilen adımlar yerine getirildiğinde daha kısa sürede ve etkili bir şekilde sonuca ulaşılabilecektir (Van Laar vd., 2019a; Van Laar vd., 2019b).
- **İletişime Dayalı Dijital Beceriler:** İnternet ortamında çevrim içi bilgiyi aktarma ve bu bilgiyi belirli bir kitleye ulaştırmanın etkili olduğu beceri türüdür. Teknolojik gelişmeler

ile birlikte iletişim araçlarının neredeyse tamamının dijitale dönüştüğü düşünülürse bu becerinin önemi daha iyi anlaşılmış olur. Herhangi birinden gelen elektronik postayı görüntülemeyi ve içerik ile birlikte gelen bilgileri kaydetmeyi, e-mail ile gelen içerikleri başka kişilere de gönderebilmeyi, gelen e-maillere cevap yazabilmeyi örnek olarak vermemiz mümkündür (Van Laar vd., 2019a; Van Laar vd., 2019b).

- İş birliğine Dayalı Dijital Beceriler: Özellikle grup çalışmalarında ortak bir hedefe ulaşmak için takımlarda etkili, ekipteki kişilere saygılı ve görevi tamamlama bilincinde olma yeteneğidir. Güncel teknolojilerle birlikte artık insanlar aynı ortamda bulunmadan da çalışma yapabilmekte, ortak sorumluluk alabilmektedirler. Örneğin; grupların bir arada çalışabileceği İnternet tabanlı yazılımlardan çevrim içi dokümanlar kullanılabilir. Çevrimiçi dokümanların içerisinde grup çalışanları da dahil edilerek, aynı dokümanda, aynı zamanda ya da farklı zamanlarda isteyen kişiler çalışmalarını yürütebilirler (Van Laar vd., 2019a; Van Laar vd., 2019b).
- Eleştirel Düşünmeye Dayalı Dijital Beceriler: Bu beceri; elde edilen verilerin yeterli yansımaya ve kanıtlarına dayanarak, bilgi ve iletişim hakkında bilinçli kararlar alınabilmesini sağlayan beceri türüdür. Eleştirel düşünme becerisi, yanlış, eksik ve eski çevrimiçi bilgi ve iletişimi ayırt etmede en önemli beceri olarak kabul edilir. Eleştirel düşünme, bağımsız düşünme ve çevrim içi bir tartışmadan yeni girdiler üretebilme ve bakış açılarını birleştirebilme anlamına geldiğinden 21. yüzyıl becerileri çerçevesinde çok büyük bir öneme sahiptir (Van Laar vd., 2019a; Van Laar vd., 2019b).
- Yaratıcılığa Dayalı Dijital Beceriler: Bu beceriler; internet ortamında içerik oluşturabilmek için çevrim içi araçları en uygun şekilde kullanabilme becerisi olarak tanımlanabilir. Bu beceri sayesinde sayısız çevrim içi kaynaklar kullanılarak yenilikçi fikirler, farklı bakış açıları ve yaklaşımlar üretilebilir, elde edilecek veriler daha anlamlı hale getirilebilir (Van Laar vd., 2019a; Van Laar vd., 2019b).
- Problem Çözmeye Dayalı Dijital Beceriler: Bu beceriye sahip olmak bir problem durumunu analiz etmek ve soruna çözüm üreterek bilgi dağılımını gerçekleştirmek için bilgi ve iletişim teknolojilerini en iyi şekilde kullanmak demektir. Teknolojinin gelişmesiyle beraber karmaşık problemlerle çok sık karşılaşıldığından, bu problemlerin hızlı ve etkili çözümünde bu becerinin önemi büyüktür (Van Laar vd., 2019a; Van Laar vd., 2019b).

21. yüzyıl dijital becerileri, dijital ortamda ihtiyaç duyulan ve hayatın içerisinde rehberlik edecek becerileri içermektedir. İnsanların günlük ve meslek hayatında, bilgi ve iletişim teknolojilerinden faydalanabilmesi için dijital becerilere sahip olmasının içinde bulunulan yüzyılda ne kadar gerekli olduğu anlaşılır hale gelmiştir.. Dijital beceriler iletişim,

bilgiye erişim, bilginin değerlendirilmesi vb. süreçleri kapsamaktadır. Bu becerilerin yapılan işe yansması için internet teknolojilerinin etkin kullanılması önemlidir. Dolayısıyla bu beceriler; iletişim kurma, çevrim içi ağlara katılma gibi temel becerileri içermektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2018).

İnternet Becerileri Türleri

İnternet becerileri, internetin temel kullanımını gösteren işlevsel beceriler olarak tanımlanabilir. İnternetin temel kullanımını gösteren işlevsel becerilere örnek olarak; arama motorlarını kullanabilme, web sayfaları arasında gezinebilme, tarayıcı ve ayarlarını kullanabilme, arama sonuçlarını seçme, arama sorgularını tanımlayabilme verilebilir (Mota & Cilento, 2021; Van Deursen & Van Dijk, 2009). İnternetin doğası ve çok fonksiyonlu bir yapısı olması nedeniyle kullanılan birçok işlevselliği kategorilere ayırmak alanyazın incelemesinin ardından internet becerilerinin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. (Van Deursen & Van Dijk, 2010; Van Deursen, Van Dijk & Peters, 2011).

İnternet becerilerinin sadece internet ortamında günlük hayatta kullanılan sosyal medya, haber okuma ya da video portallarına girme gibi işlevleri yoktur. Dijitalleşme çağında dünyanın insanlardan beklentisi her geçen gün teknoloji ile artarken ağırlıklı olarak İnternet ortamındaki yaşantılar öne çıkmaktadır. İnsanlar artık neredeyse tüm işlemlerini İnternet ortamından çevrim içi portallarda gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla internetin alt becerilerinin oluşması gayet doğaldır. Bu becerilerin sınıflandırılmasına yönelik alanyazında sıklıkla kullanılan sınıflandırmalardan biri Van Deursen tarafından geliştirilmiştir. Bunlar formal internet becerileri, informal internet becerileri, operasyonel internet becerileri ve stratejik internet becerileridir (Scheerder vd., 2017; Van Deursen, 2010; Van Deursen vd., 2014; Van Deursen & Van Dijk, 2010; Van Deursen vd., 2011; Van Deursen & Van Dijk, 2014). Van Dijk (2005) dijital becerileri sınıflarken bu becerileri operasyonel beceriler, bilgi becerileri (formal bilgi becerileri ve var olan bilgi becerileri), stratejik beceriler olarak belirtmiştir. Gui ve Argentin (2011) ise internet becerilerini 3 grupta ele almıştır. Bu beceriler teorik bilgi/farkındalık becerisi, operasyonel beceriler, değerlendirme becerileri. Bu becerileri gruplandırırken Van Dijk (2005) dijital beceriler modelinden etkilenecek bunu gerçekleştirmiştir. Gui ve Argentin (2011) operasyonel internet becerilerini tanımlarken operasyonel ve formal internet becerilerini birlikte değerlendirmiştir.

Formal İnternet Becerileri

Kullanıcılar internet ortamındaki tarama ve gezinme gibi özellikleri, internet sayfalarında karşılaşılan menü düzenlerini kullanabilmek için formal internet becerilerine

ihtiyaç duyarlar. Bir internet sitesi açıldığında görülen metin, içerik, arka planlar, fotoğraflar, çerçeveler, bağlantılar, butonlar ve pop-up'lar gibi içerikler, açılan her sayfa için farklılık gösterebilir. Bunun dışında sayfa içerisindeki metin renkleri, köprü bağlantıları, sesler, videolar, animasyonlar, mesaj panoları, formlar gibi etkileşimli özellikler de bulunabilmektedir.

Kullanıcılar internet sitelerinde dolaşırken sabit bir yol izleyemeyebilirler. İnternet sitelerinde bulunan bağlantılar, kullanıcıların sayfa içerisinde başka yerlere doğru gitmelerine yardımcı olur. Konum servisleri, arama yapma, birisinin nerede olduğunu bulma, nereye gideceğini bilme, internet sayfasında önceki siteye geri dönme veya nerede bilgi arayacağını bilme gibi durumlar kullanıcıların yön bulmasını kolaylaştırabilir ya da sayfa içerisinde şaşkınlıklarına (İnternet sayfaları arasında yönlerini kaybetmelerine) sebep olabilir. Bu da kişinin internet ortamındaki sağlayacağı faydada ve verimlilikte düşüşe, hayal kırıklığına ya da oryantasyon bozukluğu gibi durumlara yol açabilmektedir (McDonald & Stevenson, 1998; Van Deursen, 2010).

İnternetin dinamik yapısı, kullanıcılarda karmaşıklığa sebep olabilir. Formal internet becerileri kişinin internette gezinirken İnternet sayfalarında kaybolmaması ve doğru yöne gitmesi ile ilgili becerileri içerir. Kullanıcıların internette gezinme ve internet sayfalarına yönlendirme becerilerinin, internet sitesi menülerinde, içinde, arasında gezinme ve arama sonuçlarına göz atmada çok önemli bir yeri vardır. Bu becerilere sahip olan kişilerin internet sayfalarında gezinme ve yönlendirme noktalarında sorun yaşamaları, verimliliklerinin düşmesi, zaman kaybı ve İnternet sayfaları arasında kaybolma gibi durumların ortadan kalkmasını sağlamaktadır. Özellikle yaş durumu göz önüne alındığında yaşı yüksek olan kişilerin bu tür durumlarda sorun yaşamaları daha önemli hale gelebilmektedir. İnternet sayfa tasarımcıları formal becerilerin insanların kullanımı yönündeki becerileri dikkate alarak tasarladıklarında bireylerin yaşadıkları sorunları belki de en aza indirebilirler (Van Deursen, 2010; Van Deursen vd., 2014; Van Deursen & Van Dijk, 2011; Van Deursen & Van Dijk, 2014).

Van Deursen (2010)'na göre formal İnternet becerileri:

- Metinler, resimler, animasyonlar veya menüler gibi farklı biçimlerde gömülü köprüler kullanma (Şekil 4).
- İnternet sayfasında ya da İnternet sayfaları arasında dolaşırken yönünü şaşkınlıkla kaybetmeme, kaybolmama.
- İnternet ortamında arama ya da tarama yaparken yönünü şaşkınlıkla kaybolmama (sayfalarda dolaşırken amaç doğrultusundan sapmama) gibi eylemleri içermektedir.

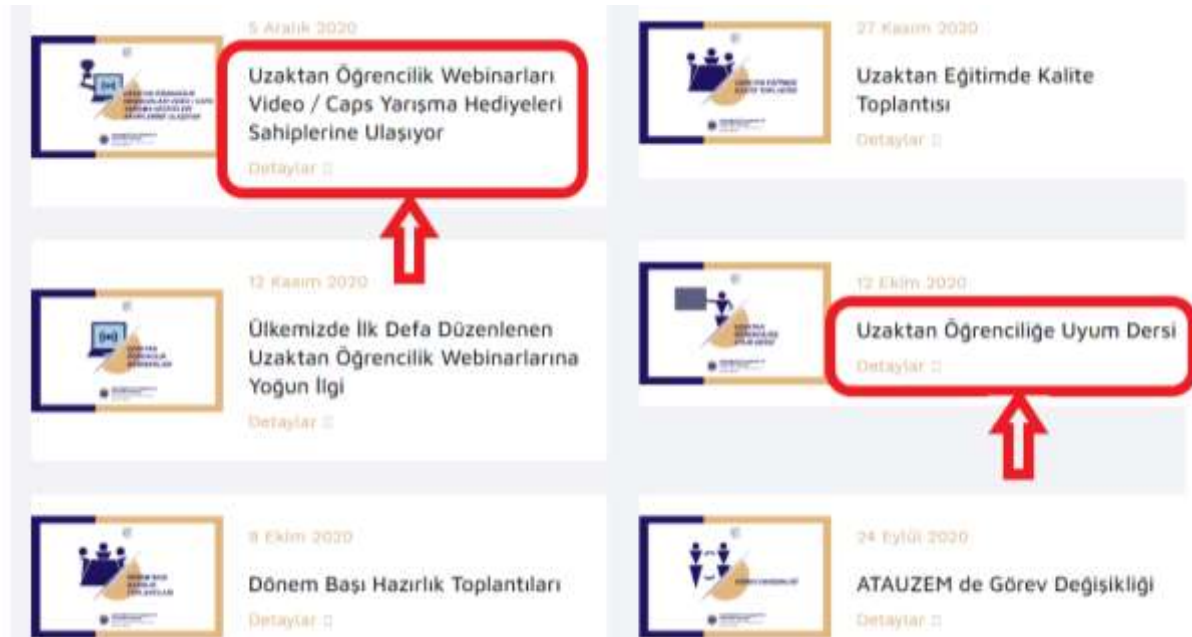
Şekil 4. Metin, Resim, Animasyon veya Menü gibi Farklı Biçimlerde Gömülü Köprü Bağlantıları

Şekil 5. Metin, Tabanlı Gömülü Köprü Bağlantıları

Şekil 6. Metin, Tabanlı Gömülü Köprü Bağlantıları

Formal internet becerileri kısaca listelenecek olursa:

- Web sayfalarında bulunan ya da arama motorunda arama sonucunda listelenen metin tabanlı, resim tabanlı ya da animasyon tabanlı bağlantı oluşturulmuş gömülü köprüleri kullanabilmesi
- Web sayfaları arasında kaybolmadan doğru olan sonuca ulaşabilmesi,
- Sonuçlar arasında gezinirken, farklı sekme ya da pencereler arasında kaybolunmaması, tekrar ilk adıma istenildiğinde dönülebilmesi,
- İç içe geçmiş köprü bağlantılarında doğru sonucu verecek olan seçeneğin doğru bir şekilde seçilmesidir.

İnformal İnternet Becerileri

İnternet içerisinde, kütüphanelerdeki kitap, dergi vb. materyallere erişim sağlayacak, sayılarından dolayı bulunması güç olan veriye ulaştıracak bir yol bulundurulmalıdır. Burada insanların yardımına veri tabanları ve sorgular çıkmıştır. Dolayısıyla arama işlemleri, anahtar kelimeler hayatımıza girmeye başlamıştır. Aslında sadece burada bilgiye ulaşmak yetmemiştir. Daha sonra çıkan sonuçların değerlendirilmesi, arama seçeneklerinin genişletilmesi, sorguların artırılması gibi birçok bilgi toplamanın haricinde işlemleri de beraberinde getirmiştir (Van Deursen, 2010; Van Deursen vd., 2014; Van Deursen & Van Dijk, 2011; Van Deursen & Van Dijk, 2014).

Marchionini (1995) geleneksel olarak bilgi edinme bağlamında geliştirdiği modele göre bir arama sürecinde insanların farklı ihtiyaçlarının olduğunu açıklamıştır (Van Deursen, 2010);

- Arama işlemine başlamadan önce ilk olarak problem durumu tanımlamakla başlanmalıdır (Şekil 7 ve Şekil 8).

- İkinci adım; problem durumu, çözüme götürecek bilgi kaynaklarının seçilmesidir (Şekil 9).

- Üçüncü adım; insanları bilgi kaynaklarına götürecek arama işlemlerinin yapılmasıdır. Burada kullanılacak anahtar kelimelere dikkat edilmesi gerekir. Arama motorları kişilerin belirlediği anahtar kelimelere göre sorguları listeler. Dolayısıyla seçilen anahtar kelimeler sonuca götürecek en önemli faktörlerdir. Arama motorlarının sadece ilk arama kısmından ibaret olmadığı, gelişmiş arama seçenekleri ile sonuca daha kısa ve emin adımlarla gidileceği unutulmamalıdır (Şekil 9 ve Şekil 13).

- Dördüncü adımda; çıkan arama sonuçlarının problem durumuna götürecek çözüm ile alakalı olup olmadığıdır. Anahtar kelimeler ile arama yapıldığında doğru seçilmiş anahtar

kelimeleri incelemek, listelenen kaynakların arasında çözüme ulaştırmak için çok etkili olacaktır. Burada arama sonuçlarında listelenen kaynakların çok olması çözüme gidilmesinde bazen çok yardımcı olmayabilir. Çıkan sonuçlardan bir an önce sonuca gitmek istenebilir. Bu da kaynakların incelenme sayısında düşüşe neden olabilir (Şekil 9 ve Şekil 10).

- Beşinci ve son adımda ise; incelenen kaynakların birey için neyi ifade etmesi ile ilgilidir. Çıkan sonuçların çözüm ile alakalı olup olmadığı, güvenilir sayfalar veya veriler içerdiği, hatta birkaç kaynaktan daha doğrulanmaya ihtiyaç olup olmaması çok önemlidir. İlk çıkan sonuçlara bakarak çözüme götürecek hissine kapılmak bazen yanlış adımlar atılmasına sebep olabilir. Şu anki arama motorları düşünüldüğünde çok sayıda verinin içerisinde bu söylenilenin ne kadar önemli olduğu anlaşılabilir.

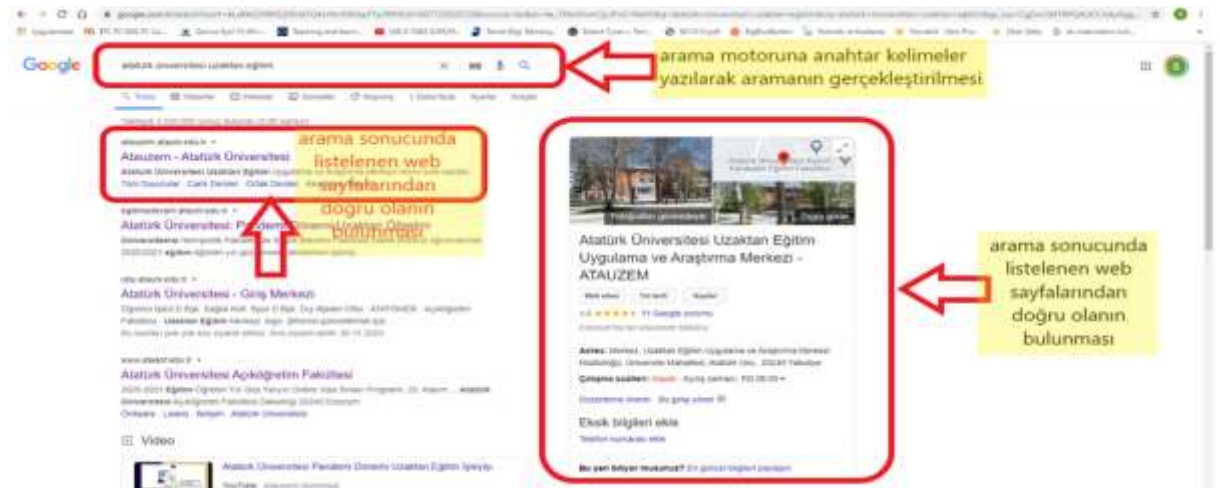
Şekil 7. Arama Motoru Web Sayfası ve Arama Butonunun Yeri

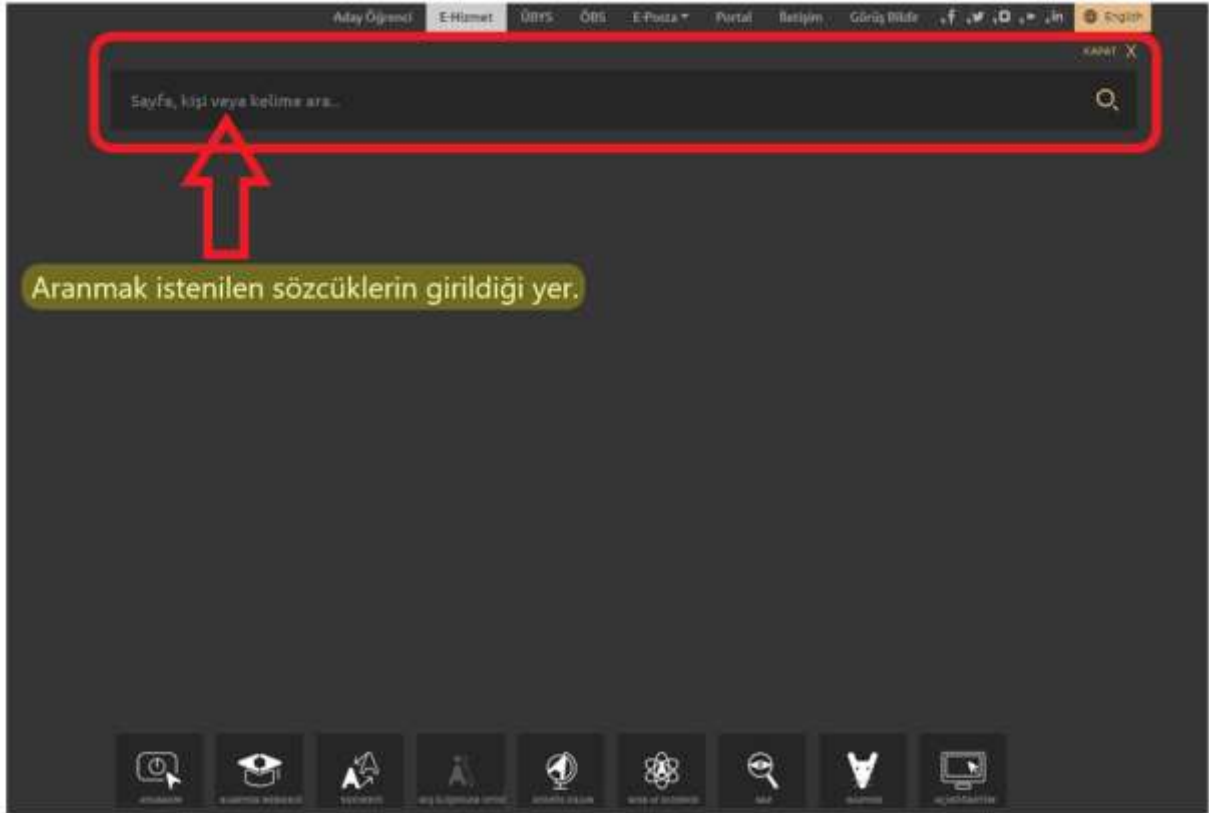
Şekil 8. Web Sayfasında Sağ Üst Köşede Bulunan Arama Butonu

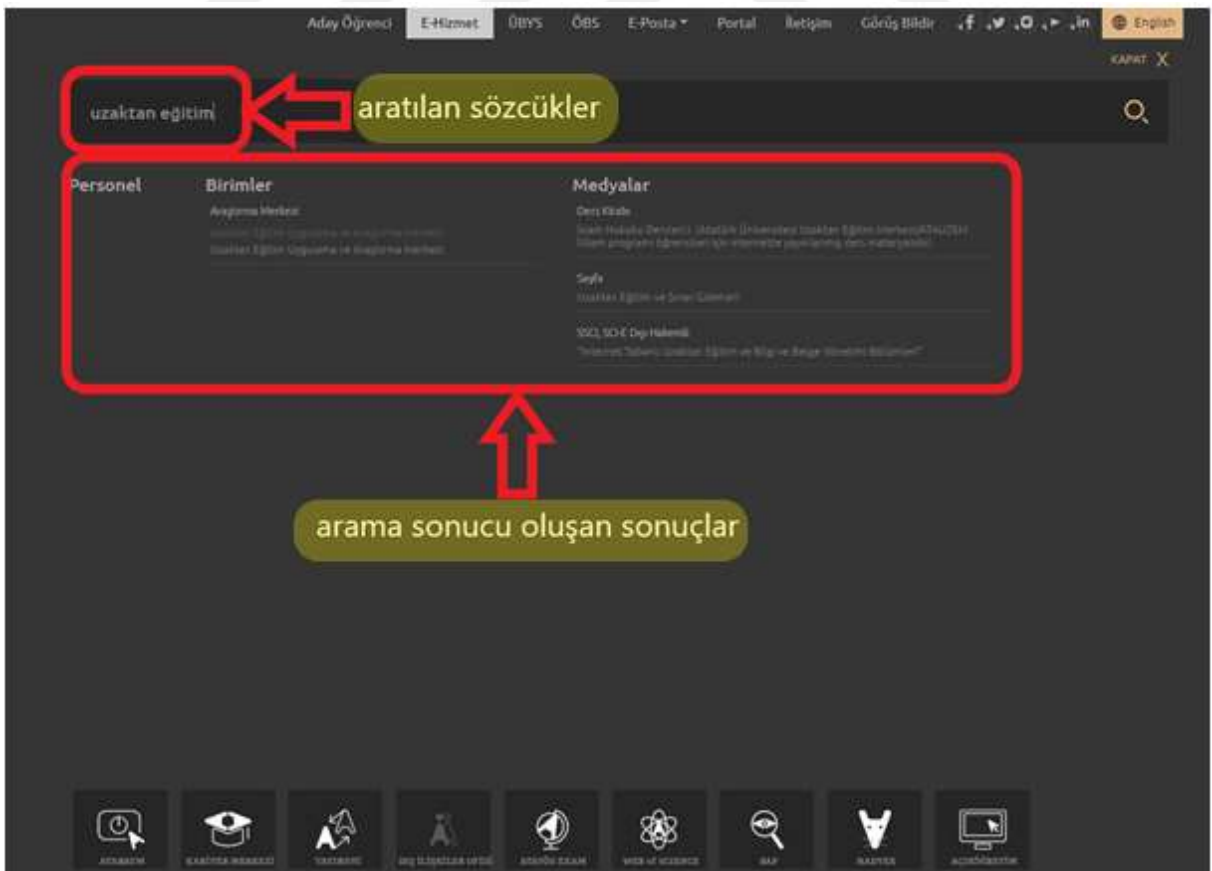
Şekil 9. Arama Motorunun Aramayı Gerçekleştirme Butonuna Basıldığında Listelenen Sonuçlar

Şekil 10. Web Sayfasında Bulunan Arama Butonuna Basıldığında Ekrana Gelen Arama Satırı

Şekil 11. Arama Satırına Anahtar Kelimelerin Girilmesi ve Arama Sonuçlarının Listelenmesi

Operasyonel İnternet Becerileri

Operasyonel internet becerileri, enstrümantal beceriler, bilgi ve iletişim, bilgisayar ve teknolojik okuryazarlık ve teknik yeterlilikler gibi internet teknolojisini kullanmada birçok beceriyi belirtmek için kullanılan bir beceri türüdür (Carvin, 2000; Mossberger vd. 2003; Søby, 2003; Van Deursen, 2010). Operasyonel becerilere, bilgisayar ve ağ donanım ve yazılımlarını çalıştırma becerileri olarak da adlandırılabilir (Van Deursen, 2010; Van Deursen vd., 2014; Van Deursen & Van Dijk, 2011; Van Deursen & Van Dijk, 2014). Operasyonel becerileri Carvin (2000) teknolojik okuryazarlık, donanım, yazılım ve arama motorları gibi internet araçlarını da içeren yaygın bilişim teknolojileri araçlarını kullanma yeteneği şeklinde tanımlarken, Søby (2003) bunların yanı sıra dijital okuryazarlığın temel bileşeni olarak tanımlamıştır.

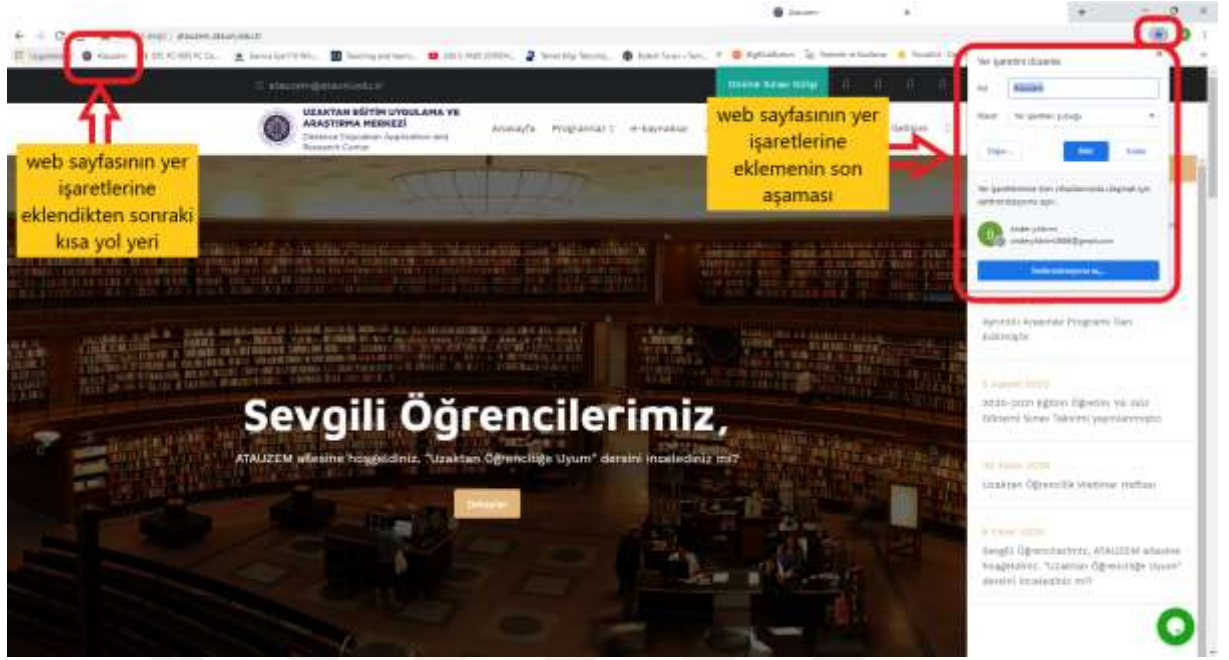
Operasyonel internet becerilerini kullanmaya örnek olarak (Steyaert, 2002; Van Dijk, 2005):

- İnterneti ve internet ile ilgili kavramları anlama.
- İnternetteki güvenlik durumlarını değerlendirebilme.
- Web tarayıcıları ve arama motorlarını kullanarak internet görevlerini yerine getirebilme (Şekil 7).
- İnternet sayfalarını yer işareti olarak koyabilme (Şekil 14 ve Şekil 15).
- İnternet sayfalarını ve arama sonuçlarını yazdırabilme (Şekil 16 ve Şekil 17).
- Web tabanlı formları bulabilme ve bu formları doldurabilme (Şekil 18).
- Elektronik posta (E-posta) ile ilgili kavramları anlayabilme belirtilmektedir.

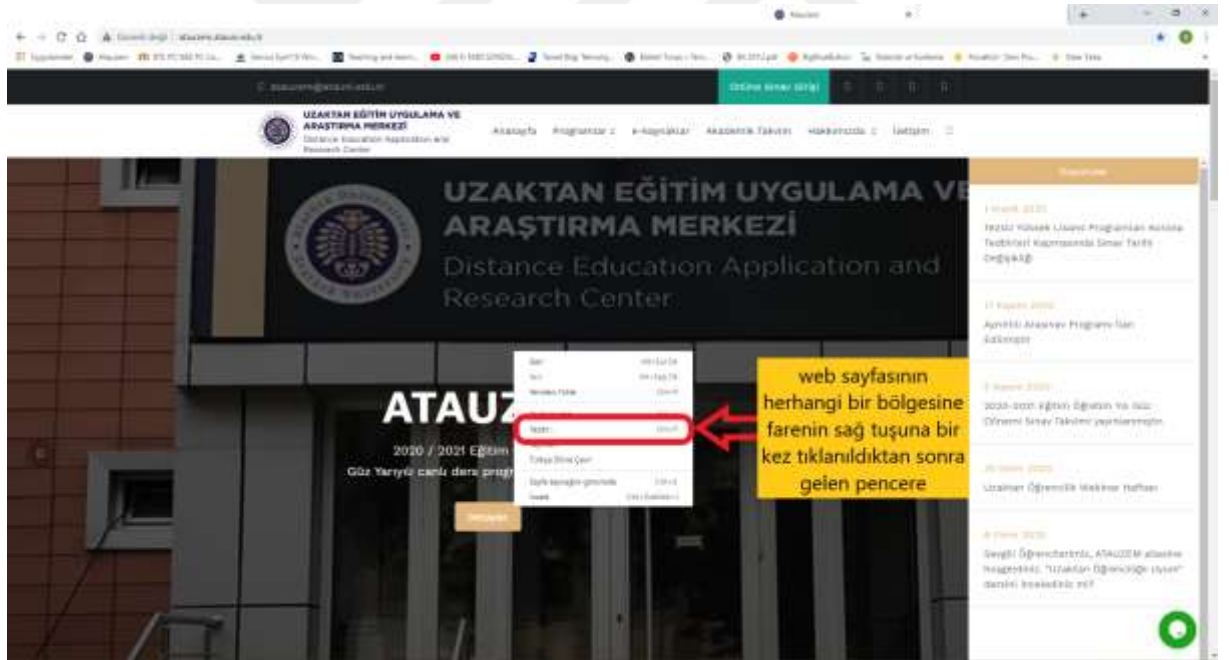
Şekil 14. İstenilen Bir Web Sayfasının Yer İşaretlerine Eklenmesi ve Listelenmesi

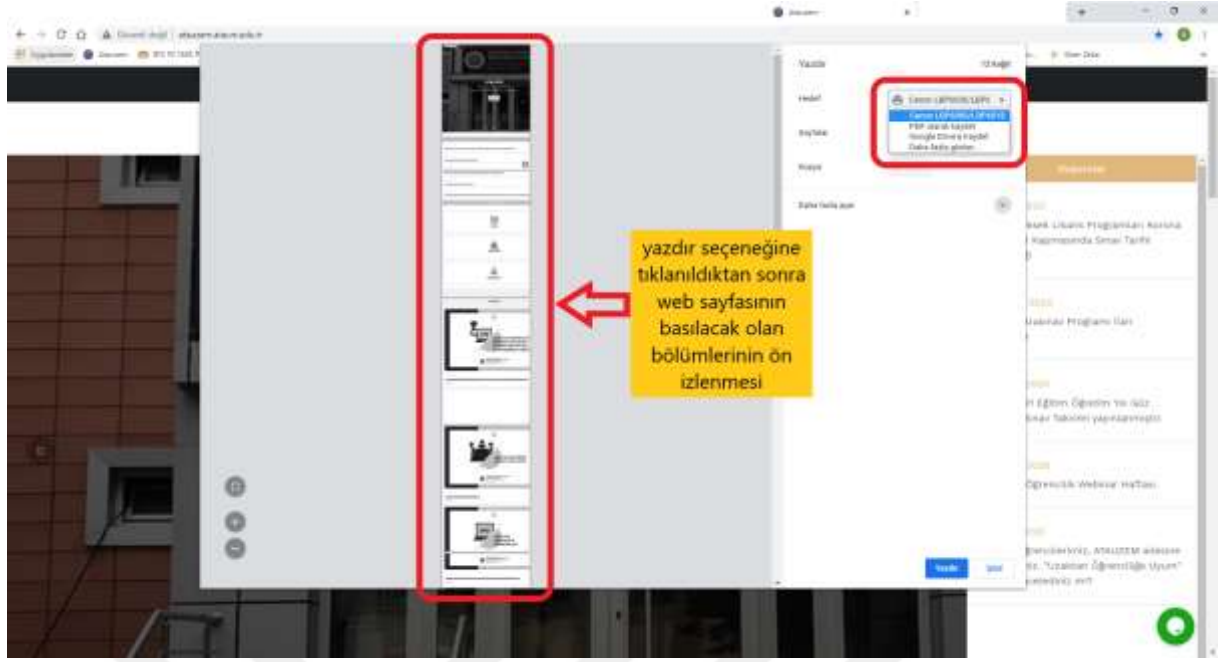
Şekil 15. İnternet Sayfasına Yer İşaretinin Konulması İşleminin Tamamlanması ve Tarayıcının Adres Satırı Altına İnternet Sayfasının Gelmesi

Şekil 16. İnternet Sayfasını ve Arama Sonuçlarını Yazdırma

Şekil 17. Arama Sonuçlarının Yazdırma ile İlgili Ayarlarının Yapılması

Şekil 18. İnternet Tabanlı Formları Bulma ve Bu Formları Doldurma

Juárez vd. (2020) operasyonel internet becerilerini test etmek için ise beş madde kullanmaktadır;

- Çevrimiçi bir fotoğraf bulma ve kaydedebilme,
- Tarayıcının gizlilik ayarlarını değiştirebilme,
- İnternet tabanlı bir programlama dilini kullanabilme,
- İndirilen dosyaları açabilme,
- Kısa yol tuşlarını kullanabilme.

Steycart (2002) ve Van Dijk (2005)'in belirlemiş olduğu tanımlar, bilgisayar ve internet kullanım yöntemleri için geçerli olan ve internet kullanımının bir gereği olarak düşünülmesi gereken işlevsel becerileri içermektedir. Steycart (2002) ve Van Dijk (2005) tanımladığı bu beceriler, büyük ölçüde bilgi ve stratejik becerilerine dahil olan bilgi okuryazarlığı, dijital okuryazarlık ve bilgisayar okuryazarlığı tanımlarıyla örtüşmektedir.

Operasyonel internet becerileri kısaca listelenecek olursa (Juarez vd., 2020; Steycart, 2002; Van Deursen, 2010; Van Dijk, 2005):

- Web sayfasını açabilmek için istenilen bir tarayıcıyı kullanabilme,
- Tarayıcının adres satırına gidilmesi istenilen web adresinin URL'sini yazabilme,
- URL'si girilen web adresine yönlendirilmenin yapılması ve sayfanın açılabilmesi
- Web sayfası içerisinde bulunan çevrimiçi formlara ulaşabilme ve bu formların doldurularak gönderilebilmesi,
- İstenilen tarayıcı üzerinde bulunan sayfalar arasında dolaşmayı sağlayan ileri, geri tuşları, web sayfasının kaydedilmesi, web sayfasının yer imine kaydedilmesi, kaydedilen yer iminin kısa yol olarak kullanılabilmesi ve sayfanın açılabilmesi,
- Web sayfalarındaki farklı formatlarda bulunan dosya türlerinin bilgisayarın sabit diskine kaydedilebilmesi ve kayıt yapılan yerdeki dosyanın açılabilmesi
- Tarayıcının kişiselleştirilebilmesi ve ilerleyen zamanlarda aynı ayarları kullanabilmek için senkronizasyonun sağlanabilmesi
- Tarayıcının gelişmiş seçeneklerini kullanarak web sayfalarının tarayıcıda istenilen şekilde görüntülenmesi, kaydedilmesi, çerezlerden silinmesi vb. gelişmiş seçeneklerin kullanılabilmesi
- İnternette güvenli olmayan web sayfalarına karşı güvenlik önlemlerini alabilmesi.

Stratejik İnternet Becerileri

Stratejik internet becerileri mesleki ve eğitimsel gelişim için bilgi ve iletişim teknolojilerini kullananlar ile İnternet ortamını eğlence için kullananlar arasındaki kullanım boşluğunu ifade etmektedir (Bonfadelli, 2002; Van Deursen, 2010; Van Dijk, 2005). Van Dijk (2005) stratejik İnternet becerilerini ifade ederken genellikle bilgisayar ağ kaynaklarını belirli hedeflere ulaşmak için kişinin kapasitesini kullanması ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Pruulmann-Vengerfeldt (2006), ise stratejik internet becerilerini tanımlarken günlük hayatta ekonomik, sosyal ve kültürel internet portallarının kullanımı ve bu portallardaki faaliyetleri nasıl etkilediği ile ilişkilendirmektedir. Bu beceri internetin kullanım biçimini ve kullanılabilirliğini artırmakta ve internet becerisini güçlendirmektedir. Stratejik internet

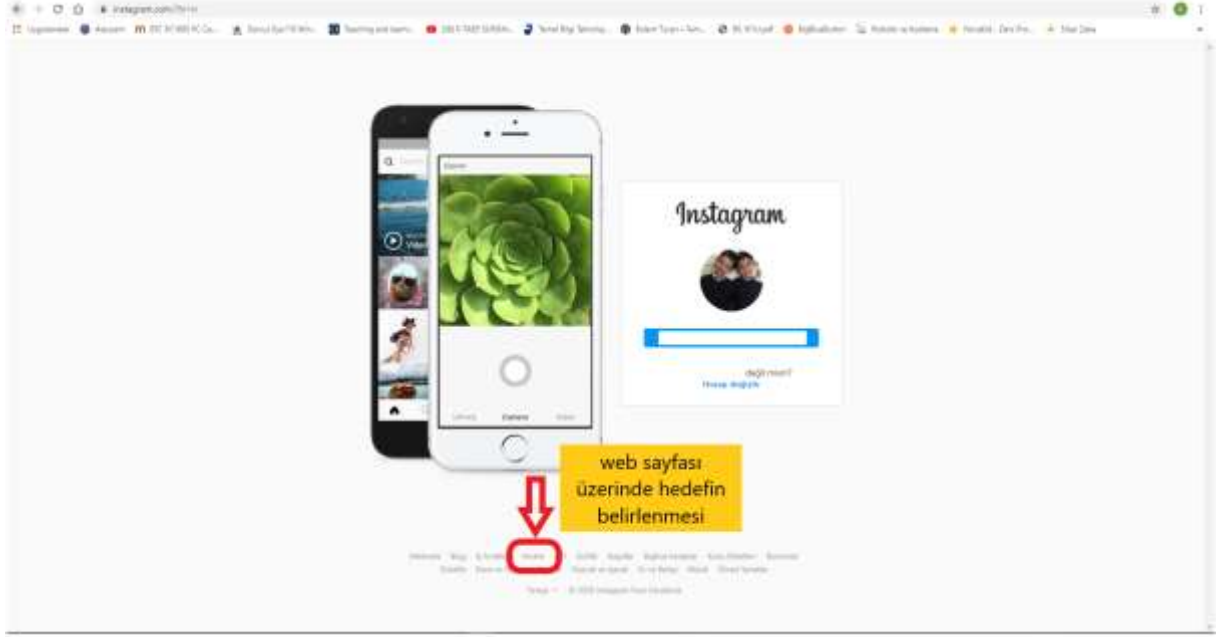
becerileri, bilgi ve becerilerle birlikte sadece operasyonel ve formal becerilere bağılı olmasa da belirli bir hedefe kendi inisiyatifiyle ulaşmak için bir araç görevi görürler (Van Deursen, 2010).

Amerikan Kütüphane Birliği (American Library Association, 1989; Van Deursen, 2010) stratejik internet becerilerine yönelik olarak internetin etkin kullanılması için dört adımdan oluşan bir karar verme sürecinin olduğunu söylemektedir. Bu sürecin sonuca ulaştıracak en uygun çözümlerden oluşan genel bir karar verme yaklaşımına dayandığı ifade edilmiştir. Miller (2006) ve Van Deursen (2010) karar verme yaklaşımındaki 4 adımı şöyle açıklamaktadır:

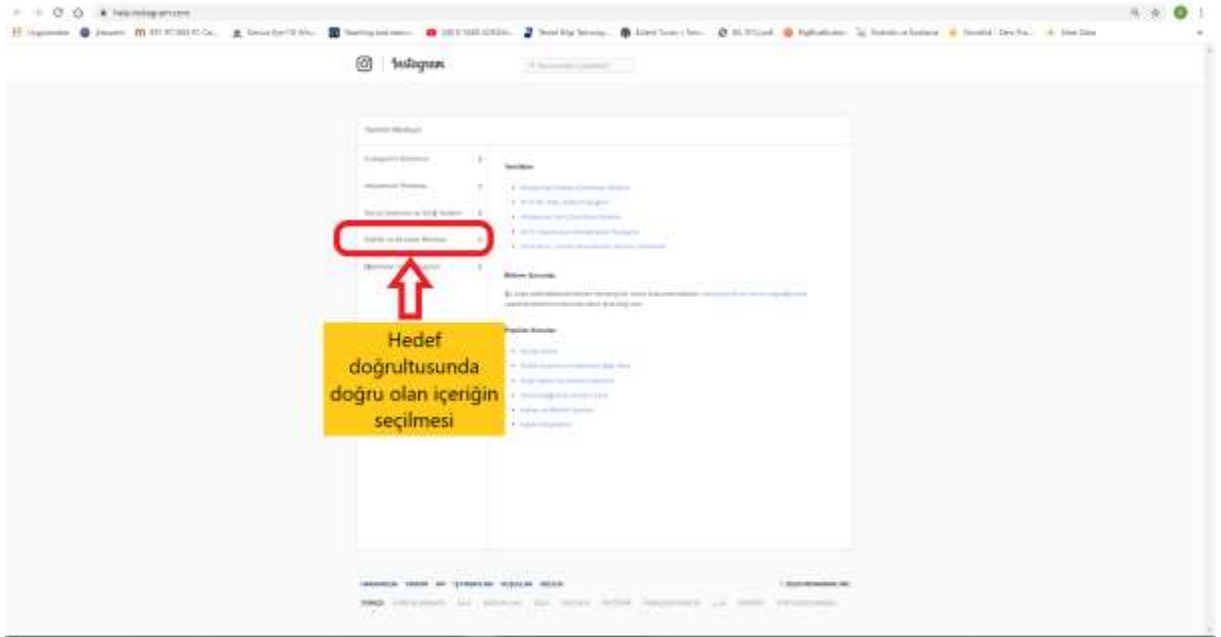
- İlk adım hedefe yönelmektir. Hedef belirlerken internetin sunduğu fırsatların farkında olarak internetteki geçirilen süreci belirlemek gerekir. Bunun sebebi ise internet portallarına girildiğinde çok fazla dikkat dağıtan uyarıcıların bulunmasıdır. Bu uyarıcılara göz atıldığında tamamen hedeften uzaklaşıldığı ve sürecin amaç dışında geçirildiği görülecektir (Miller, 2006; Van Deursen, 2010).
- İkinci adım; internette doğru işlemlerin yapılabilmesidir. Karar verme sürecinde istenen hedefe ulaşabilmek için en etkili araçları kullanarak bilgi kaynaklarının toplanması ve birleştirilmesi etkili olmaktadır (Şekil 19) (Miller, 2006; Van Deursen, 2010).
- Üçüncü adımda; amaca ulaşacak doğru ve etkili adımları seçtikten sonra karar verme boyutuna gelinmiş demektir. Bu adım, toplanan bilgilerin değerlendirilmesi ve bir karara bağlanması anlamına gelmektedir (Şekil 20) (Miller, 2006; Van Deursen, 2010).
- Dördüncü ve son adımda ise; verilen kararın faydası görülebilir. Bu faydalar ekonomik, sosyal, sağlık veya kültürel nitelikteki sonuçlar olabilir. Dört adımda karar verme süreci uygulandığında etkili bir sonuca götürecek yöntem dizisi oluşmaktadır (Şekil 21) (Miller, 2006; Van Deursen, 2010).

Stratejik internet becerisine sahip olan kişiler, internet kullanımından yüksek düzeyde faydalanabilmektedir. Örneğin bu becerilere sahip bir birey, gezi planı yapabilir, finansal değerlere göre gelir elde edilebilir, herhangi bir hastalık konusunda tedavi süreci ile ilgili uzman görüşlerine erişebilir veya siyasi partiler arasında seçim yapılacağında doğru karar verebilmek için gerekli şartları sağlayabilir. Özellikle stratejik konularda, potansiyel faydaların en uygun faydalar olduğundan emin olmak için farklı kaynaklardan gelen bilgileri karşılaştırmak çok önemli olabilir (Şekil 22). Örneğin, farklı internet sitelerinde sunulan seyahatleri karşılaştırırken, kıyaslama yapılabilir (Van Deursen, 2010).

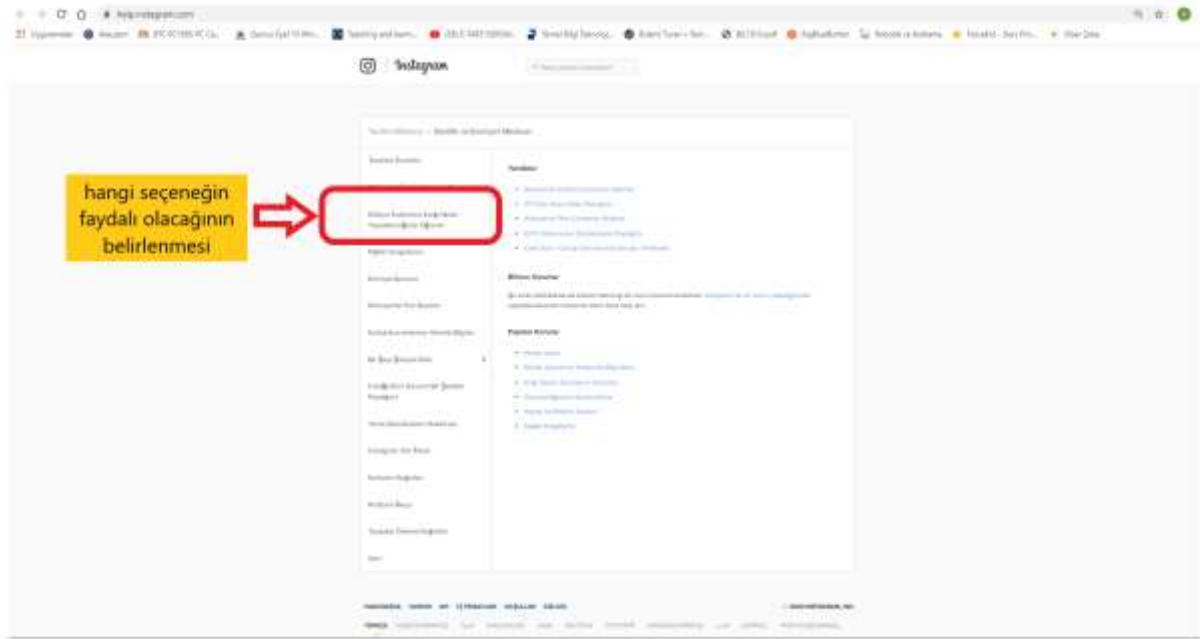
Şekil 19. Doğru Olan İçeriğin Karar Verilmesi

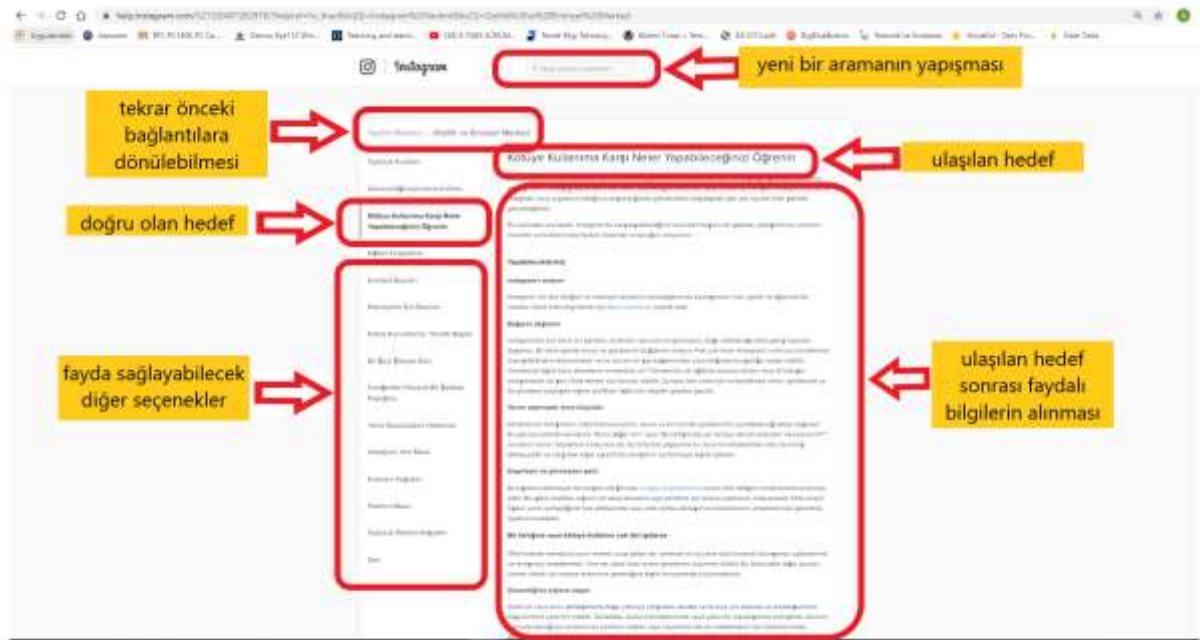
Şekil 20. Doğru Olan İçeriğin Seçilmesi

Şekil 21. Belirlenen Hedefe Giderken Seçeneklerin Hangisinin Faydalı Olacağına Karar Verilmesi

Şekil 22. Faydalı Olan Bilgilere Erişimin Sağlanması

Stratejik internet becerileri kısaca listelenecek olursa:

- İnternette faydalanabilmek için belirlenen hedef doğrultusunda doğru olan içeriğe yönelim sağlanabilmesi
- Belirlenen hedefe giderken doğru önlemlerin alınması
- Belirlenen hedefe giderken doğru kararların verilmesi
- Belirlenen hedeften kaynaklanan faydaların kazanılması
- İnternetteki belirlenen hedefteki faydalı olan bilgilere erişimin sağlanması

İnternet Becerileri ile İnternet Riskleri Arasındaki İlişki

İnternet teknolojileri öngörülemez bir şekilde gelişirken, kullanıcılarını da farklı şekillerde etkilemiştir. Örneğin internetin sunduğu sınırsız bilgi kaynağına çocukların kolaylıkla erişebilmeleri her ne kadar önemli bir fırsat gibi görünse de bu içerikler arasında çocukların yaşlarına uygun olmayan ruhsal sağlığını olumsuz yönde etkileyebilecek içeriklerle karşılaşma olasılıkları da oldukça yüksektir. Benzer şekilde internet en güçlü iletişim araçları arasındadır. Ancak internetin bu güçlü yanı aynı zamanda çocukları kötü niyetli kişiler tarafından ulaşılabilir hale getirmektedir. Bu bağlamda internetin sunduğu fırsatların yanı sıra beliren riskler göz ardı edilemeyecek sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu durumlarda tanımadığın kişilerle internet ortamında görüşme, zararlı içerikler, siber zorbalık, internet dolandırıcılığı gibi birçok internet riskiyle karşı karşıya kalınmaktadır. İnternet risklerinin insanlar üzerinde olumsuz etkileri olabilmektedir.

İnternet risklerinden olan siber zorbalık, özellikle genç bireyler açısından ne olduğunun ve ne gibi tahribatlar (zihinsel ve toplumsal yönde oluşan sorunlar) oluşturduğunun anlaşılması, siber zorbalığı azaltabileceği gibi siber zorbalıkla başa çıkabilme becerileri açısından çalışmaların yapılmasını da önemli ve anlamlı hale getirmektedir (Arıcak, 2009; Arıcak vd., 2012).

İnternet risklerine yönelik alınabilecek bazı tedbirler vardır. Ebeveynler genellikle teknik önlemleri kullanmayı tercih etmektedir. Bunun yanı sıra birçok ebeveyn de çocuğunun İnternet erişimini tamamen keserek onu internet risklerinden korumayı tercih etmektedir. Ancak bu önlemler çocukları internetin sunduğu fırsatlardan mahrum etmekle birlikte, çoğunlukla uygulanabilir de değildir. Çocukları tamamen internetten uzak tutabilmek yaşanan yüzyılda neredeyse imkansızdır. Nitekim okullarda, internet kafelerde ve hemen hemen herkesin yanında taşıdığı mobil telefonları sayesinde internete erişim sağlanabilmektedir. İnternet erişimini kısıtlamak veya tamamen kesmek yerine, çocukların internet risklerinin farkında olarak, bu risklerden kendilerini koruyabilen bilinçli birer internet kullanıcısı olmaları sağlanmalıdır (Turgut, 2016).

İnternet risklerine karşı alınabilecek önlemler arasında çocuklara internet becerileri kazandırılmasının ön plana çıkmasının altında birkaç neden sayılabilir: Bunlardan birincisi; internet risklerine karşı alınabilecek teknik önlemlerin çok kısa zamanda yetersiz kalmasıdır. Nitekim çocuklar gelişen internet teknolojileri sayesinde alınan teknik önlemlerin üstesinden kısa zamanda gelebilmektedir. İkincisi; internetin dinamik ve hızlı değişen yapısına karşılık verebilmek için alınacak önlemlerin de aynı hızda kendisini yenileyebilmesi ve esnek bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Sonuncusu ise; internet risklerine karşı önlemler alırken, genellikle

internetin sunduğu fırsatların da önüne geçilmesidir. Bu kapsamda çocukların internet risklerine karşı kendilerini koruyabilme yeteneğine sahip olmaları, internet risklerine karşı alınabilecek en etkili önlemlerden biridir.

Güvenli internet kullanımı düşünüldüğünde, internet riskleri ile internet becerileri arasında doğrudan olmasa da bir ilişki olduğu aşıkardır. Çocukların internet risklerine karşı kendilerini koruyabilmeleri için bazı internet becerilere sahip olmaları gerekmektedir. Elbette bu becerilerle internet risklerinin tamamen ortadan kaldırılabilceğini söylemek oldukça güçtür. Bu durum sadece internet risklerine özgü olmayıp herhangi bir probleme karşı da alınacak bir tedbirin mevcut problemi tamamen ortadan kaldırılabilceğini göstermez. Dolayısıyla önemli olan çocukların internet risklerinden gördüğü ya da göreceği zararı mümkün olan en alt düzeye indirmektir. İnternet teknolojilerindeki gelişim düşünüldüğünde çocukların kişiliklerinin, maruz kaldığı İnternet risklerinin ve çocukların sahip olduğu internet becerilerinin uygulamalı bir şekilde ilişkilendirmesine yönelik veriler eksiktir.

İnternet Becerilerinin İnternet Riskleri Üzerindeki Etkisi

Amerikada yaşayan 13-17 yaş arasındaki çocukların internete erişim sağlamak için kullandıkları cihazlara bakıldığında 2015 yılına kadar ilk sırada masaüstü/dizüstü bilgisayar yer alırken bunu akıllı telefon ve tablet gibi mobil cihazların takip ettiği görülmektedir (Lenhart, 2015; Lobe vd., 2011; Mascheroni & Ólafsson, 2014). 2018 yılına gelindiğinde ise akıllı telefon kullanımının artış gösterdiği görülmektedir (Anderson & Jiang, 2020). Yapılan araştırmalarda 2015’li yıllarda Türkiye’de, çocukların internete erişim sağlamalarında akıllı telefon ve tablet gibi mobil cihazların dizüstü/ masaüstü bilgisayarların önüne geçtiği sonucuna ulaşılmıştır (Turgut, 2016). Bu durumda, çocuklar arasında internet kullanımının giderek yaygınlaşacağı ve daha erken yaşlarda internet ile tanışacakları ön görüşünde bulunulabilir.

Elbette İnternetin bu denli yaygın bir hale gelmesi çocuklar için birçok fırsat sunmaktadır. Ancak bu fırsatların yanı sıra internette karşılaşılabilecekleri riskler ise kullanılan yeni teknolojilerin çeşitlenmesine paralel olarak değişmekte ve çocuklar için risk olma potansiyelleri de giderek artmaktadır. Bu noktada internet riskleri ile birlikte çocukların bilinçli birer internet kullanıcısı olabilmeleri için sahip olmaları gereken internet (dijital) becerilerinin detaylı bir şekilde ele alınması ve değerlendirilmesi oldukça önemli sonuçlar ortaya koyacaktır.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda çocuklar mobil cihazların dokunmatik ekranları sayesinde okuryazar olmadan bu cihazları kolaylıkla kullanabilmekte ve erken yaşlarda internet ve çevrim içi uygulamaları kullanmaya başlamaktadırlar (Croll, 2016). Çocuklar, internet sayesinde istedikleri bilgi ve becerilere hızlıca erişebilme, ilgi alanlarını paylaşan uzaktaki

kişilerle iletişime geçebilme, deneyimlerini paylaşabilme ve birlikte çalışmalar yürütebilme imkanına sahip olmaktadırlar (Ekici & Uçak, 2012). Çocuklar, internette kurdukları sosyal bağlantılar ile yeni tanıdıkları insanlar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaktadırlar (Hasebrink vd., 2009; Valkenburg & Peter, 2009). Bu sayede sosyal kaygıları azalmakta, iletişim kurma becerileri gelişmekte ve dolayısıyla sosyal yeterlilikleri gelişmektedir (Huffaker, 2006; Subrahmanyam & Greenfield, 2008).

Bununla birlikte, çocuklar interneti yaygın bir şekilde kullandıkları için birçok riskle karşılaşmaktadırlar (Chang & Man Law, 2008; Valcke vd., 2010). İnternette siber zorbalık başta olmak üzere, şiddet ve cinsel içerikli görsellere maruz kalmak, tanımadığı kişiler tarafından internet üzerinden rahatsız edilmek, intihar ve uyuşturucu gibi zararlı davranışları özendirici mesajlar almak gibi birçok risk görülmektedir (Fenaughty & Harré, 2013). İnternet teknolojilerinin dinamik bir şekilde gelişim ve değişimine paralel olarak internet riskleri de çeşitlenmekte ve vakalar artmaktadır.

Çocuklar, karşılaştıkları internet riskleri nedeniyle psikolojik ve fiziksel sorunlar yaşayarak telafisi güç zararlara uğrayabilmektedirler (Patchin & Hinduja, 2006). İnternet risklerinden korunmak veya İnternette karşılaştıkları risklerin olumsuz etkilerini azaltmak için var olan dijital becerilerini kullanmakta ve sosyal çevrelerindeki ebeveynleri, akranları, öğretmenleri vb. kişilerden yardım istemektedirler (Livingstone vd., 2011). Çocukların internette yaşadıkları her sorunu sosyal çevreleri ile paylaşmadıkları gerçeği göz önüne alındığında, çocukların bu risklerden korunmaya yönelik dijital becerilere sahip olması önemli bir hal almaktadır. Çünkü dijital okuryazarlığı düşük olan bireylerin İnternet risklerine karşı daha savunmasız oldukları bilinmektedir (Akbulut vd., 2010).

İnternet Becerilerinin Ölçülmesi

Artık her yaştan bireyin kolayca ulaşabildiği internet ve mobil teknolojiler, çocuklar için pek çok bilgi, beceri ve iletişim fırsatı sunarken aynı zamanda çocukları bekleyen ve günden güne çeşitlenen birçok riski barındırmaktadır. Bu nedenle dijital neslin, internet risklerine karşı dijital (İnternet) becerilere ek olarak başa çıkma becerilerini de geliştirmeleri gerekir.

Bu başlık altında internet becerilerinin ölçülmesine yönelik performans testi ve kişisel raporlamaların ölçüm sonuçlarında nasıl bir etkisi olduğuna odaklanılmaktadır. Her iki ölçüm yönteminin de avantaj ve dezavantajları detaylı olarak verilmiştir.

İnternet Becerilerinin Kişisel Raporlamalar (Anket, Ölçek, vb.) ile Ölçülmesi

Genel olarak popülasyonlar arasındaki internet beceri seviyelerini incelemek için çeşitli yöntemler kullanılabilir. Mevcut araştırmalarda genel olarak katılımcıların becerilerini

derinlemesine inceleyebilecek anket ya da ölçekler kullanılmış olsa da insanların kendi internet becerileri hakkındaki algılarına veya tahminlerine dayanarak veri toplanmıştır (Kuhlemeier & Hemker, 2007; Van Deursen, 2010, Van Deursen vd., 2014).

Anket veya ölçeklerde insanların hangi becerilere sahip oldukları, onlara sunulan listelerdeki beceriler ile değerlendirme yapmaları gözlemlenir. Her ne kadar kişisel raporlama sorularının (kısa sürede çok çeşitli beceriler hakkında çok sayıda soru sunma, basit puanlama, hızlı işleme ve maliyet vb.) avantajları olsa da (Kuhlemeier & Hemker, 2007; Van Deursen, 2010) bu yöntemin önemli bir sorunu vardır, o da geçerliliktir (Hakkarainen vd., 2000; Hargittai, 2005; McCourt vd., 2003; Merritt vd., 2005; Talja, 2005; Van Deursen, 2010). Talja (2005) insanların anket ya da ölçeklere yani kişisel raporlama verilerini doldururken işin içerisine benlik durumunun girebileceğini ve bu durumda başkaları ile kendilerini kıyaslayabileceklerini belirtmiştir. Bu durumda geçmişe yönelik beceri tecrübeleri, geleceğe yönelik yapabilme benliğinin oluşmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla gerçekte kendisinde var olmayan becerinin varmış gibi belirtilmesine neden olabilmektedir. Bu da sonucun farklı çıkmasına sebep olabilmektedir (Büyüköztürk, 2005; Clifford vd., 2020; Paulhus 2002; Holden & Passey, 2010).

Merritt vd. (2005), bilgisayar becerileriyle ilgili kişisel raporların geçerliliğini kontrol etmişler ve bunların gerçek becerilerden daha yüksek derecelendirildiğini bulmuşlardır. Yani insanlar tarafından bilgisayar becerilerine yönelik toplanan kişisel raporlarda daha yüksek beceriye sahip bir durum yansıtılmıştır. Ama gerçekte ölçülen öyle çıkmamıştır. Bu nedenle kişisel raporlamaların geçerlilik sorunları vardır ve performansla göre zayıf bir yordayıcıdır (Van Deursen, 2010). Daha önceki yapılan çalışmalara göre, erkeklerin, özellikle de genç erkeklerin performanslarının daha yüksek olduğunu gösterirken, kadınların bu duruma daha gerçekçi yaklaştıkları belirtilmiştir (De Haan & Huysmans, 2002b; Hakkarainen vd., 2000; Hargittai & Shafer, 2006; Van Deursen, 2010). Sonuç olarak, öz derecelendirmelerdeki farklılıkların becerilerdeki gerçek farklılıklara ne ölçüde karşılık geldiği açık değildir. Kişisel raporlamalar tam olarak gerçek becerileri ölçmezler ve bu nedenle sadece zayıf bir gösterge olarak kabul edilebilirler (Van Deursen, 2010).

İnternet Becerilerine Yönelik Performans Testi. İnternet becerilerinin ölçülmesi, internetin gerçekte nasıl kullanıldığının ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır. Bu nedenle gözleme dayalı ölçümler insanların internet becerileri hakkında gerçekçi bir görüş elde etmek için uygun bir yöntem olabilir (Van Deursen, 2010). Hatta gözleme dayalı ölçümlerden performans testi ile beceri sonuçlarının ayrıntılı olarak ortaya konulması sağlanabilir (Van Laar vd., 2020). Fakat gözleme dayalı çalışmalarında sınırlılıkları vardır. Bunların en başında

maliyet gelmektedir. Eğer büyük popölasyonlu bir çalışma yapılacaksa gözleme dayalı veri toplama için güçlü bir sınırlılık olacaktır. Gözleme dayalı çalışmalarda İnternet kullanıcılarının davranışsal becerilerini test etmek uzun bir süreç istemektedir. Bu nedenle gerçek veri elde etmenin en uygun yöntemlerinden biridir. Van Deursen'in (2010) alışmasında emek ve süreç nedeniyle Hollanda nüfusunun tamamını temsil eden bir veri örnekleme gerçekleşmemiş olsa da geçerli ve güvenilir bir ölçüm elde edilmiştir. Aesart vd. (2014) yaptıkları çalışmada öğrencilerin BİT yeterliliklerini ölçmek için performansa dayalı bir test kullanmışlardır. Sonucunda ise öğrencilerin gözlemler ve performansa dayalı ölçümlerin daha yüksek geçerliliğe sahip olmasının yanında zaman alıcı, pahalı ve büyük örneklem ile yürütölmesinin zor olduğunu ortaya koymuşlardır.

İnternet becerilerine yönelik performans testi bilgisayar başında kişiye verilen görevlerin gerçekleştirmesi ile ölçölmemektedir. Bu performans testinin uygulanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Bunların başında da teste katılan kişilerin kendini sınav kaygısı taşımayacak şekilde bir ortamda hissetmesi gelmektedir. Bunu sağlamak için teste katılan kişilerin kendi bulunduğu doğal ortamlara katılmaları, kaygı düzeyini azaltacak bir etki oluşturabilmektedir. Ayrıca teste katılan kişilere test sonrasında başarı ya da başarısızlık ile ilgili bir durum yaşatmadan testin sadece onların var olan durumunu ortaya çıkarmak için yapılan bir test olduğu bilgisi verilmelidir. Bu sayede teste katılan kişilerin rahatlaması sağlanabilir.

Performans testinin gerçekleştiği ortamın kişilerin dikkatini dağıtmayacak, odaklarını etkilemeyecek şekilde dışarıdan izole edilmiş bir ortam olması da önemlidir. Performans testine katılan kişilere birbirini etkilemeyecek şekilde bir ortam gerekmektedir. Performans testine katılan kişilere sunulan donanımsal birimlerin eşit şartlarda olması çalışmanın geçerliliğini de etkileyecektir. Tüm bilgisayarlara aynı hız dahilinde internet ortamının da sunulması önemlidir.

Performans testinin uygulanması sırasında teste tabi tutulan bilgisayarın haricinde ikinci bir ekrandan teste katılan kişinin nasıl bir test gerçekleştiği takip edilebilir ve test puanı bir değerlendirme rubriği sayesinde ortaya çıkarılabilir. Bunu farklı 3 gözlemcinin gerçekleştirmesi de test sonucunun gerçekliliğini etkileyecektir. Bundan farklı olarak testin gerçekleştiği bilgisayara ekran kayıt programı aracılığı ile testin nasıl gerçekleştiği kayıt altına alınabilir. Daha sonra bu kayıtlar yine farklı kişilerle izlenerek değerlendirme rubriği sayesinde sonuç oluşturulabilir. Her iki yöntemle de sonuca ulaşmak mümkündür. Van Deursen (2010) yapmış olduğu çalışmada ikinci bir ekran ve kayıt programı kullanarak test sonucunu elde etmiştir. Çalışmaya 18-80 yaş arasında olan toplam 306 kişi katılmıştır. Çalışmaya katılan 306 kişinin 76 kişisi 18-29 yaş aralığında olduğu belirtilmiştir. Diğer katılımcılar 29 yaşın üzerinde

olmuştur. Performansa dayalı test kullananılan başka bir çalışmada ise bazı sınırlamaların ve maliyetlerin üstesinden gelmek için öğrencilerin elektronik postaları, web tarayıcıları veya sunum yazılımları gibi simülasyona dayalı yazılımlar ile senaryo tabanlı performans görevleri belirlenmiştir (Katz, 2007; Van Laar vd., 2020).

Performans testinin ölçülen beceri türüne göre görev (Senaryo üzerine kurgulanmış bir hikaye) temelli gerçekleştirilen testin puanlaması yapılır. Senaryo temelli göreve örnek olarak;

Örnek görev 1: Hesabın Çalınması Durumu

Görev senaryosu: Evde otururken canın çok sıkıldı. Sosyal medya da biraz gezinmek istedin. Sonra bilgisayarı açtın ve sosyal medya hesabına girmek istedin. Fakat hesap kullanıcı adı ya da şifre hatalı uyarısı veriyordu. Birçok kez kullanıcı adı ve şifreni denedin ama bir türlü olmadı. Başka yöntemler de denedin. Hiçbiri olmadı. Sonra bu durumu arkadaşına anlattın. O da bir baktı ki sosyal medya hesabından başkaları paylaşım yapıyordu. Daha önce de paylaşımlar yapılmıştı. Hesabın çalınmış ve başkaları tarafından kontrol ediliyordu. Böyle bir durumda ne yaparsın? Hesabını tekrar nasıl kurtarır ya da nasıl güvene alırsın?

Görev için yapılması gereken: İnternette sosyal medya hesaplarının şifresinin çalınması durumunda ne yaparsın ya da ne tür önlemler almalısın. Masaüstünde Görev6 adında bir klasör oluştur. Bulduğun bilgileri oluşturduğun klasör içerisine istediğin şekilde, formatta veya dokümana kaydet. Görevi tamamladığında bir sonraki göreve geçebilirsin.

Örnek görev 2: Dayını Etiketlemenin Sonu

Görev Senaryosu: Facebook ya da Instagram sitelerinde dayını ya da dayının oğlunu/kızını etiketledin, ya da onu sosyal medyada teşhir (gösterecek) edecek bir paylaşımda bulundun. Bu durum ne tür sonuçlar doğurabilir? Ne tür sonuçlar doğuracağı ile ilgili yaşanmış haberlerden kesitler, örnekler bul.

Görev için yapılması gereken: İnternette dayını ya da dayının oğlunu/kızını etiketlemenin ne tür sonuçlar doğurabileceği ile ilgili araştırma yapman gerekiyor. Bulduğun bilgileri içeren internet sayfalarını yer işaretleri ya da yer imine kaydet. Daha sonra kaydedip kaydetmediğini kontrol et.

Örnek görev 3: İzinsiz Paylaşım ve Tehdit

Görev senaryosu: Bir gün kuzenin, sosyal medya hesabından tehdit edildiğini söyledi. Tehdit eden kişi kuzeninin sosyal medya hesabından paylaşımda bulunduğu ve özel tutmak istediği mesaj, fotoğraf ya da videoyu başkalarıyla paylaşmakla tehdit ettiğini söyledi. Kuzenin

ne yapacağını bilmiyordu. Senden yardım istedi. Böyle bir durumla karşılaşsan kuzenine nasıl yardım edersin?

Görev için yapılması gereken: İnternette kuzenini tehdit eden kişileri ihbar etmek istiyorsun. Bunu nasıl yaparsın. İhbar için doldurman gereken formu bul. Böyle bir durum yaşanmış gibi formu doldur. Gönder butonuna basmadan çıkabilirsin.

Her beceri türüne göre görev belirlenip kişilerden bu görevi gerçekleştirmeleri beklenir. Teste katılan kişiler bu görevi gerçekleştirirken sahip oldukları internet beceri türleri ve beceri seviyeleri de ortaya çıkarılmış olur. Burada testin 3 farklı puanlama faktörü bulunmaktadır ve 3'ü de test başarısı için önemlidir. Bunlardan ilki görevin gerçekleştirilme süresidir. Her görev için maksimum süre belirlenebilir ya da testin gerçekleştirilme süreleri arasında puanlama yapılabilir. Örneğin en az sürede görevi tamamlayan kişi daha fazla puan alabilir. İkinci faktör ise; görevin içerisindeki internet beceri türlerine sahip olma durumudur. Görevi gerçekleştirirken o beceriye ait yapılması gereken ya da yansıtılması gereken kriterler ne ise, kişinin bunları gerçekleştirip gerçekleştirmediğine bakılır. Bu sayede o beceri türüne sahip olup olmadığı ortaya çıkarılmış olur. Üçüncü faktör ise; görevi gerçekleştirme durumudur. Belirlenen göreve kişinin ulaşması o görevi başarılı bir şekilde tamamladığının bir göstergesi olmaktadır. Bu üç faktörde ayrı ayrı tespit edilip her görev için ortaya bir puanlama yansıtılmaktadır. Daha sonra bu puanlar istatistiksel yöntemler ile toplanarak kişinin performans test puanı belirlenmektedir. Dolayısıyla İnternet beceri puanı ortaya çıkarılmış olacaktır.

Kişilik

Kişilik kelimesi etimolojik olarak incelendiğinde, İngilizcede 'personality', klasik Latince de ise 'persona' olarak ifade edilmektedir (Gümüş, 2009). Persona, antik çağda klasik Roma tiyatrosunda, oyuncuların yüzlerine taktıkları maske anlamına gelmektedir (Nelson, 2011). Kişilik insanların hayatına yön veren biliş, duygu ve davranışların karmaşık bütünüdür (Pervin, 2003). Burger (2006)'e göre kişilik, tutarlı davranış şekilleri ve kişilik içi süreçler olarak tanımlanmaktadır. Kişilik, bireyin belirli durumlar karşısında benzer şekilde davranmasına neden olan bir özellik ya da kalıcı bir eğilim olarak kabul edilmektedir (Tamkins, 2007). Bireyler, sahip oldukları kişilik neticesinde insanlardan, yaşantılardan, fikirlerden ve doğadan farklı şekillerde etkilendiği söylenebilir. Ayrıca bu etki sonucunda etrafındakileri bile farklı şekillerde etkilediği belirtilmektedir (Güney, 2012).

Kişilik, bir kişinin tutumlarını, ilgilerini, kabiliyetlerini, konuşma üslubunu, dış görünüşünü ve çevresine ayak uydurma durumlarını kapsamaktadır. Kişilik, geçmişin, şimdinin

hatta geleceğin oluşturduğu bir bütün olarak düşünülebilir. Kişiliği birey açısından düşünecek olursak, bireyin zihinsel ve psikolojik özellikleri hakkında sahip olduğu bilgidir. Başka insanlar açısından bakıldığında ise; insanın topluluk içerisinde birtakım rol ve özelliklere sahip olması demektir (Güney, 2009; Alkal, 2016). Kişiliğin gelişimi, evrimsel gelişmeye bağlı olan olgunlaşma ve öğrenmeye bağlı olan bireyleşme ve toplumsallaşma süreçlerinin birbirini etkilemesiyle ortaya çıkmaktadır (Öztürk, 2016). Gelişim doğduğumuzdan beri var olan ve çevrenin etkisiyle öğrendiklerimizle beraber gelişme göstermektedir (Kınalı, 2020).

Bireylerin kişiliğini şekillendiren faktörler aynı zamanda tutum ve davranış biçimi üzerinde de belirleyici bir rol oynamaktadır (Kılıçlar vd., 2017). Bireyin kişiliğini geçmişteki yaşantısı, mevcut zaman dilimindeki faaliyetleri ve geleceğe yönelik talepleri belirlemektedir (Deniz, 2016). Bu durumda kişiliği, bireyin yaşamı boyunca sahip olduğu alışkanlıklarının ve özelliklerinin davranışlarına yansıyan gözlenebilir yönü olarak görülmesi şeklinde ifade etmek mümkündür (Göksal, 2017; Yavaş, 2020).

Kişiliğin oluşmasına ve gelişmesine etki eden birçok etken bulunmaktadır. Kişiliğe etki eden bu etkenler kalıtsal, kültür, aile, sosyal, coğrafi ve fiziki yapı ve diğer faktörler olarak ele alınmaktadır (Develioğlu & Tekin, 2013; Koç, 2019). Kişilik; ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik çevre ile biçimlenmekte; toplumda yer alan örf, adet, alışkanlıklar ve değerleriyle de birey-dünya arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır. Dolayısıyla kişilik, insanı ayakta tutan, bireyin kendisi ve toplumla bağına kuran bir güçtür (Yavaş, 2020; Yüksel vd., 2015).

Kişilik Kuramları

Bazı kuramlar, kişiliğin asıl sebeplerini ve bu sebeplerin bireye özgü durumların ve hareketlerin nedenlerini açıklamak için birtakım görüşler sunmuşlardır (Bacanlı vd., 2009). Kişilik kuramı konusunda yapılan çalışmalara iki unsur hâkimdir. Bunlar insanın doğası ve bireysel farklılıklardır. İnsan doğası; ortak güdüler, amaçlar ve evrensel veya nispeten evrensel olan psikolojik mekanizmalar gibi insanların ortak özelliklerini kapsamaktadır. İnsan doğası kişilerin karar verme biçimlerini, çevresel tetikleyicilere verdiği tepkiyi ve hatta çevrelerini etkileme biçimlerini içermektedir (Buss 2008; Tokatlı, 2020). Çoğunlukla birbirleriyle bağlantılı olan kişilik kuramları, kişiliğin farklı boyutlarıyla ilgilenmişlerdir (Özdemir vd., 2012). Bireysel ayırt edici özellikleri belirtmek amacıyla kişiliğin gelişimini açıklayan birçok kuram bulunmaktadır (Yeni, 2015). Bunların arasından bazıları kişiliğin oluşum şekliyle ilgili olarak ortaya çıkmış; bazıları ise, kişiliğin görünüm şekliyle ilgili olarak oluşturulmuş kuramlardır (İkiz, 2016; Kirmanoğlu, 2020; Yavaş, 2020). Bu kuramlar; Ayırıcı Özellik Yaklaşımı, Psikanalitik, Biyolojik, İnsancıl, Davranışsal ve Sosyal Öğrenme ve Bilişsel Kuram olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma hatasız olmayabilir, fakat temel olarak kişilik

kuramlarının her biri, belirtilen altı kuramdan birine yerleştirilebilir (Alkal, 2016; Burger, 2006; Koç, 2019; Yavaş, 2020).

Psikanalitik kuram, kişilerarası davranışın farklılığını, bilinçaltındaki süreçler ile açıklar iken, biyolojik kuram davranışlardaki farklılık için genetik eğilimler ile fizyolojik süreçlere dikkat çeker. İnsancıl Kuramın, farklılık durumlarının daha çok kendini onaylama ve bireysel sorumluluk duygusunun etkili olduğunu, davranışçı ve sosyal öğrenme kuram da ise, insanlar arasındaki farklılıkların bazı koşullanma(lar) ve beklenti(ler) sonucu ortaya çıktığını belirtmiştir. Bilişsel kuram destekçileri, davranışlardaki bu farklılığın, bilgiyi işleme sürecindeki farklılıkla açıklarken, ayırıcı özellik yaklaşımında kişiler arasındaki farklılıkların sahip olunan bazı kişilik özelliklerindeki farklı derecelerden kaynaklandığını açıklamaktadır (Alkal, 2016; Burger, 2006; Bacanlı vd., 2009; Kirmanoğlu, 2020; Koç, 2019; Yavaş 2020;).

Kişiliğin ayırt edici özelliklerinden benzer yapıda olanlar gruplanarak özet şekilde ifade edebilmek adına faktör analizleri yapılır. Örneğin üzgün ve korkmuş veya sakin ve istikrarlı gibi sıfatlar duygusal dengelilik adlı boyutta yer almaktadır. Neşeli, sıcak, ağırbaşlı gibi sıfatlar dışa dönüklük boyutundadır (Tokatlı, 2020). Herkesin kişiliğini beş faktör kişilik modeli ile nitelemek mümkündür (İnanç & Yerlikaya, 2017; McCrae & Costa, 2013; Soto vd., 2015). Faktör analizi geliştirildikten hemen sonra kişiliğin ölçümünde kullanılmıştır. Temel boyutların formülasyonu üzerinde çok az fikir birliği olan kişilik ölçümü çalışmaları için faktör analizi uygundur (Fiske, 1949). İkinci türdeki çalışmalarda beş faktör, önceden geliştirilmiş kişilik envanterleriyle ilişkilendirmektedir. İki tür çalışmayla beş faktörün günlük dile yansıdığı ve kişilik envanterlerinde temsil edildiği savunulmaktadır (Kirmanoğlu, 2020; Soto vd., 2015; Tokatlı, 2020; Yavaş, 2020).

Büyük beşli ve genel olarak kişilik yapısı konuları ile ilgili araştırmalar 1980'lerin ortasından beri önemli ölçüde artış göstermiştir (John & Srivastava, 1999). Bu süreçte yapılan çalışmaların başında Francis Galton'un (1884) kişilik özellikleri ile ilgili yapmış olduğu çalışmaları, daha sonra Klages (1926), Baumgarten (1933), Allport ve Odbert (1936), Cattell (1943), Norman (1967) ve Norman'ın bıraktığı yerden ise Goldberg'in (1980) yapmış oldukları çalışmalar gelmektedir (Keskin, 2016). Kişiliğin boyutlarını tanımlamaya çalışan birçok psikolog; ayırıcı özellik yaklaşımından yola çıkarak iki temel teoride uzlaşma sağlamışlardır. Bunlar; Goldberg'in (1981) 'Büyük Beşli' kuramı ve Costa ve McCrea'nın (1992) 'Beş Faktör Modeli' kuramıdır (Krajenka, 2017). Beş faktör kişilik özellik teorisinin tarihsel gelişimine ilişkin bilgiler 1930'lı yıllara dayanmasına rağmen, teorisinin kökeninin 1900'lü yıllara kadar geçmişe dayandığı görülmektedir. Diğer taraftan beş faktör kişilik özelliği modelinin bilinen en

eski araştırmacısı olarak Thurstone (1934) kabul edilmektedir (Alkal, 2016; Kınalı, 2020; Kirmanoğlu, 2020; Koç, 2019; Nam, 2020; Tokatlı, 2020; Yavaş, 2020).

Beş Faktör Kişilik Modeli

Beş faktör kişilik modeli, insan doğasının özünü bireysel farklılıklara dayandıran yaklaşımdır (McCrae & John, 1992). Kişilik özelliklerini kapsayıcı olarak ele alınması, kişiliğin diğer değişkenlerle ilişkisini incelemeye fırsat sunmaktadır (McCrae & Costa, 1985). Cattell tarafından belirlenen on altı kişilik faktörü, araştırmacılar tarafından incelendiğinde araştırmacıların birçoğunun Cattell'in belirlediği on altı faktörden sadece beş faktörü elde ettiğı sonucunu ortaya koymuşlardır (Alkal, 2016; Somer, 1998; Tokatlı, 2020). Fiske (1949) Cattell'in çalışmasından yararlanarak 22 maddeli ölçek geliştirmiş, kişilikte tekrar eden beş faktör olduğunu belirlemiştir (Tokatlı, 2020). McCrea ve Costa, (1985) kişiliğin beş faktörlü bir modelden oluştuğunu keşfetmişlerdir (Merdan, 2013; Yıldırım, 2014). Kişilik psikologları, 1980'li yıllarda Beş Faktör Modelinin boyutları üzerinde genel bir uzlaşmaya varmışlardır. Beş boyutlu bu yaklaşıma Büyük Beşli (Big-Five) adını vermişlerdir (Friedman & Schustack, 1999). Karşı görüş ve eleştirilere rağmen beş faktör modeli, büyük ölçüde kabul görmüş ve farklı alanlarda yapılan araştırmalarda ilişkisel yaklaşımların incelemelerinde kullanılmaktadır (Alkal, 2016; Gill & Hodgkinson, 2007; Sığrı & Gürbüz, 2011; Yavaş, 2020).

Beş faktör kişilik modeli, beş boyutta isimlendirilmektedir. Bunlar, Dışadönüklük, Nevrotiklik, Yumuşak Başlılık, Sorumluluk ve Deneyime Açıklıktır (McCrea & Costa, 2003).

Dışa Dönüklük. Dışadönüklük, temelde, sosyallik, girişkenlik, aktiflik, liderlik, cana yakınlık, konuşkanlık, canlılık gibi özellikleri ifade eder (Soto vd., 2015). Dışadönük bir tip, kendi başına olmaksızın diğer insanlarla birlikte olmaktan hoşlanır, çok sayıda arkadaşı sahiptir ve heyecan verici aktivitelere eğilimlidir (Alkal, 2016; Eysenck & Eysenck, 1969; Yazgan-İnanç & Yerlikaya, 2014). Ayrıca, hayat dolu, neşeli, heyecanlı, konuşkan, sosyal olma dışadönüklüğü ifade eder. Bununla birlikte, sosyallik, insanlarla beraber zaman geçirme, liderlik, eğlenceden hoşlanma ve arkadaşça davranma gibi özellikler dışadönüklük boyutunu temsil etmektedir (Somer vd., 2002). Dışadönükler, oldukça sosyaldir, enerjiktir, sıcakkanlıdır, iyimserdir ve girişkendirler (Burger, 2006; Wehrli, 2008). Dışadönük kişiliğe sahip olanlar, psikolojik yardım almaya daha az ihtiyaç duyarlar (Kahveci, 2001).

Nevrotiklik. Nevrotik kişilik, aşırı duygusallık ve duyguların çok fazla değişiklik göstermesi olarak ifade edilir (Burger, 2006). Nevrotikliğin temelinde, kızgınlık, anksiyete, depresyon ve sıkıntı yer almaktadır. Nevrotik bireyler, genellikle yoğun duygusal iniş ve çıkış yaşayan, düşük benlik saygıları olan, sık sık gerginlik yaşayan, çabuk üzülen ya da öfkelenen,

küçük sorunlar karşısında bile aşırı tepkiler veren kişilerdir. Sıklıkla, kaygı, üzgün, endişeli, depresyon, engellenmeler ve suçluluk duygusu yaşarlar (Alkal, 2016; Soto vd., 2015; Yazgan-İnanç & Yerlikaya, 2014; Yoğurtçu, 2018). Nevrotik kişiler, kişilerarası ilişki kurmakta ve bu ilişkiyi sürdürmekte zorluk yaşarlar. Sinirli, tedirgin, alıngan ve aşırı duyarlıdırlar. Zaman zaman ilgisizlik ve isteksizlik gösterirler (Kınık, 2007). Duygusal olarak dengesizlik, güvensizlik, sıkıntı ve endişe gibi ruh halini yaşayan kişiler nevroitiklik boyutundan yüksek puan alırlar ve günlük hayatta çoğunlukla problem yaşarlar (Alkal, 2016; Burger, 2006; Dursun, 2018).

Yumuşak Başlılık. Yumuşak başlılık (uyumluluk), bazı çalışmalarda (Atak 2013; Horzum vd., 2017; Somer vd., 2002) “yumuşak başlılık”, bazılarında (Morsünbül, 2014, Tokatlı, 2020) “uyumluluk”, bazılarında (Alkal, 2016; Çetin & Alacalar, 2016) hem “uyumluluk” hem “yumuşak başlılık” olarak kullanılmıştır. Yumuşak başlı (uyumlu) kişiler kibar, güvenilir, affedici, hoş görülü, yardımsever, uzlaşmaya önem veren ve fiziksel gösterişlerine özen gösteren, kişilerarası çatışmaları pek fazla yaşamayan, yaşasalar bile güç ve baskı kullanmayı tercih etmeyen kişilerdir (Alkal, 2016; Mendiburo-Seguel & Martínez-Sánchez, 2015; Saymaz, 2003). Tam tersi durumda ise yani yüksek düzeyde uyumsuzluk gösteren bireyler, meslektaşları tarafından itici bir güç olarak gösterilebilmektedir (Maylor, 2017; Yavaş, 2020). Uyumlu kişiler sosyal ilişkilerinde kibar, affedici ve kendisi gibi düşünmeyen insanlara karşı saygılıdırlar (Bacanlı vd., 2009).

Sorumluluk. Sorumluluk; dürtüsel davranışların nasıl yönetildiği, düzenlendiği ve ifade edildiği ile ilgili bir kavramdır. Sorumluluk özelliği yüksek olan bireyler; amaçlı, kararlı, dakik, çalışkan, titiz, güçlü, istekli, inatçı, hırslı ve güvenilir bireyler olarak tanımlanmaktadır (Greene, 2017). Sorumluluk kişinin düzenleme, görevleri tamamlama ve uzun vadeli hedeflere yönelik çalışma becerisiyle ilgilidir. Alt boyutlarında düzenlilik, öz disiplin, güvenilirlik yer almaktadır. Karşı boyutunda düzensizlik, yetersizlik ve tutarsızlık vardır. Sorumluluk özelliği yüksek olanlar düzeni tercih eden, verimli çalışanlardır. Kural ve normları takip ederler. Sorumluluk özelliği düşük olanlar dürtülerini kontrol etmede zorlanırken, dikkatleri kolaylıkla dağılabilmektedir (Soto vd., 2015). Somer vd. (2002) faktörün boyutlarını düzenlilik, sorumluluk/kararlılık, kurallara bağlılık ve heyecan arama olarak belirtmektedir (Tokatlı, 2020).

Deneyime açıklık. Deneyime açıklık, analitik, üretken, meraklı, özgür, geleneksel olmayan, erkinci, özgün, geniş ilgisi olan, hayal gücü yüksek, yürekli, sanatlı ve açık fikirliliktir (Somer vd., 2002). Kişinin hayatındaki entelektüel, sanatsal, yaşantısal boyutun derinliği ve kapsamıyla ilgilidir. Alt boyutlarında sanata duyarlılık, hayal gücü, entelektüel merak yer

almaktadır. Karşı boyutunda sanata duyarlı olmama, yaratıcılık eksikliği, entelektüel meraktan yoksun olma vardır. Deneyime açıklık özelliği yüksek kişilerin ilgi alanları oldukça geniştir. Bu kişiler öğrenme ve yenilikleri deneme eğilimindedir. Deneyime açıklık özelliği düşük kişilerin ilgi alanları daha dardır (Soto vd., 2015; Tokatlı, 2020; Yazgan-İnanç & Yerlikaya, 2014). Bu bireyler iş yaşamında hem yönetici pozisyonunda hem de yardımcı pozisyonlara uyum sağlayarak rahat bir şekilde çalışabilirler. Daima çözüm odaklıdır. Yaptıkları işi şeffaf bir biçimde yaparlar ve paylaşımcıdır (Nam, 2020; Şenturan, 2014).

Kişilik Türleri ile Siber Zorbalık Arasındaki İlişki

Siber zorbalık, insanların gerçek hayatta gösterdiği zorbalığın sanal ortama taşınması durumudur. İnsanlar özellikle ergenlik dönemlerinde kişilik karmaşası yaşayabilmektedir. Bu da onların agresif, stres altında, alıngan ya da tehlikeye açık olabilmelerine neden olabilmektedir. Bu durumda ergenlik dönemindeki kişiler internet ortamında siber zorbalığa uğrayarak siber mağdur ya da internet ortamında siber zorbalık sergileyerek siber zorba olabilmektedir. Dolayısıyla insanların kişilikleri ile siber zorbalık durumları arasında bir ilişkinin olması beklendik bir durumdur. Ciminli'nin (2016) lise öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada sanal mağduriyetin yani siber mağdur olma durumunun yordayıcısı olarak kişilik türlerinden dışadönüklük ve nevrotiklik olduğunu belirlemiştir. Hatta dışadönüklük ile siber mağdur olma durumu arasında negatif yönlü bir ilişki, nevrotiklik ile siber mağdur olma durumu arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Eroğlu'nun (2014) ergenler üzerine yaptığı çalışmada dışadönük kişiliğin siber zorbalık yapma durumu açısından risk faktörü oluşturduğunu, deneyime açık olan kişilik türünün ise siber zorbalıktan koruduğunu belirtmiştir. Çelik vd., (2012) üniversite öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada kişilik türlerinden dışadönük ve yumuşak başlılık ile siber mağdur olma durumu arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu belirtmişlerdir. Peluchette vd., (2015) genç yetişkinler üzerindeki yaptıkları çalışmada kişilik türlerinden dışadönüklük ve açıklığın siber mağdur olma durumu için önemli bir yordayıcı olduğunu belirtmişlerdir. Alonso ve Romero (2017) 12-19 yaş aralığındaki kişiler üzerinde yaptıkları çalışmada siber mağdur olma durumu ile kişilik türlerinden nevrotiklik ve deneyime açıklık arasında ilişki olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Padır'ın (2015) lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada kişilik türlerinden yumuşak başlılık ile siber zorbalık arasında negatif bir ilişkinin olduğunu belirtmiştir. Ozden ve Icellioglu (2014) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada ise kişilik türlerinden nevrotiklik ve dışadönüklük ile siber zorba olma durumu ve siber mağdur olma durumu arasında bir ilişkiye rastlamamışlardır.

Kişilik Türleri ile İnternet Becerileri Arasındaki İlişki

Kişilik türlerinin internet becerileri arasındaki ilişkinin ne durumda olduğu alanyazında çok fazla rastlanılan bir durum değildir. Kişilik özellikleri ergenlik dönemlerinde sürecin getirdiği bazı durumlara göre kişileri internet ortamında risklere maruz kalmasını etkileyebilmektedir. Engelberg ve Sjöberg (2004) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada üniversite öğrencilerinin internet kullanımları ile kişilik türleri arasında bir ilişkinin olmadığını ortaya çıkarmışlardır. Ahmed ve Rasheed (2020) üniversite öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada ise kişilik özellikleri ile dijital okuryazarlık becerileri arasında anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Sakallı'nın (2015) üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu ve dijital vatandaşlık ile internet kullanım becerisi arasında anlamlı bir farklılığın olduğunu belirtmiştir. Ayrıca internet kullanım becerisi değişkenleri ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık görülmediğini ortaya çıkarmıştır. Öztürk'ün (2019) 8. sınıf öğrencileri ile yaptığı çalışmada internet kullanım becerisine sahip öğrencilerin siber zorbalık eğilimleri, yüksek düzey internet kullanım becerisine sahip öğrencilerin siber zorbalık eğilimlerinden anlamlı bir şekilde düşük olduğunu, dijital vatandaşlık durumları ile siber zorbalık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu belirtmiştir. Kozan'ın (2018) üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu, dijital okuryazarlık düzeyleri arttığında siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları da artmakta olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kapudere'nin (2020) üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada problemli internet kullanımını, kişilik özelliklerinden özdisiplin/sorumluluk ve duygusal dengesizlik alt boyutlarının yordadığı sonucuna ulaşmıştır.

Bölüm Özeti

Sonuç olarak siber zorbalık, kişilik ve internet becerilerinin araştırıldığı çalışmaların alanyazın incelemesi ortaya çıkarılmıştır. Teknolojinin gelişmesine paralel olarak internet teknolojileri ve kullanıcı sayılarında artış olduğu görülmektedir. Özellikle içinde bulunulan COVID-19 pandemi süreciyle birlikte bu kullanım durumlarında ciddi bir artış olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte insanların internet risklerine maruz kalma durumlarında da artış görülmüştür. İnternet risklerinden siber zorba olma durumu ve siber mağdur olma durumlarında insanları hem fiziksel hem de ruhsal problemlere uğrattığı belirtilmiştir. Siber zorba olma durumu ve siber mağdur olma durumlarında kişilik türlerinin etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Siber mağdur olma ve siber zorba olma durumlarında kişilerin sahip olduğu internet becerileri ya da dijital becerilerin de etkisi olduğu belirtilmektedir.

Özellikle alanyazında internet ile ilgili yapılan araştırmalarda kişisel raporlamaların mevcut olduğu yurt dışı çalışmalarda internet becerilerinin performansa dayalı ölçümlerin yapıldığı ortaya çıkarılmıştır (Aesart vd., 2014; Katz, 2007; Van Deursen, 2010; Van Laar vd., 2020). Bu durum da Türkiye’de internet ile ilgili kullanım durumlarının ortaya çıkarılması için daha gerçekçi sonuçların elde edileceği performansa dayalı ölçümlerin yapılmasına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Kişilik türleri ile siber mağdur olma ve siber zorba olma durumları arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılmasına yönelik yapılan çalışmalar mevcut durumu ortaya koyacak niteliktedir. Fakat farklı örnekleme büyüklükleri ve farklı bölgelerin araştırılması var olan durumu daha net olarak ortaya çıkarılması açısından önemlidir. Kişilik türleri, siber zorbalık ve internet becerilerinin birlikte olduğu ve değerlendirildiği çalışmalar alanyazındaki mevcut durumu tam olarak belirleyememektedir. Dolayısıyla alana farklı bir bakış açısı kazandırması ve var olan durumu performansa dayalı ölçüm yöntemi ile ortaya koyması yönüyle çalışmanın önemli olduğu düşünölmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın yöntem ve deseninden, araştırma grubundan, veri toplama araçlarından, veri toplama sürecinden ve verilerin analizinden bahsedilmiştir. İlk olarak araştırma yöntem ve deseni detaylandırılmıştır. Seçilen araştırma yöntemi, çalışmanın amacı doğrultusunda değerlendirilmiştir. Katılımcılar iki aşamalı bir sürecin sonunda belirlenmiştir. Araştırma soruları çerçevesinde veri toplama araçları ve süreci ayrıntılı olarak verilmiştir. Son olarak çalışmanın geçerlik ve güvenirlik ile ilgili durumlar ve araştırmacının süreçteki rolü detaylandırılmıştır.

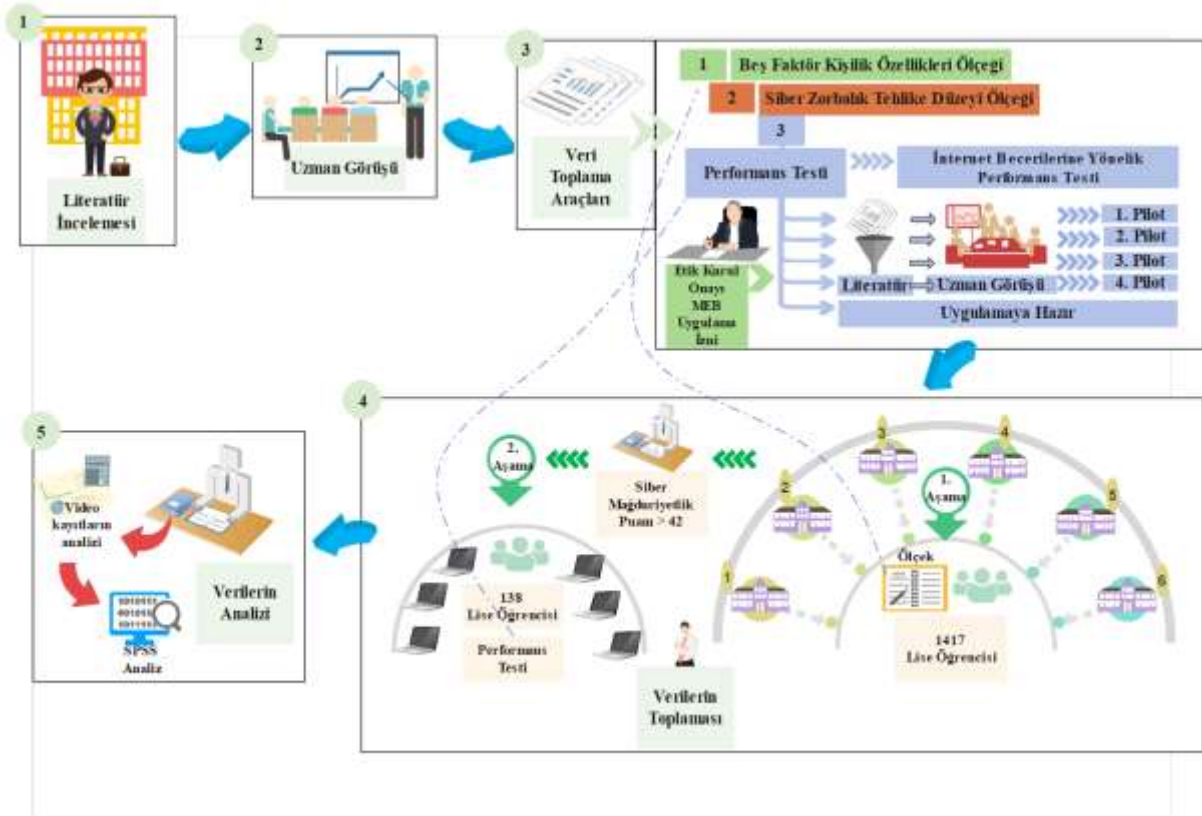
Tablo 3. Araştırma Soruları, Seçilen Örneklem, Veri Toplama Araçları ve Analiz Yöntemleri

Araştırma sorusu	Örneklem	Veri toplama Araçları	Analiz yöntemleri
1.Siber mağdur ve siber zorba olma durumları arasında ilişki var mıdır?	1. aşamaya katılan öğrenciler	Kişisel Bilgi Formu	Korelasyon analizi
2.Siber mağdur ve siber zorba olma durumları ile sahip oldukları kişilikleri arasında ilişki var mıdır?	Kümeleme örneklem 1417 kişi Çalışmaya katılan tüm katılımcılar	Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği	
3.Siber mağdur ve siber zorba olma durumları ile sahip oldukları İnternet becerileri arasında ilişki var mıdır?			Performans testi video analizi
4.Kişilikleri ile internet becerileri arasında ilişki var mıdır?	2. aşamaya katılan öğrenciler	Siber Zorbalık Temelli İnternet Becerilerini	Korelasyon analizi
5. Kişilik türlerine göre internet becerileri öğrencilerin siber zorba ve siber mağdur olma durumlarını yordamakta mıdır?	Amaçsal örneklem 138 kişi Siber mağduriyetlik puanı ortalamasının üzerinde olanlar	Ölçmeye Yönelik Geliştirilen Senaryo Temelli Performans Testi	
6.Kişilik türlerine göre internet becerilerinin siber mağdur olma durumları üzerinde düzenleyici bir etkisi var mıdır?			Regresyon (process) analizi

Araştırma Yöntemi ve Deseni

Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel çalışmalar, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi tespit etmede kullanılan bir modeldir (Karasar, 2020; McMillan & Schumacher, 2010). Tarama çalışmalarında ilişkiye bakıldığında, ilişkinin varlığı ve derecesi incelenir (Creswell & Creswell, 2017). Bu çalışmada lise öğrencilerinin sahip oldukları kişilik türleri ve internet becerilerinin siber mağdur ve siber zorba olma durumları arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak hedeflendiği için ilişkisel tarama modeli seçilmiştir (Şekil 23).

Şekil 23. Araştırma Süreci

Çalışma Grubu

Araştırma grubu belirlenirken iki aşamalı bir yöntem izlenmiştir. İki aşamalı yöntemin izlenmesindeki amaç, araştırma grubunu oluşturan kişilerin 2. aşamasında belirli bir analizden geçtikten sonra seçilmiş olmasıdır. Araştırma grubu Erzincan ilinin merkezinde bulunan lise öğrencileri olarak belirlenmiştir. Bunun belirlenme nedeni ise siber zorbalığın etkisinin incelendiği ve geçerliliğinin olduğu hedef kitlenin lise öğrencileri olmasıdır (Aksaray, 2011). Erzincan ilinde bulunan liselere ait bilgiler aşağıda bulunan Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Erzincan İlinde Bulunan Liselere ait Bilgiler

Kurum türü	Kurum Adı	N ₁	N ₂
Anadolu İmam Hatip Lisesi	15 Temmuz Şehitleri Anadolu İmam Hatip Lisesi		202
	Erzincan Anadolu İmam Hatip Lisesi	3	794
	Tobb Binali Yıldırım Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi		294
Anadolu Lisesi	Ertuğrulgazi Anadolu Lisesi		532
	Erzincan Anadolu Lisesi		546
	Erzincan Lisesi	6	698
	Erzincan Milli Egemenlik Anadolu Lisesi		577
	Mustafa Doğan Anadolu Lisesi		543
	Ulalar Anadolu Lisesi		80
Anadolu Meslek Programı	Erzincan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi		631
	Fatih Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi		309
	Gül-Celal Toraman Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi		330
	Hacı Ali Akın Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi		315
	Hezarfen Ahmet Çelebi Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	9	248
	Hürriyet Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi		188
	İpekyolu Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi		441
	Mustafa Kemal Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi		192
	Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi		303
Çok Programlı Anadolu Lisesi	Çağlayan Çok Programlı Anadolu Lisesi	1	51
Fen Lisesi	Erzincan Fen Lisesi	1	354
Güzel Sanatlar Lisesi	Erzincan Güzel Sanatlar Lisesi	1	130
Sosyal Bilimler Lisesi	Erzincan Sosyal Bilimler Lisesi	1	423
Spor Lisesi	Erzincan Spor Lisesi	1	290
Toplam		23	8471

Tablo 4’de görüldüğü üzere Erzincan merkezde toplamda 23 adet lise bulunmaktadır. Liselerdeki toplam öğrenci sayısı 8471 kişidir. Liselerde 9. sınıf, 10. sınıf, 11. sınıf ve 12. sınıflar bulunmaktadır. Krejcie ve Morgan (1970) tarafından gerekli örneklem büyüklüğünü belirlemede kullanılan formülden yararlanılmıştır. Formüle göre yapılan hesaplamayla % 95’lik güven düzeyi için 6-7 lise ve 6353 kişilik evrende 1985 kişilik örneklemin yeterli olacağı belirlenmiştir. Örneklem için toplamda 7 adet lise seçilmiştir. Liselerde bulunan öğrencilerden 12. sınıfta okuyan öğrenciler sürece dahil edilmemiştir. 12. sınıf öğrencilerinin üniversitelere hazırlık sürecinde olmaları, velilerinin veri toplanmasına müsaade etmemeleri, okul idari yönetiminin izin vermemesi, öğrencilerin çalışmaya katılmak istememeleri gibi nedenlerden dolayı veri toplanamamış ve bu durum çalışmanın sınırlılığını oluşturan etkenlerden biri olmuştur. Araştırmanın evrenini son sınıfların sayısı çıkartıldığında, yaklaşık 6353 kişi oluşturmaktadır. Araştırma grubunun örneklemini toplam 1417 kişi oluşturmaktadır.

Çalışmanın birinci aşamasına katılan lise öğrencilerinin demografik verileri (sıklık ve yüzde değerleri) Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 5. *Çalışmanın Birinci Aşamasına Katılan Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Dağılımları*

Değişken	Cinsiyet	f	%
Mustafa Doğan Anadolu Lisesi	Kadın	121	8,54
	Erkek	112	7,9
Fatih Mesleki Teknik ve Anadolu Lisesi	Kadın	19	1,34
	Erkek	179	12,63
Erzincan Anadolu İmam Hatip Lisesi	Kadın	156	11,01
	Erkek	22	1,63
Erzincan Lisesi	Kadın	164	11,57
	Erkek	159	11,43
Sosyal Bilimler Lisesi	Kadın	175	9,89
	Erkek	86	5,21
Ertuğrul Gazi Anadolu Lisesi	Kadın	118	8,33
	Erkek	85	6,77
Fen Lisesi	-	20	Dahil edilmedi.
Toplam	Kadın	753	53,1
	Erkek	643	45,2
	Belirtilmemiş	21	1,8

Tablo 6. *Çalışmanın Birinci Aşamasına Katılan Lise Öğrencilerinin Yaş Bilgileri*

	N	f	%
Yaş	14	173	12,21
	15	400	28,23
	16	350	24,7
	17	259	18,28
	18	64	4,5
Belirtilmemiş		171	12,07
Toplam		1417	100,0

Çalışmanın 2. aşamasına katılan lise öğrencilerinin demografik verileri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7. *Çalışmanın İkinci Aşamasına Katılan Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Dağılımları*

	Tür	f	%
Cinsiyet	Kadın	66	52,2
	Erkek	72	47,8
	Toplam	138	100,0

Tablo 8. *Çalışmanın İkinci Aşamasına Katılan Lise Öğrencilerinin Yaş Bilgileri*

	N	f	%
Yaş	14	15	10,9
	15	38	27,5
	16	46	33,3
	17	37	26,8
	18	2	1,4
	Toplam	138	100,0

Tablo 9. *Çalışmanın İkinci Aşamasına Katılan Lise Öğrencilerinin Demografik Verileri (kurum türleri)*

	Tür	f	%
Kurum Türü	Anadolu Lisesi	71	51,4
	İmam Hatip Lisesi	46	33,3
	Sosyal Bilimler Lisesi	14	10,1
	Anadolu Meslek Programı	7	5,1
	Toplam	138	100,0

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Erzincan ilinde bulunan 12. sınıflar hariç tüm lise öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem seçimi ise 2 aşamada gerçekleştirilmiştir.

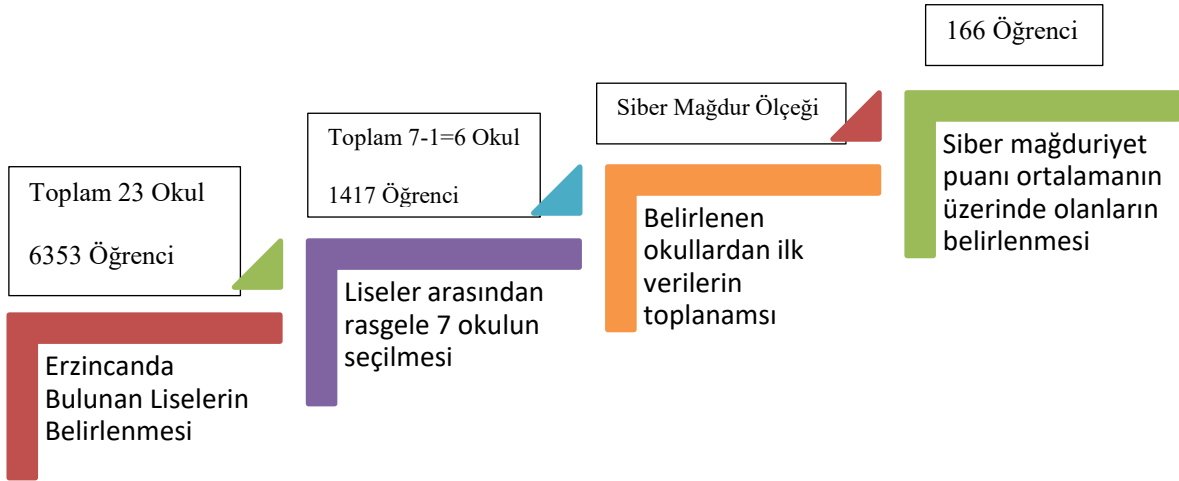
I. Aşama Örneklem Seçimi

Araştırmanın örnekleminin belirlenmesinde I. aşamada küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2012). Küme örnekleme yönteminde kendiliğinden doğal bir şekilde ya da yapay olarak meydana gelmiş birbirine benzer grupların oluşturduğu örnekleme birimi olarak kabul edilir. Örneklem, oluşturulacak kümelerin rasgele seçilerek bir araya getirilmesi ile ortaya çıkarılır (Büyüköztürk vd., 2017). Bu yöntem, örneklemin evreni yani I. aşama örneklem seçiminde Erzincan il merkezinde bulunan 23 adet liseden evreni yansıtabilmesi için yaklaşık 6-7 arasında okul seçimi yapılmalıdır. Evren içerisinde bulunan liselerden rasgele yedi adet okul seçilmiştir. Bu okullar Mustafa Doğan Anadolu Lisesi, Fatih Mesleki Teknik ve Anadolu Lisesi, Erzincan Anadolu İmam Hatip Lisesi, Erzincan Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Ertuğrul Gazi Anadolu Lisesi ve Fen Lisesidir. Birinci aşamada toplam 1417 öğrenciden veri toplanmıştır.

II. Aşama Örneklem Seçimi

İkinci aşamada örneklem seçiminde amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçsal örnekleme çalışmanın amacı doğrultusunda çalışmanın derinlemesine araştırılmasına imkan verir (Büyüköztürk vd., 2017). İkinci aşama örneklem seçiminde, birinci aşamada belirlenen okullara siber zorba ve siber mağdur ölçekleri uygulanmıştır.

Şekil 24. Örneklem Seçimi

Ölçeklerden toplanan veriler analiz edilmiştir. Siber mağdur ölçeğine verilen yanıtlara göre toplam puanı ortalamasının üzerinde olanlar, yani siber mağdur olanlar ikinci aşama için belirlenmiştir. Birinci aşamada 1417 kişiden toplanan veriler analiz edilmiş ve siber mağduriyet puanı ortalamasının üzerinde olan 166 öğrenci tespit edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, Kişisel Bilgi Formu, Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği, Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği ve Siber Zorbalık Temelli İnternet Becerileri Performans Testi uygulanmıştır. Veri toplama araçlarından Kişisel Bilgi Formu, Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği ve Kişilik Testi öğrencilerden aynı anda toplanmıştır. Daha sonra Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği verileri analiz edilerek, siber mağduriyet puanı ortalamanın üzerinde olan öğrencilere performans testi uygulanmıştır. Kişisel Bilgi Formunda ise öğrencilerin demografik verileri toplanmıştır (EK 6).

Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği

Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği Kavuk-Kalender, Bulu ve Keser (2018) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Ölçek siber zorbalık durumuna maruz kalan siber mağdur, siber zorbalık durumunu gerçekleştiren siber zorba ve siber zorbalık durumuna şahit olan siber tanık olarak üç farklı durumda geliştirilmiştir. Çalışmada iki durum olan siber mağdur ve siber zorba ölçek maddeleri kullanılmıştır. Ölçeğin her durum için 17’şer madde bulunmaktadır. Bu maddelerin hepsi de siber zorbalık davranışını ölçecek yapıda olup sadece eylem bildiren fiil yapısında değişiklik olmaktadır. Örneğin, “Ben internet ortamında birine kötü davrandım” cümlesi siber zorba olmayı, “Biri internet ortamında bana kötü davrandı” cümlesi siber mağdur olmayı göstermektedir. Bu ölçek likert yapıda bir ölçek olup siber zorba ve mağdur durumları için davranışın yaşanma sıklığı, her zaman (5), sık sık (4), bazen (3), nadiren (2), hiçbir zaman (1) olacak şekilde puanlanmıştır (EK 7).

Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği. Veri toplama aracının güvenilirliğini hesaplamak için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmış; madde güvenilirliklerini test etmek için ise madde-toplam korelasyonları ve test toplam puanlarına göre oluşturulan alt %27 ve üst %27’lik grupların madde puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin t-testi analizi yapılmıştır. Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği’nin iç tutarlılık güvenilirlik analizi sonuçlarına göre, Cronbach Alfa katsayıları mağduriyet boyutunda 0.940, zorbalık boyutunda 0.952 olarak belirlenmiştir (Kavuk-Kalender, Bulu, & Keser, 2018). Araştırma doğrultusunda toplanan Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği’nin verilerine göre iç tutarlılık güvenilirlik analizi sonuçları, Cronbach Alfa katsayıları mağduriyet boyutunda 0.918, zorbalık boyutunda 0.932 olarak belirlenmiştir.

Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği

Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği, kişiliğin alt boyutları belirlemek amacıyla Benet-Martinez ve John (1998) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek kişilik özelliklerinin 5 boyutunu

kapsayan toplam 44 maddeden oluşmaktadır. Bu ölçeğin alt boyutları, dışadönüklük, nevrotiklik, yumuşak başlılık, sorumluluk ve deneyime açıklıktır. Dışadönüklük ve nevrotiklik alt ölçekleri 8'er maddeden, yumuşak başlılık ve sorumluluk alt ölçekleri 9'ar maddeden, deneyime açıklık alt ölçeği ise 10 maddeden oluşmaktadır. Bu ölçek beş'li likert tipi bir ölçektir. Ölçek maddeleri, 'hiç katılmıyorum' (1 puan), 'biraz katılıyorum' (2 puan), 'ne katılıyorum ne de katılmıyorum' (3 puan), 'biraz katılıyorum' (4 puan), 'tamamen katılıyorum' (5 puan) şeklinde puanlanmaktadır (EK 8).

Ölçeğin alt boyutları ile ilgili maddeler aşağıda verilmiştir:

Dışadönüklük : 1, 6, 11, 16, 21, 26, 31, 36

(6, 21, 31 ters puanlanmaktadır).

Nevrotiklik : 4, 9, 14, 19, 24, 29, 34, 39

(9, 24, 34 ters puanlanmaktadır).

Yumuşak başlılık : 2, 7, 12, 17, 22, 27, 32, 37, 42

(2, 12, 27, 37 ters puanlanmaktadır).

Sorumluluk : 3, 8, 13, 18, 23, 28, 33, 38, 43.

(8, 18, 23, 43 ters puanlanmaktadır).

Deneyime açıklık : 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 41, 44.

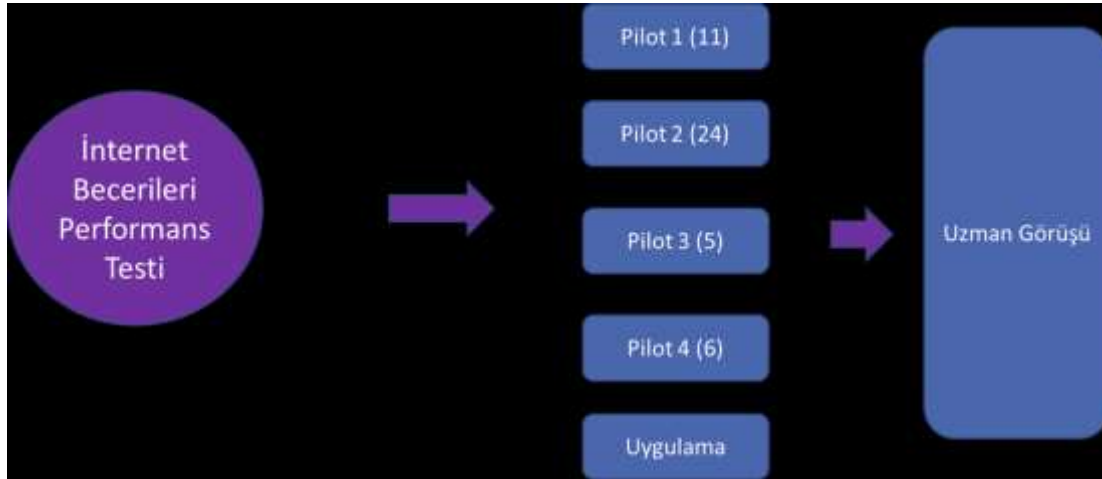
(35, 41 ters puanlanmaktadır).

Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği. Türkçe'ye uyarlaması, Sümer ve Sümer (2005) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin 56 ulustan 17837 kişiye uygulanmış olanı ile elde edilen Cronbach Alfa güvenirlik değerleri dışadönüklük için .77, nevrotiklik için .79, yumuşak başlılık için .70, sorumluluk (özdenetim) için .78, deneyime açıklık için ise .76 olarak bulunmuştur. Sümer ve Sümer (2005)'in uygulaması sonucunda ise Cronbach Alfa değerleri, dışadönüklük için .74, nevrotiklik için .76, yumuşak başlılık için .67, sorumluluk (özdenetim) için .77, deneyime açıklık için ise .75 olarak bulunmuştur. Araştırma doğrultusunda toplanan Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği'nin verilerine göre iç tutarlılık güvenirlik analizi sonuçları Cronbach Alfa değerleri, dışadönüklük için .61, nevrotiklik için .61, yumuşak başlılık için .45, sorumluluk (özdenetim) için .67, deneyime açıklık için ise .66 olarak bulunmuştur.

Siber Zorbalık Temelli İnternet Becerilerine Yönelik Performans Testi

İnternet becerilerini ölçmeye yönelik geliştirilen performans testi siber zorbalık bağlamında öğrencilerin gerçek internet (dijital) becerilerini performans testi ile ölçülmesini sağlayacak bir testtir. Bu test ile öğrencilerin internet becerilerinin ne düzeyde olduğunu çıkarılması amaçlanmıştır. Performans testi Van Deursen (2010) tarafında geliştirilen internet becerileri performans testi referans alınarak geliştirilmiştir. Performans testi senaryo temelli bir testtir. Senaryolar tamamen siber zorbalık üzerine kurgulanmıştır. Performans testinde görevin adı, senaryo ve yapman gerekenler şeklinde üç bölümden oluşmaktadır. Her bölüm birbirinden bağımsız senaryo ve görevlerden oluşmaktadır. Performans testinde dört temel internet becerisini ölçmeye yönelik geliştirilmiştir. Bu beceriler; formal internet becerileri, informal internet beceri, stratejik internet becerileri ve operasyonel internet becerileridir. Performans testinde senaryo temelli sekiz adet görev bulunmaktadır. Van Deursen (2010) tarafından geliştirilen internet becerileri performans testi üç farklı performans testinden oluşmakta ve tüm yaş gruplarına hitap etmektedir. Geliştirilen performans testi tamamen siber zorbalık üzerine kurgulandığı ve lise öğrencileri düşünüldüğü için hedef kitle özelliklerine uygun olarak geliştirilmiştir. Performans testi geliştirme aşamasında 4 adet pilot uygulama yapılmıştır. 4 adet pilot uygulama yapılması sayesinde her aşamasında performans testinin yapı, kapsam ve anlaşılabilirliği gibi eksiklikleri giderilmiştir. Performans testi öğrenciler için her açıdan doyuma ulaştığında uygulamaya hazır duruma geldiğine kanaat getirilmiştir. Ayrıca yapılan her pilot uygulama arasında ortalama 20 gün bulunmaktadır. Her pilot uygulamanın sonunda öğrencilerden alınan geri bildirimler ve uzman görüşü ile bir sonraki aşamaya geçilmiştir (Şekil 25). 1. pilot 11 öğrenciye, 2. pilot 24 öğrenciye, 3. pilot 5 öğrenciye, 4. pilot 6 öğrenciye uygulanmıştır (EK 9). Her pilot çalışma için öğrencilerden performans testinin son haline getirebileceği düşünülen sayıya ulaşılmaya çalışılmıştır. Pilot testlerin sonunda öğrencilerden gelen geri dönüşler testin anlaşılabilir ve yapılabilir olduğu görüldüğünde pilot tamamlanmış ve bir sonraki aşamaya geçilmiştir.

Şekil 25. *Siber Zorbalık Temelli İnternet Becerilerine Yönelik Performans Testi Geliştirme Süreci*

Siber Zorbalık Temelli İnternet Becerilerine Yönelik Performans Testinin Geçerlik ve Güvenirliği. Performans testinin geliştirme süresi içerisinde dört pilot sonrasında uygulama aşamasına geçilmiştir. Her pilot uygulaması sonrasında hem öğrencilerden gelen geri bildirimler hem de uzman görüşleri sonrasında bir sonraki aşamaya geçilmiştir. Performans testinin öğrenciler tarafından kapsam geçerliği, yapı geçerliği ve anlaşılabilirliği tamamlandığında uygulama aşamasına geçilmiştir. Bu nedenle gerçekleştirilen her pilot aşamada bu durumların tamamlanması sağlanmıştır. Performans testinin görünüm geçerliliğini sağlamak için hem pilot uygulamaya katılanlardan hem de bilgisayar ve öğretim teknolojileri alanında uzman beş farklı kişiden uzman görüşü formu kullanılarak görüş alınmıştır. Alınan görüşlerin sonrasında performans testinin tasarımlarının son hali verilmiştir.

Öğrenciler performans testine girmeden önce her birine kolonya ve şeker ikramında bulunulmuştur. Bu sayede yapılacak olan testin herhangi bir şekilde sınav olmadığı ve rahat olmaları gerektiği hissi uyandırılmaya çalışılmıştır. Daha sonra öğrencilere testin ne için gerçekleştirildiği, testte onları nelerin beklediği, testin gönüllük esasına göre uygulanacağı, testin akademik başarıları ile ilgisinin olmadığı ve derslerine başarı/başarısızlık yönünden etki etmeyeceği, teste katıldıkları süre içerisinde idare tarafından izinli oldukları ve yoklamaya etki etmeyeceği açıklanmıştır. Öğrencilerin sınav kaygısını tamamen ortadan kaldırmak için kendi okullarında bulunan boş bir alan laboratuvar ortamına dönüştürülmüştür. Öğrencilerin uygulamada kullanacağı bilgisayarlar araştırmacı tarafından sağlanmıştır. Performans testi için laboratuvara 10 adet dizüstü bilgisayar getirilmiştir. Bu bilgisayarların tamamı aynı marka ve aynı modelden oluşmaktadır. Kısacası dizüstü bilgisayarların tüm teknik özellikleri birbiri ile aynıdır (EK 20).

Performans testine maksimum 10 öğrenci aynı anda bilgisayar başında teste katılmıştır. Bu sayı öğrencilere okul içerisinde ulaşma açısından farklılık gösterebilmektedir. Öğrencilerin kendilerini yabancı hissetmemeleri için kendi doğal ortamlarında ve diğer öğrenciler ile birlikte farklı masalarda tek başlarına teste katılmışlardır. Öğrencileri rahatlamaları için performans testi sırasında testi istedikleri anda bırakabilecekleri ve ihtiyaçlarını giderebilecekleri belirtilmiştir. Test sırasında öğrencilerin birbiri ile konuşmaları birbirlerine müdahale etme gibi durumlar oluşmamıştır. Bu duruma engel olmak için testin uygulanma sırasında araştırmacı ve iki adet yardımcı gözetmen öğrencilerin yanlarında yer almış ve olası durumlarda müdahale etmişlerdir. Teste katılacak öğrenciler sıra ile alınmıştır. Her öğrenciye test ile ilgili bilgilendirme araştırmacı tarafından bizzat yapılmıştır. Ayrıca test başlamadan önce gönüllü katılımcı formu doldurtulmuş ve imzalatılmıştır. Daha sonra yapılacak testin bilgisayarda ekran kaydının alındığı öğrencilere bildirilmiştir. Teste başlamadan önce testte yapılacak görevler ile ilgili daha önceden araştırmacı tarafından hazırlanmış yine senaryo temelli olan ve görev ve senaryonun hiçbir benzerliğinin bulunmadığı, öğrenciye ipucu vermeyecek bir video hazırlanmış, öğrenciye izletilmiştir. Bu sayede öğrenci birazdan karşılaşacağı görevlerin nasıl olduğu, ne yapması gerektiği ile ilgili fikir edinmesi sağlanmıştır.

Öğrencilere test sırasında herhangi bir süre sınırlaması yapılmamıştır. Bu sayede öğrenciler test içerisindeki görevleri daha rahat gerçekleştirilmeleri sağlanmıştır. Performans testi biten öğrencinin bilgisayarındaki kayıt durdurulmuş ve kayıt başka bir veri depolama birimine aktarılmıştır. Ayrıca her öğrencinin bilgisayar üzerindeki tüm ayak izleri, gerçekleştirdiği uygulamalar ve kayıtlar silinmiştir. Bu sayede tüm öğrenciler aynı şartlarda aynı özelliklerde teste katılmaları sağlanmıştır. Öğrencilerin kullandıkları bilgisayarlara araştırmacı tarafından sağlanan mobil internet ile testi gerçekleştirilmeleri sağlanmıştır. İnternetin tüm bilgisayarlarda benzer hızlarda olup olmadığı her bilgisayarda ayrı ayrı internet hız testine tabi tutulmuştur. Bu sayede öğrencilerin internet hızından kaynaklı sürelerinin az ya da fazla olması gibi durumlar ortadan kaldırılmıştır. Öğrencilerin testi istedikleri tarayıcılar üzerinde gerçekleştirilmelerini sağlamak için güncel ve en çok tercih edilen tüm tarayıcılar bilgisayarlara önceden yüklenmiştir. Ayrıca tarayıcıların ilk başlangıç sayfaları herhangi bir arama motoruna yönlendirilmemiştir. Bu sayede öğrenciler kendi aşına oldukları tarayıcı ve arama motoru ile testi gerçekleştirmiş, yabancılik hissetmemeleri sağlanmıştır.

Veri Toplama Süreci

Çalışmada veri toplama öncesinde etik kurul onayının alınması, Milli Eğitim Bakanlığının web sayfasından çalışma yapılmasına dair izin başvurusu, İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile çalışma yapılmasına dair izin sürecinin kurumlar arasındaki yazışmanın

yapılması, uygulama yapılacak liselerin müdürlüğünden izinlerin alınması, çalışmaya katılacak öğrencilerin velilerinden veli izin formlarının onaylatılması, çalışmaya katılacak öğrencilerin gönüllü katılımcı formunu imzalanması süreçlerini kapsamaktadır. Bu aşamalar Şekil 26 de gösterilmiştir.

Şekil 26. *Veri Toplama Öncesi Yapılan İşlemler*

Çalışmanın veri toplama sürecinde ise belirlenen yedi okula farklı zamanlarda aşağıda belirtilen veri toplama araçları ile veriler toplanmıştır.

Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği

Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği tüm izinler alındıktan sonra rasgele belirlenen okullar arasından okulların uygun oldukları zamanlara göre araştırmacı tarafından bizzat öğrencilere çalışmanın içeriği ile ilgili bilgilendirme yapılarak veriler toplanmıştır.

Uygulama Süreci. Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği uygulama sürecinde öğrencilerin ders saatleri içerisinde tek tek sınıflar ziyaret edilerek uygulanmıştır. Öğrencilerin toplanan verinin hassas olmasından dolayı birbirlerine müdahale etmemeleri ve birbirlerine olan etkilerinin ortadan kaldırılması için sınıf ortamında mümkün olduğu kadar uzak oturtulmaya çalışılmıştır. Öğrencilerden sadece gönüllü olarak çalışmaya katılanlardan veriler toplanmıştır. İstedikleri zaman istedikleri yerinde ölçeği bırakma durumlarının olduğu ayrıca belirtilmiştir. Veli izin formu olsa dahi gönüllü katılımcı olmayan öğrencilere ölçek verilmemiştir.

Araştırmacının Sorumluluğu. Çalışmanın Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği uygulanma aşamasında araştırmacı bizzat tüm sınıfları ziyaret ederek ve çalışmanın içeriği ile ilgili bilgilendirme yaparak verileri toplamıştır. Araştırmacı öğrencilerin verileri toplaması sırasında herhangi bir müdahalede bulunmamış, yanlılık durumu oluşmaması için ölçeklerde

zaman ve ölçeği dolduracağı yer anlamında sınırlama getirilmemiştir. Okullardaki öğrencilerin müsait olma durumları göz önünde bulundurulmuş ve araştırmacı sadece idarenin belirttiği zamanlarda veri toplamıştır.

Ortam. Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği öğrencilerin normalde ders yürüttükleri sınıf ya da laboratuvar ortamlarında toplanmıştır. Öğrencileri teşhir edecek herhangi bir durum oluşmamıştır. Öğrencilerin doğal ortamlarında bulunması geçerlik ve güvenirlik açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle öğrencilerin doğal okul ortamlarına müdahalede bulunulmamıştır.

Beş Faktörlü Kişilik Özellikleri Ölçeği

Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği tüm izinler alındıktan sonra rasgele belirlenen okullar arasından okulların uygun oldukları zamanlara göre araştırmacı tarafından bizzat öğrencilere çalışmanın içeriği ile ilgili bilgilendirme yapılarak veriler toplanmıştır.

Uygulama Süreci. Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği uygulama sürecinde öğrencilerin ders saatleri içerisinde tek tek sınıflar ziyaret edilerek uygulanmıştır. Öğrencilerin toplanan verinin hassas olmasından dolayı birbirlerine müdahale ve etkisinin ortadan kaldırılması için sınıf ortamında mümkün olduğu kadar birbirlerinden yarıştırılmaya çalışılmıştır. Öğrencilerden sadece gönüllü olarak çalışmaya katılanlardan veriler toplanmıştır. İstedikleri zaman istedikleri yerinde ölçeği bırakma durumlarının olduğu ayrıca belirtilmiştir. Veli izin formu olsa dahi gönüllü katılımcı olmayan öğrencilere ölçek verilmemiştir.

Araştırmacının Sorumluluğu. Çalışmanın Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği uygulanma aşamasında araştırmacı bizzat tüm sınıfları ziyaret ederek ve çalışmanın içeriği ile ilgili bilgilendirme yaparak verileri toplamıştır. Araştırmacı öğrencilerin verileri toplaması sırasında herhangi bir müdahalede bulunmamış, yanlılık durumu oluşmaması için ölçeklerde zaman ve ölçeği dolduracağı yer anlamında sınırlama getirilmemiştir. Okullardaki öğrencilerin müsait olma durumları göz önünde bulundurulmuş ve araştırmacı sadece idarenin belirttiği zamanlarda veri toplamıştır.

Ortam. Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği öğrencilerin normalde ders yürüttükleri sınıf ya da laboratuvar ortamlarında toplanmıştır. Öğrencileri teşhir edecek herhangi bir durum oluşmamıştır. Öğrencilerin doğal ortamlarında bulunması geçerlik ve güvenirlik açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle öğrencilerin doğal okul ortamlarına müdahalede bulunulmamıştır.

Siber Zorbalık Temelli İnternet Becerilerine Yönelik Performans Testi

Siber Zorbalık Temelli İnternet Becerilerine Yönelik Performans Testi, 1. aşamada toplanan veriler analiz edildikten sonra 2. aşamada toplanmıştır.

Uygulama Süreci. Performans testi öğrencilerin doğal ortamında uygulanmıştır. Okulların idarelerinden müsait olma durumları alındıktan sonra araştırmacı tarafından sağlanan aynı teknik özelliklere sahip diz üstü bilgisayar okulların müsait olarak belirledikleri, kütüphane, boş sınıf, İnternet laboratuvarı vb. mekanlara kurulumu sağlanmıştır. 10 adet bilgisayar her okulda hazır olarak kurulmuş ve aynı anda çalışır duruma getirilmiştir. Okullardaki öğrencilerin müsait olma durumlarına göre sınıflarından ayrı ayrı izin alınarak ve tek seferde 10 kişi geçmemek kaydı ile test için çağırılmışlardır. Öğrenciler yine gönüllülük esasına göre ve gönüllü katılımcı formunu doldurarak teste alınmıştır. Her öğrenci bir bilgisayarda bireysel olarak teste katılmıştır. Öğrencilere teste başlamadan önce rahatlamalarını sağlamak amacıyla kolonya ve şeker ikramında bulunulmuştur.

Şekil 27. *Performans Testinin Uygulanması*

Şekil 28. Performans Testinin Uygulanması

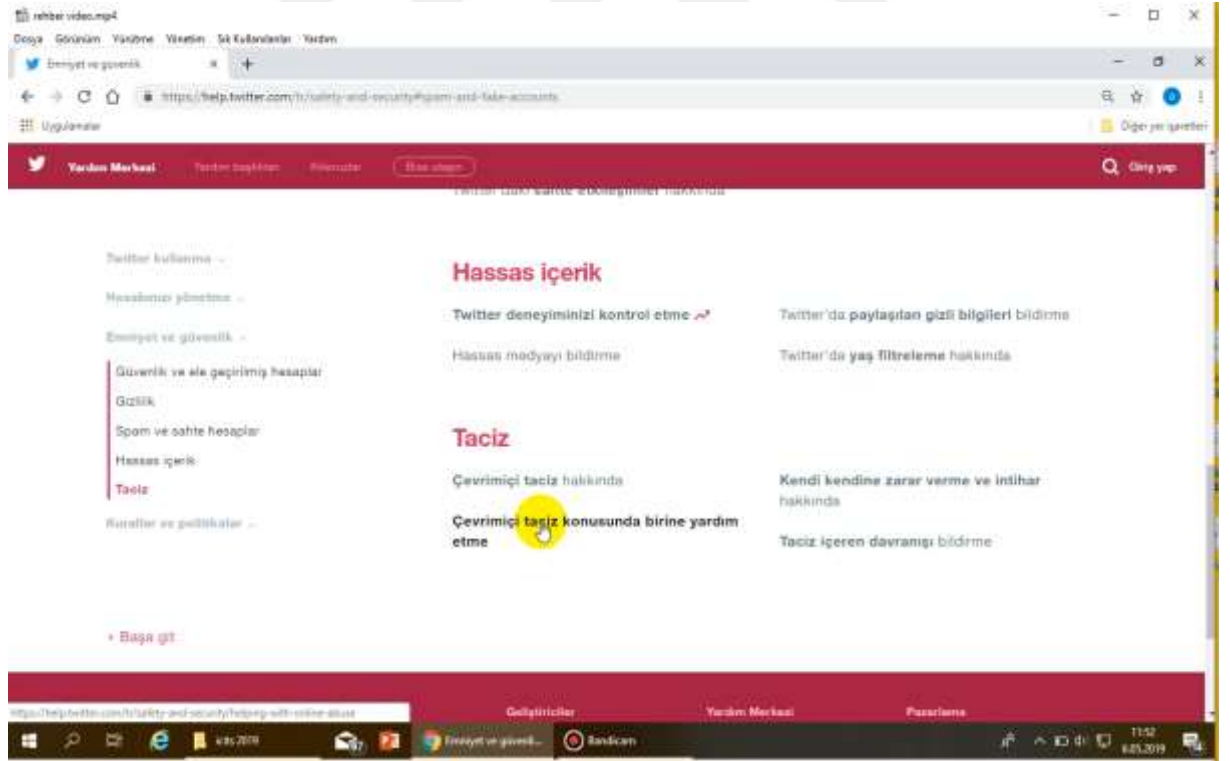

Şekil 29. Performans Testinin Uygulanması

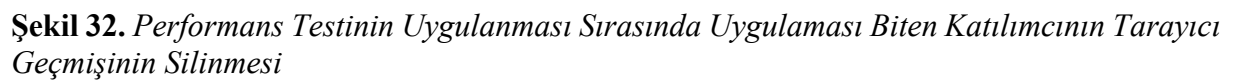
Öğrenciler uygulama alanında birbirlerinden etkilenmeyecek ve birbirlerine müdahale etmeyecek şekilde oturtulmuştur. Bu sayede toplanacak verilerin geçerlik ve güvenilirlik adımları yerine getirilmiştir. Öğrencilere performans testine başlamadan önce yapılacak uygulama ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Toplanacak verilerin 3. kişiler ile paylaşılmayacağı, performans testinin akademik başarılarına etki etmeyeceği, uygulama sırasından yoklama açısından problem oluşturmayacağı, istedikleri zaman bırakabilecekleri araştırmacı tarafından ifade edilmiştir. Öğrencilerin uygulama başlamadan önce yapılacak performans testine benzer hazırlanan rehber video izletilerek teste yabancı olmamaları sağlanmıştır. Rehber videonun toplanacak verilerin içeriği ile doğrudan hiçbir ilgisi olmamaktadır. Bu konuda öğrenciler bilgilendirilmiştir. Rehber video tablet bilgisayar aracılığı ile kulaklık kullanılarak her öğrenciye ayrı ayrı bireysel izletilmiştir. Rehber video izletilmeden uygulamaya geçilmemiştir. Rehber video izletildikten sonra senaryo temelli ve siber zorbalık ile ilgili hazırlanan performans testinin görevleri öğrencilere okutulmuştur. Anlaşılmayan yerler uygulama kısmına yardımcı olmayacak şekilde ifade edilmiştir.

Şekil 30. Performans Testinin Uygulama Öncesinde Katılımcılara Hazırlanan Rehber Video Kesiti

Öğrencilere performans testinin bilgisayarda yapıldığı süre içerisinde ekran kaydının alınacağı belirtilmiştir. Her bilgisayara internetin hız problemi çıkarmayacağı şekilde mobil internet bağlantısı sağlanmıştır. Bilgisayarların uygulamaya başlamadan önce internet testleri kontrol edilmiştir. Dolayısıyla test sırasında internet kaynaklı problemler ortadan kaldırılmıştır.

Şekil 31. Performans Testinin Uygulanması Sırasında Alınan İnternet Hız Testlerinden Bir Tanesine Örnek

Araştırmacının Sorumluluğu. Siber zorbalık temelli internet becerilerine yönelik geliştirilen performans testinin uygulanması sırasında araştırmacı bizzat verileri toplamıştır. Tüm bilgisayarların kurulumunu okullarda araştırmacı gerçekleştirmiştir. Bilgisayarlara verilen internetin sağlayıcısı yine araştırmacı olmuştur. Her bilgisayarın uygulama sonrasında ve öncesinde verilerin alınması, kaydın başlama/durdurma, internet bağlantısının verilmesi, tüm verilerin temizlenerek bilgisayarın sıfırlanması araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin uygulama alanına çağrılmasında idareden yardım istenmiş ve gelen öğrenciler araştırmacı tarafından karşılanmıştır. Uygulama sırasında hiçbir öğrenciye uygulama ile ilgili yardımda bulunulmamıştır. Öğrencilerin testi uygulama sırasında birbirlerine müdahale etmemeleri ve iletişime geçmemeleri için uygulama süreci boyunca uygulama salonunda başlarında beklemiştir. Uygulama süresince sessiz bir ortam sağlanmıştır. Bu konuda idareden gerekli hassasiyet için ricada bulunulmuştur.

Ortam. Siber zorbalık temelli internet becerilerine yönelik geliştirilen performans testi öğrencilerin normalde ders yürüttükleri sınıf ya da laboratuvar ortamlarında toplanmıştır. Öğrencileri teşhir edecek teste yönelik başarı ya da başarısızlık gibi herhangi bir durum oluşmamıştır. Öğrencilerin doğal ortamlarında bulunması geçerlik ve güvenirlik açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle öğrencilerin doğal okul ortamlarına müdahalede bulunulmamıştır. İdare tarafında müsait bir ortamda bilgisayarlar laboratuvar ortamına dönüştürülmüştür. Bu sayede öğrenciler testin uygulanması sırasında yabancılık yaşamamış ve kaygı yaşamamışlardır.

Veri Analizi

Çalışmanın veri analizinde 1. aşamada toplanan Kişisel bilgi formu, Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği, Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği verileri Microsoft Excel hesaplama programına girilmiştir. 2. aşama veri toplama sürecine geçebilmek için öncelikli olarak Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği verileri Microsoft Excel hesaplama programında analiz edilmiştir. Analizde Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği Siber Mağduriyet boyutu ilk olarak analiz edilmiştir. Öğrencilerin ölçeğe verecekleri maksimum puan 85 olduğu için, bu toplam puanın ortalama ve üzerinde olanlar 2. aşama için belirlenmiştir. Ortalama ve üzerinde olanlar yani siber mağdur olanlar çalışmanın diğer veriler ile ilişkisinde daha etkin olacağı düşünülmüş ve sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla ölçeğe siber mağdur olarak toplam 42 puan üzerinde alınanlar performans testine alınmak üzere belirlenmiştir.

2. aşama toplanan internet becerilerine yönelik geliştirilen performans testi verileri bilgisayar ortamında video kayıt alınarak depolanmıştır. Bu kayıtlar teste alınan okul ve öğrenci adlarına göre indekslenmiştir. Toplanan tüm videolar araştırmacı tarafından oluşturulan rubriğe

işlenmiştir. Veriler üç alt boyuttan oluşmaktadır. Öğrencilerin performans testini uygulama süresi boyunca ekrandaki tüm ayak izleri kayıt altına alınmıştır. Videolarda öğrencilerin sekiz görev için ayrı ayrı cevaplama süreleri, İnternet beceri türlerine göre ilgili beceriyi gösterme durumları ve görevi başarma durumlarıdır. Araştırmacı tarafından tüm videolar belirlenen üç boyut dikkate alınarak rubriğe kaydedilmiştir. Performans testinden elde edilen verilerden her bir görev için geçen süre saniyeye dönüştürülmüştür. Daha sonra her bir görev için görev tamamlanma sürelerin en düşük olanı belirlenmiştir. Çünkü görevi en düşük sürede tamamlayan kişi daha başarılı olarak görevi gerçekleştirmiştir. Görevin tamamlanması için belirlenen en düşük süre görevi tamamlayan kişinin süresine bölünmüş ve yüz ile çarpılmıştır. Bu sayede tüm görev süreleri yüzlük sisteme dönüştürülmüştür.

[illegible]

için tekrarlanmıştır. Her görev için görev süre puanı, görev beceri puanı ve görev durum puanı olarak 3 farklı yüzlük sisteme dönüştürülmüş puan elde edilmiştir. Her bir görev için bu puanlar toplanmış ve ortalaması alınmıştır. Böylece her bir görev için görev toplam puanı elde edilmiştir. Tüm görevlerden elde edilen görev toplam puanları toplanmış ve ortalaması alınarak son hali verilmiştir.

Elde edilen tüm verilerin toplu olarak analiz edilmesinde SPSS v26 paket programı kullanılmıştır. Siber mağdur, siber zorba, kişilik türleri ve internet becerileri arasındaki ilişkiyi belirlemek için SPSS programında korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların sahip oldukları kişilik türlerine göre İnternet becerileri katılımcıların siber zorba ve siber mağdur olma durumlarını yordama durumlarını ortaya çıkarmak için regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların sahip oldukları kişilik türlerinin siber zorba ve siber mağdur olma durumlarına internet becerilerinin aracı değişken olarak nasıl bir etkisinin olduğunu belirlemek için moderation analiz gerçekleştirilmiştir.

Regresyon analizini gerçekleştirmek için SPSS v26 paket programında aşağıda bulunan veri analiz yöntemleri kullanılmıştır:

- 1) Değişken Türleri:
 - a. Bağımlı Değişken: Siber mağdur, Siber zorba (Tüm değişkenler sürekli değişkendir)
 - b. Bağımsız Değişken: 5 Faktör Kişilik Türü, İnternet Beceri Puanı (Tüm değişkenler sürekli Değişkendir)
 - c. Kategorik değişken olmadığı için Dummy Kodlama işlemi yapılmamıştır.
- 2) Regresyon analizi için kontrol edilen varsayımlar:
 - a. Örneklem Sayısı: Regresyon analizini gerçekleştirebilmek için örneklem sayısının yeterliliği aşağıdaki kriterlere göre kontrol edilmiştir.
 - i. Tabachnick ve Fidell (2012)' göre $N \geq 50 + 8m$ (m:yordayıcı sayısı) formülü kullanılmış ve $138 > 50 + 8 \cdot 6$ olduğu için varsayım yerine getirilmiştir.
 - ii. Hair (1998)'e göre çoklu regresyon analizi yapabilmek için gerekli katılımcı sayısının alt limiti, yordayıcı sayısının 15-20 katı arasında olması gerekmektedir. Çalışmada 6 yordayıcı değişken bulunmaktadır. 6 ile 20

sayısını çarpma işlemine tabi tuttuğumuzda sonuç 120 çıkmaktadır. Dolayısıyla çalışmada 138 kişi olduğu için Hair (1998)'e göre katılımcı sayısı yeterlidir.

iii. Stevens (2009)'a göre her bir yordayıcı için 15 gözlem yapılmış olması gerekmektedir. Çalışmada 6 yordayıcı değişken bulunduğundan, 138 katılımcı sayısı Stevens (2009)'a göre yeterlidir.

Araştırmacı Rolü

Çalışma süresince araştırmacının üstlendiği roller şunlardır:

- Çalışmada kullanılan Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği ve Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği izinlerinin alınması ve verilerin toplanması,
- Siber Zorbalık Temelli İnternet Becerilerine Yönelik Performans Testinin geliştirilmesi ve uygulanması
- Performans testinden elde edilen videoların analiz edilmesi ve analiz edilecek rubriğin geliştirilmesi
- Performans testi için kullanılacak diz üstü bilgisayarların sağlanması,
- Çalışma için Millî Eğitim Bakanlığından izinlerin alınması,
- Tüm verilerin veri setine girilmesi ve verilerin analizi

Çalışmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Geçerli ve güvenilir sonuçlar elde etmek bilimsel araştırmaların en önemli ölçütlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2008). Bu nedenle, çalışmada kullanılan veri toplama araçlarına yönelik geçerlik ve güvenirlilik çalışmaları yapılmıştır. Bunun yanında çalışma süreci boyunca araştırmanın geçerlik ve güvenirliliğini sağlamaya yönelik şu önlemler alınmıştır:

Geçerlik Önlemleri

- Çalışma evrenin tanımlanması (McMillan & Schumacher, 2010),
- Kullanılan araştırma yönteminin alanyazınla ilişkilendirilmesi (Fraenkel & Wallen, 2009),
- Örneklem seçimi ve özelliklerinin tüm detayları ile yazılması (Büyüköztürk vd., 2012),
- Veri toplama araçları ve veri toplama süreçlerinin detaylı açıklanması (Miles & Huberman, 1994),
- Katılımcıların ebeveynlerinin izinlerinin alınması, katılımcıların gönüllülük esasına göre alınması ve isteyen katılımcıların çalışmadan ayrılabilmesi (McMillan & Schumacher, 2010),

- Çalışmanın uygulama sürecinin detaylı bir şekilde açıklanması (Patton, 2014),
- Araştırmacı rolünün açıklanması (Johnson & Christensen, 2004),
- Veri analiz sürecinin açıklanması (Yıldırım & Şimşek, 2008)
- Araştırmanın varsayımının ve sınırlılıklarının belirlenmesi (Yıldırım & Şimşek, 2008).

Güvenirlik Önlemleri

- Araştırmanın kuramsal çerçevesinin olması (Çepni, 2007),
- Asıl uygulamaya başlamadan önce pilot uygulamaların yapılması (Creswell, 2007),
- Ölçek verilerinin girilmesinde araştırmacı dışında 3 kişinin rasgele verileri kontrol etmesi, Performans testi verilerinin değerlendirilmesinde araştırmacı dışında 5 kişi tarafından rasgele seçilen videoların analizlerinin yapılması, dolayısıyla tüm veri setinin değerlendiricileri arasında güvenilirlik çalışmalarının yapılması (Miles & Huberman, 1994),
- Çalışmanın tüm aşamalarında uzman görüşünün alınması (Creswell, 2007),
- Veri toplama sürecinde öğrencinin gözlemlenmesi (Ekiz, 2009).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bulgular

Bu bölümde çalışmadan elde edilen bulgular araştırma soruları çerçevesinde alt başlıklar halinde sunulmuştur.

Siber Mağdur Olma ve Siber Zorba Olma Arasındaki İlişki

Bu bölümde birinci araştırma sorusu olan “lise öğrencilerinin siber mağdur olma durumları ile siber zorba olma durumları arasındaki ilişki?” raporlanmıştır. Bu soruya cevap vermek için öncelikli olarak değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediği Shapiro-Wilk ve Kolmogrov-Smirnov analizleri ile incelenmiştir ve analiz sonuçları EK 13 de verilmiştir. Her iki test sonucu da değişkenlerin normal dağılmadığını göstermiştir ($p < .001$). Korelasyon analizi varsayımlarımızı sağlamadığı için Nonparametrik Korelasyon (Spearman's rho) sonuçlarına bakılmıştır. Sonuç olarak siber zorba olma ve siber mağdur olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır ($\rho(1355) = .69, p < .001$). Cohen (1988)'in önerdiği standartlara iki değişken arasındaki ilişki yüksek düzey ($r^2 = .48$) pozitif bir ilişkidir. Başka bir ifadeyle siber zorba olma durumu siber mağdur olma durumunun %48'ini açıklamaktadır.

Siber Mağdur ve Siber Zorba Olma Durumları ile Kişilik Türleri Arasındaki İlişki

Bu bölümde ikinci araştırma sorusu olan “lise öğrencilerinin siber mağdur olma durumları ve siber zorba olma durumları ile sahip oldukları kişilikleri arasında ilişki var mıdır?” raporlanmıştır. Bu soruya cevap vermek için öncelikli olarak değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediği Shapiro-Wilk ve Kolmogrov-Smirnov analizleri ile incelenmiştir ve analiz sonuçları EK 14 de verilmiştir. Her iki test sonucunda değişkenlerin normal dağılmadığını göstermiştir ($p < .001$). Korelasyon analizi varsayımlarımızı sağlamadığı için Nonparametrik Korelasyon (Spearman's rho) sonuçlarına bakılmıştır.

Siber mağdur olma durumu ile kişilik türlerinden dışadönüklük, nevrotiklik, yumuşak başlılık, sorumluluk ve deneyime açıklık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Siber mağdur olma durumu ile kişilik türlerinden dışadönüklük arasında pozitif bir ilişki ortaya çıkmıştır ($\rho(1355) = .13, p < .001$). Cohen (1988)'in önerdiği standartlara göre iki değişken arasındaki ilişki düşük düzey ($r^2 = .02$) pozitif bir ilişkidir. Başka bir ifadeyle kişilik türlerinden dışadönüklük, siber mağdur olma durumunun %2'sini açıklamaktadır. Siber mağdur

olma durumu ile kişilik türlerinden nevrotiklik arasında pozitif bir ilişki ortaya çıkmıştır ($p(1355) = .16, p < .001$). Cohen (1988)'in önerdiği standartlara göre iki değişken arasındaki ilişki düşük düzey ($r^2 = .03$) pozitif bir ilişkidir. Başka bir ifadeyle kişilik türlerinden nevrotiklik, siber mağdur olma durumunun %3'ünü açıklamaktadır. Siber mağdur olma durumu ile kişilik türlerinden yumuşak başlılık arasında negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır ($p(1355) = .07, p < .01$). Cohen (1988)'in önerdiği standartlara göre iki değişken arasındaki ilişki yoktur ($r^2 = .01$). Başka bir ifadeyle kişilik türlerinden yumuşak başlılık, siber mağdur olma durumunun %1'ni açıklamaktadır. Siber mağdur olma durumu ile kişilik türlerinden sorumluluk arasında negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır ($p(1355) = .10, p < .001$). Cohen (1988)'in önerdiği standartlara göre iki değişken arasındaki ilişki düşük düzey ($r^2 = .01$) negatif bir ilişkidir. Başka bir ifadeyle kişilik türlerinden sorumluluk, siber mağdur olma durumunun %1'ni açıklamaktadır. Siber mağdur olma durumu ile kişilik türlerinden deneyime açıklık arasında pozitif bir ilişki ortaya çıkmıştır ($p(1355) = .06, p < .05$). Siber mağdur olma durumu ile kişilik türlerinden dışadönüklük arasında Cohen (1988)'in önerdiği standartlara göre ilişki yoktur ($r^2 = .00$).

Siber zorba olma durumu ile kişilik türlerinden dışadönüklük, nevrotiklik, yumuşak başlılık, sorumluluk arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Siber zorba olma durumu ile kişilik türlerinden dışadönüklük arasında pozitif bir ilişki ortaya çıkmıştır ($p(1331) = .13, p < .001$). Cohen (1988)'in önerdiği standartlara göre iki değişken arasındaki ilişki düşük düzey ($r^2 = .02$) pozitif bir ilişkidir. Başka bir ifadeyle kişilik türlerinden dışadönüklük, siber zorba olma durumunun %2'sini açıklamaktadır. Siber zorba olma durumu ile kişilik türlerinden nevrotiklik arasında pozitif bir ilişki ortaya çıkmıştır ($p(1331) = .09, p < .005$). Cohen (1988)'in önerdiği standartlara göre iki değişken arasında ilişki yoktur ($r^2 = .01$). Başka bir ifadeyle kişilik türlerinden nevrotiklik, siber zorba olma durumunun %1'ini açıklamaktadır. Siber zorba olma durumu ile kişilik türlerinden yumuşak başlılık arasında negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır ($p(1331) = .17, p < .001$). Cohen (1988)'in önerdiği standartlara göre iki değişken arasındaki ilişki düşük düzey ($r^2 = .03$) negatif bir ilişkidir. Başka bir ifadeyle kişilik türlerinden yumuşak başlılık, siber zorba olma durumunun %3'ünü açıklamaktadır. Siber zorba olma durumu ile kişilik türlerinden sorumluluk arasında negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır ($p(1331) = .14, p < .001$). Cohen (1988)'in önerdiği standartlara göre iki değişken arasındaki ilişki düşük düzey ($r^2 = .02$) negatif bir ilişkidir. Başka bir ifadeyle kişilik türlerinden sorumluluk, siber zorba olma durumunun %2'ni açıklamaktadır.

Siber mağdur olma, siber zorba olma durumları ile kişilik türleri arasındaki ilişki durumunu performans testine katılan öğrenciler açısından bakılacak olur ise;

Değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediği Shapiro-Wilk ve Kolmogrov-Smirnov analizleri ile incelenmiştir ve analiz sonuçları EK 15 de verilmiştir. Her iki test sonucunda değişkenler normal dağılım göstermiştir ($p > .001$). Korelasyon analizi varsayımlarımızı sağladığı için Parametrik Korelasyon (Pearson) sonuçlarına bakılmıştır.

Siber mağdur olma durumu ile kişilik türlerinden nevrotiklik arasında negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır ($\rho(138) = .28, p < .005$). Cohen (1988)'in önerdiği standartlara iki değişken arasındaki ilişki düşük düzey ($r^2 = .08$) negatif bir ilişkidir. Başka bir ifadeyle kişilik türlerinden nevrotiklik, siber mağdur olma durumunun %8'ini açıklamaktadır.

Siber zorba olma durumu ile kişilik türlerinden nevrotiklik arasında negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır ($\rho(138) = .37, p < .001$). Cohen (1988)'in önerdiği standartlara iki değişken arasındaki ilişki orta düzey ($r^2 = .14$) negatif bir ilişkidir. Başka bir ifadeyle kişilik türlerinden nevrotiklik, siber mağdur olma durumunun %14'ünü açıklamaktadır.

Siber Mağdur Olma, Siber Zorba Olma Durumları ile İnternet Becerileri Arasındaki İlişki

Bu bölümde üçüncü araştırma sorusu olan “lise öğrencilerinin siber mağdur olma durumları ve siber zorba olma durumları ile sahip oldukları İnternet becerileri arasında ilişki var mıdır?” raporlanmıştır. Bu soruya cevap vermek için öncelikli olarak değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediği Shapiro-Wilk ve Kolmogrov-Smirnov analizleri ile incelenmiştir ve analiz sonuçları EK 15 de verilmiştir. Her iki test sonucunda değişkenlerin normal dağıldığını göstermiştir ($p > .001$). Korelasyon analizi varsayımlarımızı sağladığı için Parametrik Korelasyon (Pearson) sonuçlarına bakılmıştır. Sonuç olarak siber mağdur olma ve İnternet becerileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir negatif ilişki ortaya çıkmıştır ($\rho(138) = .19, p < .05$). Cohen (1988)'in önerdiği standartlara iki değişken arasındaki ilişki düşük düzey ($r^2 = .03$) negatif bir ilişkidir. Başka bir ifadeyle İnternet becerileri siber mağdur olma durumunun %3'ünü açıklamaktadır.

Kişilik Türleri ile İnternet Becerileri Arasındaki İlişki

Bu bölümde dördüncü araştırma sorusu olan “lise öğrencilerinin sahip oldukları kişilik türleri ile İnternet becerileri arasında ilişki var mıdır?” raporlanmıştır. Bu soruya cevap vermek için öncelikli olarak değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediği Shapiro-Wilk ve Kolmogrov-Smirnov analizleri ile incelenmiştir ve analiz sonuçları EK 16 de verilmiştir. Her iki test sonucu da değişkenlerin normal dağıldığını göstermiştir ($p > .001$). Korelasyon analizi varsayımlarımızı sağladığı için Parametrik Korelasyon (Pearson) sonuçlarına bakılmıştır.

Sonuç olarak kişilik türleri ile İnternet beceri puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Kişilik Türleri ve İnternet Becerilerinin Siber Mağdur Olmayı Yordama Durumu

Bu bölümde, lise öğrencilerinin kişilik türleri ve İnternet becerilerinin bu öğrencilerin siber mağdur olma durumlarını ne düzeyde açıkladığı üzerinde durulmuştur. Araştırma sorusuna cevap vermeden önce çoklu regresyon analizinin varsayımları test edilmiştir (EK 17). Ardından çoklu regresyon analiz sonuçları raporlanmıştır.

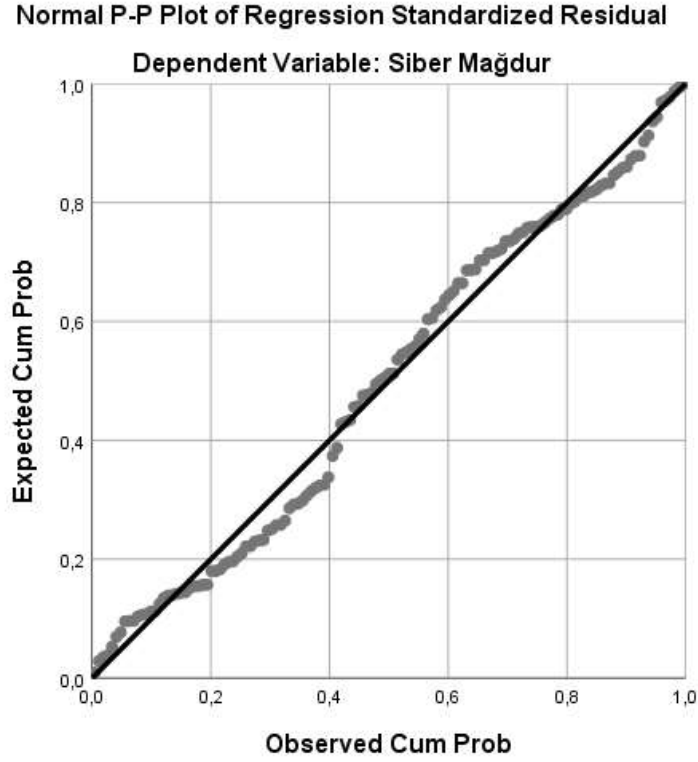
Buna göre, ilk olarak, çoklu doğrusallık (multicollinearity) varsayımı incelenmiştir. Çoklu doğrusallık, yordayıcılar arasındaki ilişkiyi ifade eder ve çoklu regresyonda istenmeyen durumdur ve 0.90 üzeri bir ilişki çoklu doğrusallığın bir göstergesidir. Bu varsayımı kontrol etmek için öncelikli olarak korelasyon matrisi incelenmiştir. Tablo 8’de görüldüğü gibi yordayıcılar arasında yüksek ilişki yoktur. Ardından VIF ve Tolerance değerleri kontrol edildi. Bu süreçte tolerans değerinin 0.20 den büyük olması ve VIF değerinin ise 4 den küçük olması istenen bir durumdur. Tolerans değerleri .76 - .98 ve VIF değerleri 1.03 – 1.30 arasında değiştiği için bu varsayım sağlandı.

Tablo 10. *Değişkenlerin Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve İlişki Durumları*

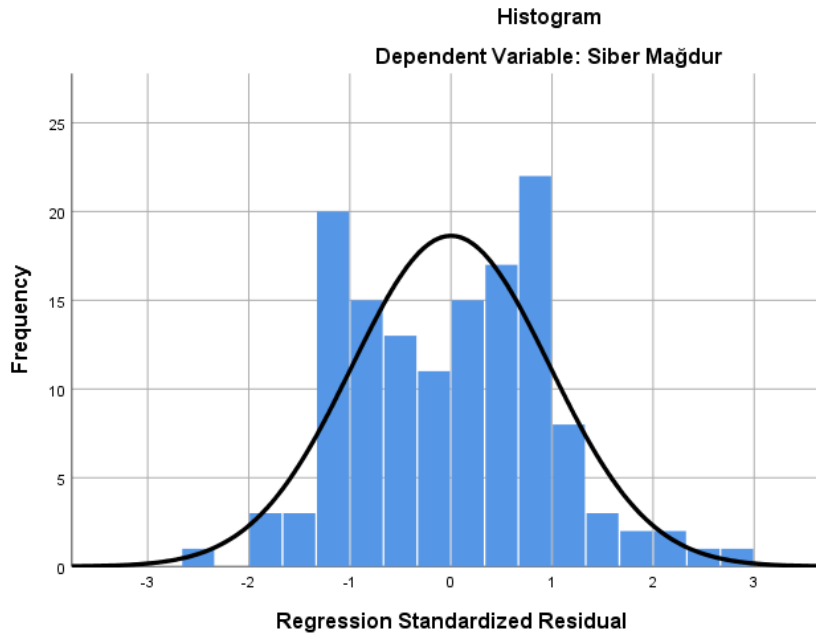
Değişken	<i>M</i>	<i>SD</i>	1	2	3	4	5	6
Siber Mağduriyet	54.24	9.90	-.19	-.09	-.28	-.08	.08	-.11
Yordayıcılar								
1. İnternet Beceri P	36.46	13.60	-	.07	.11	.02	-.08	.05
2. Dışadönüklük	3.46	.66		-	.06	.08	.08	.29
3. Nevrotiklik	3.18	.80			-	-.18	-.29	-.02
4. Yumuşak Başlılık	3.60	.50				-	.35	.21
5. Sorumluluk	3.38	.65					-	.31
6. Deneyime Açıklık	3.60	.62						-

İkinci olarak değişkenlerin normal dağılıp dağılmadığı incelenmiştir. Osborne ve Waters (2002)’ ye göre çoklu değişkenli regresyonda normality varsayımına karşı dirençlidir. Fakat bu çalışmada bu varsayımı test etmek için residualların p-p plotlarına ve histogram grafikleri (Şekil 34 ve Şekil 35) kontrol edilmiştir. Grafiklerde de görüldüğü gibi residualin normale yakın bir dağılım göstermektedir.

Şekil 34. *Siber Mağdur Olma Durumu İçin P-P Plot Grafiği*

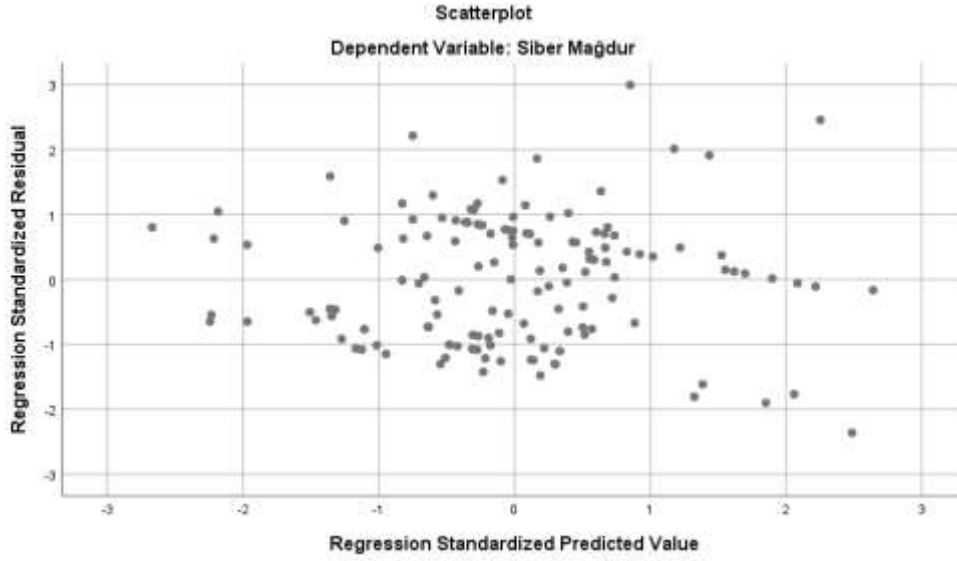

Şekil 35. *Siber Mağdur Olma Durumu İçin Residualların Dağılımı*

Üçüncü olarak, eş varyanslık (homoscedasticity) varsayımı kontrol edilmiştir. Yordayıcılar arasındaki standart hatalarının varyansına eş varyanslık denir (Osborn & Waters, 2002). Çok değişkenli regresyonda Tip 1 hatayı artırdığı için homoscedasticity istenmeyen bir durumdur. Bu varsayımı kontrol etmek için residualların dağılım grafiği incelendi. Şekil 34’da görüldüğü gibi residuallar arasında bir doku ya da örüntü gözlenmemiştir.

Şekil 36. Standartlaştırılmış Yordayıcı Değerlere Karşı Residullar

Dördüncü olarak, hataların bağımsızlığı (independent of errors) varsayımı kontrol edilmiştir. Field (2009)'a göre hataların bağımsızlığı modeldeki hataların birbiri ile olan ilişkisini ifade eder. Bu varsayımı kontrol etmek için Durbin Watson değerine bakılır. Bu değer 0-4 arasında değişir. Çok değişkenli regresyonda d değerinin 1-3 arasında olması istenen bir durumdur (Durbin & Watson, 1951). Çalışmada d değerini ($d=1.572$) 1-3 arasında olduğu için bu varsayım sağlanmıştır.

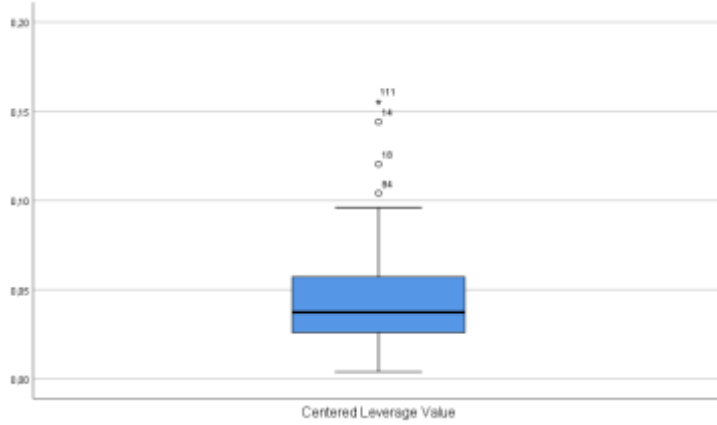
Son olarak; leverage istatistiği, Cook's Distance, DF Beta and Mahalanobis distance üzerinden uç değerler (outlier) kontrol edilmiştir.

Leverage İstatistik Kontrolü: Bu istatistik 0-1 arasına değişir (0 model üzerinde hiçbir etki olmadığı. 1 ise tamamen etkili olduğu anlamına gelir). Stevens (2002)'ye göre $3(k+1)/n$ formülü ile hesaplanır. Elde edilen değer üstündeki ortalama değeri modelde uç değer olabileceği anlamına gelir. Çalışmada Leverage değeri $3(6+1)/138=0.152$ bulunmuştur. Residuals maksimum değeri 0.155 olduğu için uç değer olma ihtimali vardır. Fakat sınırda olduğu için analize devam edilmiştir.

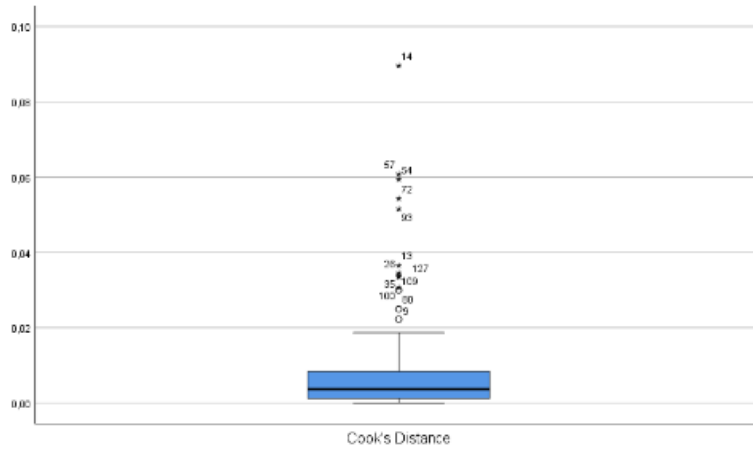
Cook's Distance: Cook ve Weisberg (1982)'e göre verinin birbirinden etkilenmediğinin bir göstergesi olarak Cook's D değerinin 1'den küçük olması gerekmektedir. Buna göre çalışmada Cook's D maksimum değeri 0.094 olduğu için bu varsayım sağlanmıştır.

DF Beta: Standart Df Beta değerleri 1 ile -1 arasında olması gerekmektedir. Çalışmada bütün değerler 1 ile -1 arasında değiştiği için bu varsayım gereklilikleri yerine getirmiştir.

Şekil 37. *Leverage İstatistiği Uç Değerler Grafiği*

Şekil 38. *Cook's Distance Grafiği*

Mahalanobis Distance: Ki-Kare değeri uçdeğerleri ortaya çıkarmak için df referanslı ki kare değerinin Mahalanobis Distance değerinden büyük olması gerekir (Tabachnick & Fidell, 2012). Altı bağımsız değişkenin için .001 alpha değerinde ki kare (χ^2) karşılığı 22.458'dir. Bu değer modeldeki uçdeğerlerin Mahalanobis Distance değerlerinden (.54 - 21.25 arasında değişmektedir) yüksek olduğu için bu varsayım sağlanmıştır.

Tablo 11. *Siber Mağdur Olma Durumunu Açıklayan Değişkenlere ait Çoklu Regresyon Modeli*

Değişken	B	SE B	β	t	sr^2	R^2	ΔF	p
Model 1						0.13	3.15*	.006*
1. İnternet Beceri P	-.10	.06	-.14	-1.72	.02			.05
2. Dışadönüklük	-.46	1.28	-.03	-.36	.00			.72
3. Nevrotiklik	-3.28	1.08	-.26	-3.05	.07			.00
4. Yumuşak Başlılık	-2.52	1.74	-.13	-1.45	.01			.15
5. Sorumluluk	.96	1.42	.06	.67	.00			.50
6. Deneyime Açıklık	-1.42	1.43	-.09	-.99	.01			.32

Not: * p< .05, ** p< .005

Ön analiz aşamasında ilgili varsayımlar sağlandığı için, IBM SPSS v26 programı kullanılarak, çok değişkenli liner regresyon analizi yapılmıştır. Bu bağlamda, araştırma sorusuna yönelik bir

tane model önerilmiştir (Tablo 11). ANOVA sonuçlarına göre modelin anlamlı olduğu görülmüştür, $F(6, 137)=3.15$, $p< .05$. Başka bir ifadeyle bütün varyansın %13'ü modelle açıklanmıştır. Analiz sonuçlarına göre İnternet beceri puanı ($p=.05$) toplam varyans üzerinde %2 oranında anlamlı yordayıcılığı vardır. Kişilik türlerinden nevroitiklik kişiliğinin ($p=.003$) toplam varyans üzerinde %7 oranında anlamlı bir yordayıcılığı vardır. Diğer kişilik türlerinin siber mağduriyet üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı ($p>.05$) gözlemlenmemiştir.

Kişilik Türleri ve İnternet Becerilerinin Siber Zorba Olmayı Yordama Durumu

Bu bölümde, lise öğrencilerinin kişilik türleri ve İnternet becerilerinin bu öğrencilerin siber zorba olma durumlarını ne düzeyde açıkladığı üzerinde durulmuştur. Araştırma sorusuna cevap vermeden önce çoklu regresyon analizinin varsayımları test edilmiştir (EK 18). Ardından çoklu regresyon analiz sonuçları raporlanmıştır.

Buna göre, ilk olarak, çoklu doğrusallık (multicollinearity) varsayımı incelenmiştir. Çoklu doğrusallık yordayıcılar arasındaki ilişkiyi ifade eder ve çoklu regresyonda istenmeyen durumdur. 0.90 üzeri bir ilişki çoklu doğrusallığın bir göstergesidir. Bu varsayımı kontrol etmek için öncelikli olarak korelasyon matrisi incelendi Tablo 12'da görüldüğü gibi yordayıcılar arasında yüksek ilişki yoktur. Ardından VIF ve Tolerance değerleri kontrol edildi. Bu süreçte tolerans değerinin 0.20 den büyük olması ve VIF değerinin ise 4'den küçük olması istenen bir durumdur. Tolerans değerleri .76 - .98 ve VIF değerleri 1.03 – 1.30 arasında değiştiği için bu varsayım sağlanmıştır.

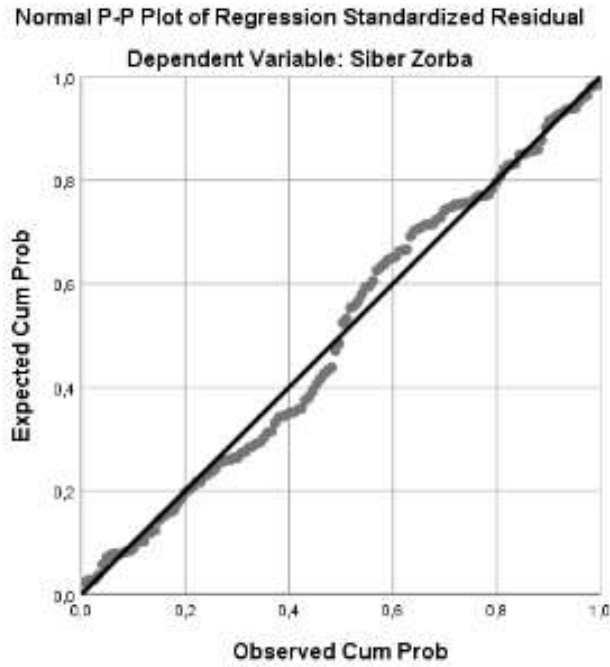
Tablo 12. *Değişkenlerin Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve İlişki Durumları*

Değişken	M	SD	1	2	3	4	5	6
Siber Zorba	44.35	18.92	-.10	-.09	-.37	.03	.10	-.01
Yordayıcılar								
7. İnternet Beceri P	36.46	13.60	-	.07	.11	.02	-.08	.05
8. Dışadönüklük	3,46	.66		-	.06	.08	.08	.29
9. Nevrotiklik	3.18	.80			-	-.18	-.29	-.02
10. Yumuşak Başlılık	3.60	.50				-	.35	.21
11. Sorumluluk	3.38	.65					-	.31
12. Deneyime Açıklık	3.60	.62						-

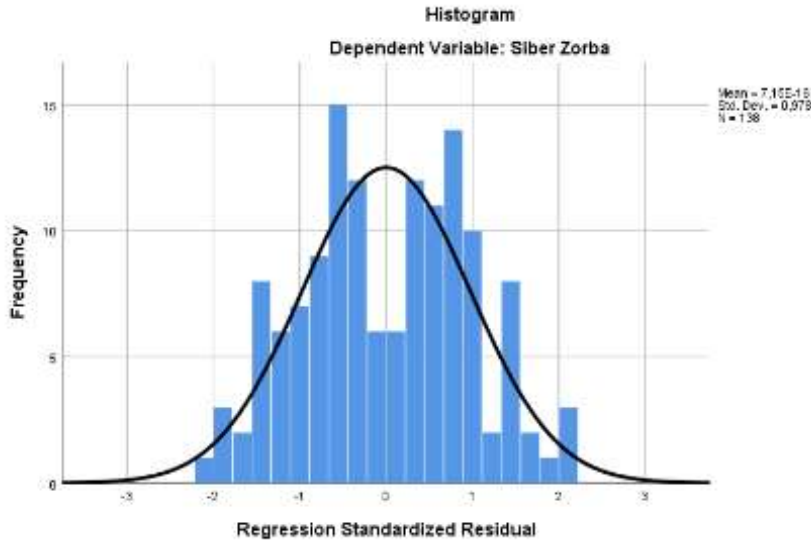
İkinci olarak değişkenlerin normal dağılıp dağılmadığı incelenmiştir. Osborne ve Waters (2002)' ye göre çoklu değişkenli regresyonda normality varsayımına karşı dirençlidir. Fakat bu çalışmada bu varsayımı test etmek için residualların p-p plotlarına ve histogram

grafikleri (Şekil 39 ve Şekil 40) kontrol edilmiştir. Grafiklerde de görüldüğü gibi residualin normale yakın bir dağılım göstermektedir.

Şekil 39. *Siber Zorba Olma Durumu İçin P-P Plot Grafiği*

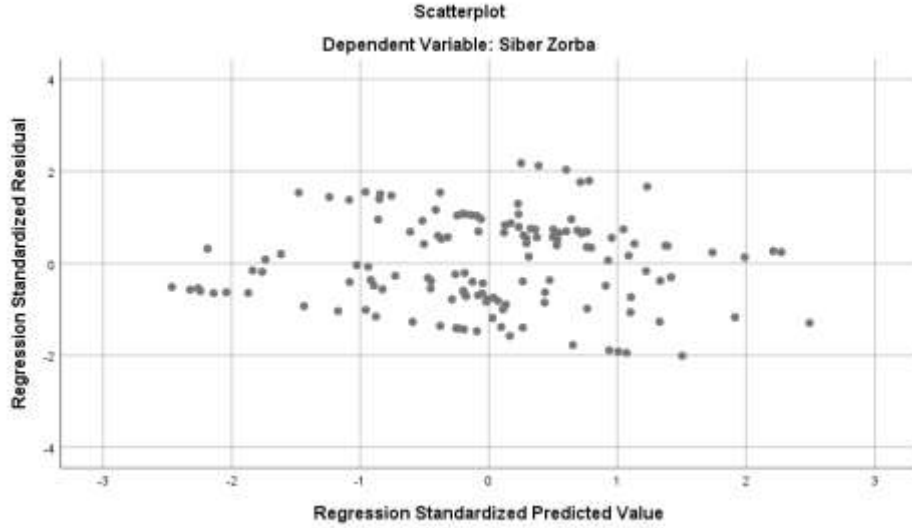

Şekil 40. *Siber Zorba Olma Durumu İçin Residualların Dağılımı*

Üçüncü olarak, eş varyanslık (homoscedasticity) varsayımı kontrol edilmiştir. Yordayıcılar arasındaki standart hatalarının varyansına eş varyanslık denir (Osborn & Waters, 2002). Çok değişkenli regresyonda Tip 1 hatayı artırdığı için homoscedasticity istenmeyen bir durumdur. Bu varsayımı kontrol etmek için residualların dağılım grafiği incelendi. Şekil 39’de görüldüğü gibi residualar arasında bir doku ya da örüntü gözlenmemiştir.

Şekil 41. Standartlaştırılmış Yordayıcı Değerlere Karşı Residuallar

Dördüncü olarak, hataların bağımsızlığı (independent of errors) varsayımı kontrol edilmiştir. Field (2009)'a göre hataların bağımsızlığı modeldeki hataların birbiri ile olan ilişkisini ifade eder. Bu varsayımı kontrol etmek için Durbin Watson değerine bakılır. Bu değer 0-4 arasında değişir. Çok değişkenli regresyonda d değerinin 1-3 arasında olması istenen bir durumdur (Durbin & Watson, 1951). Çalışmada d değerini ($d=1.945$) 1-3 arasında olduğu için bu varsayım sağlanmıştır.

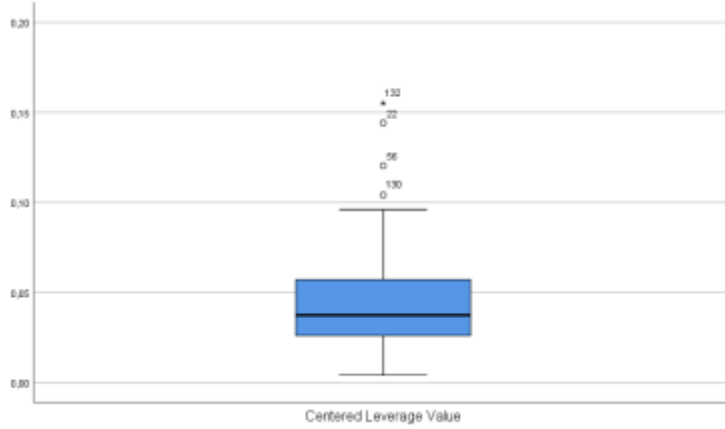
Son olarak; leverage istatistiği, Cook's Distance, DF Beta and Mahalanobis distance üzerinden uç değerler (outlier) kontrol edilmiştir.

Leverage İstatistik Kontrolü: Bu istatistik 0-1 arasına değişir (0 model üzerinde hiçbir etki olmadığı. 1 ise tamamen etkili olduğu anlamına gelir). Stevens (2002)'ye göre $3(k+1)/n$ formülü ile hesaplanır. Elde edilen değer üstündeki ortalama değeri modelde uç değer olabileceği anlamına gelir. Çalışmada Leverage değeri $3(6+1)/138=0.152$ bulunmuştur. Residuals maksimum değeri 0.155 olduğu için uç değer olma ihtimali vardır. Fakat sınırda olduğu için analize devam edilmiştir.

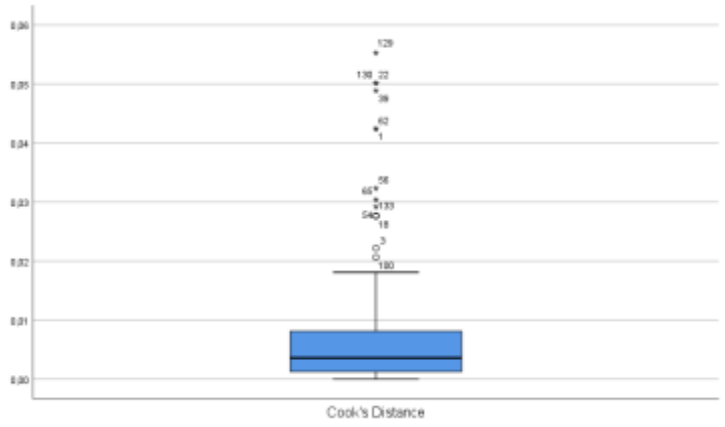
Cook's Distance: Cook ve Weisberg (1982)'e göre verinin birbirinden etkilenmediğinin bir göstergesi olarak Cook's D değerinin 1'den küçük olması gerekmektedir. Buna göre çalışmada Cook's D maksimum değeri 0.055 olduğu için bu varsayım sağlanmıştır.

DF Beta: Standart Df Beta değerleri 1 ile -1 arasında olması gerekmektedir. Çalışmada bütün değerler 1 ile -1 arasında değiştiği için bu varsayım gereklilikleri yerine getirmiştir.

Şekil 42. *Leverage İstatistiği Uç Değerler Grafiği*

Şekil 43. *Cook's Distance Grafiği*

Mahalanobis Distance: Ki-Kare değeri uçdeğerleri ortaya çıkarmak için df referanslı ki kare değerinin Mahalanobis Distance değerinden büyük olması gerekir (Tabachnick & Fidell, 2012). Altı bağımsız değişkenin için .001 alpha değerinde ki kare (χ^2) karşılığı 22.458'dir. Bu değer modeldeki uçdeğerlerin Mahalanobis Distance değerlerinden (.54 - 21.25 arasında değişmektedir) yüksek olduğu için bu varsayım sağlanmıştır.

Tablo 13. *Siber Zorba Olma Durumuna Açıklayan Değişkenlere ait Çoklu Regresyon Modeli*

Değişken	B	SE B	β	t	sr^2	R^2	ΔF	p
Model 1						0.15	3.74*	.002**
1. İnternet Beceri P	-.07	.11	-.05	-,63	.00			.53
2. Dışadönüklük	-2.04	2.43	-.07	-,84	.01			.40
3. Nevrotiklik	-8.73	2.04	-.37	-4,27	.13			.00
4. Yumuşak Başlılık	-1.43	3.30	-.04	-,43	.00			.66
5. Sorumluluk	.13	2.70	.01	,05	.00			.96
6.Deneyime Açıklık	.34	2.71	.01	,13	.00			.90

Not: * $p < .05$, ** $p < .005$

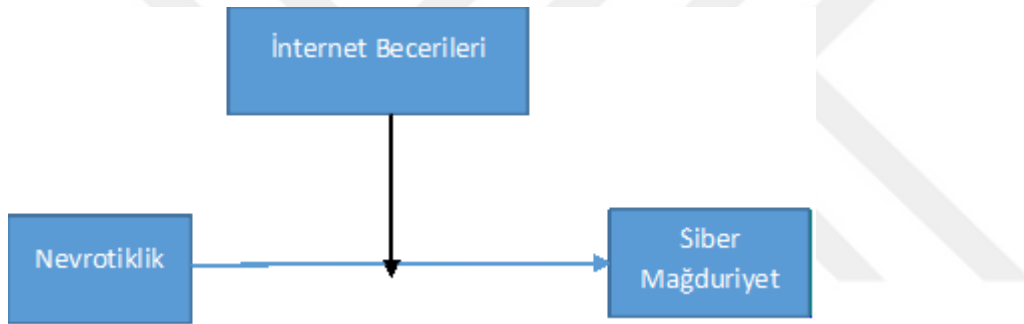
Ön analiz aşamasında ilgili varsayımlar sağlandığı için, IBM SPSS v26 programı kullanılarak, çok değişkenli lineer regresyon analizi yapılmıştır. Bu bağlamda, araştırma sorusuna yönelik

bir tane model önerilmiştir (Tablo 13). ANOVA sonuçlarına göre modelin anlamlı olduğu görülmüştür, $F(6, 137)=3.74$, $p< .005$. Başka bir ifadeyle bütün varyansın %15'i modelle açıklanmıştır. Analiz sonuçlarına göre kişilik türlerinden nevrotiklik kişiliğin ($p=.000$) toplam varyans üzerinde %13 oranında anlamlı bir yordayıcılığı vardır. Diğer kişilik türlerinin ve İnternet becerilerinin siber zorba olma üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı ($p>.05$) gözlemlenmemiştir.

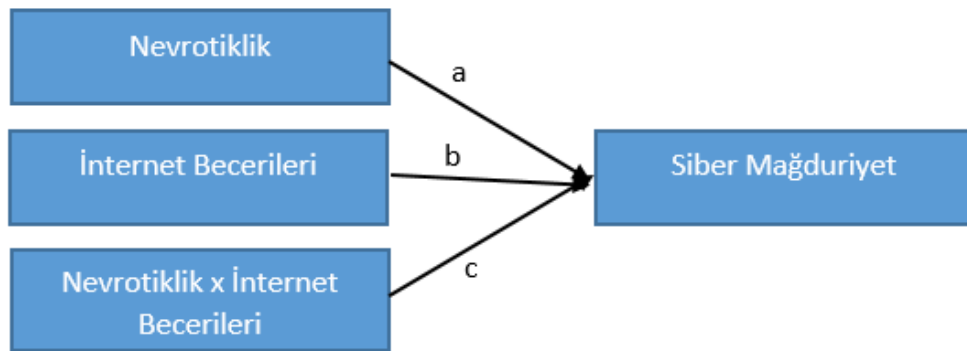
Kişilik Türlerine Göre İnternet Becerilerinin Siber Mağdur Olma Durumları Üzerinde Düzenleyici Etkisi

Kişilik türlerine göre internet becerilerinin siber mağdur olma durumu üzerindeki etkisinde sadece kişilik türlerinden nevrotik kişilik ile diğer değişkenlerin yordayıcılığı olmasından dolayı analize diğer kişilik türleri dahil edilmemiştir.

Şekil 44. Model 1 (Hayes, 2017)

Şekil 45. Moderation Analiz, Düzenleyici Model

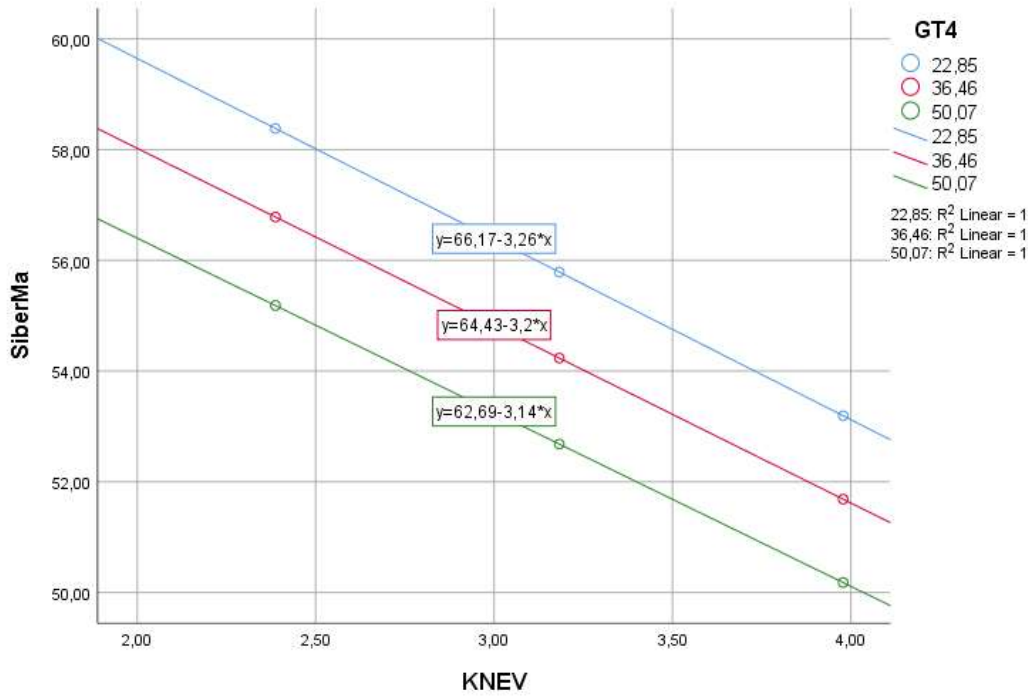

Tablo 14. Siber Mağdur Olma Durumu ve Nevrotik Kişiliğe İnternet Becerilerinin Düzenleyici Etkisi

Değişken	R^2	SE	Coeff.	t	LLCI	ULCI	p
Model	.10	90.28					.003
1. Nevrotiklik (a)		2.86	-3.36	-1.18	-9.01	2.30	.24
2. İnternet Bec. P (b)		.25	-.13	-.52	-.61	.36	.60
3. Int_1 (c)		.07	.00	.06	-.14	.15	.95

a. Bağımlı Değişken: Siber Mağduriyet

Şekil 46. Moderation Analiz Model Sonuç Grafiği

Lise öğrencilerinin sahip olduğu kişilik türlerinden nevrotik kişiliğin siber mağdur olma durumu üzerindeki etkililiğinin internet becerilerinin düzenleyici etkisine bakabilmek için IBM SPSS v26 paket program içerisindeki PROCESS (v.3.5) eklentisi ile moderation analiz gerçekleştirilmiştir (Hayes, 2018). Analiz sonuçları Tablo 14’de verilmiştir (EK 19). Model değişkenler üzerinde ($p=.003$) anlamlı çıkmıştır. Fakat değişkenler ayrı ayrı incelendiğinde aralarında ilişki olmasına rağmen model içerisinde anlamlılığını yitirmiş ve internet becerilerinin nevrotik kişiliğe sahip olan kişilerde siber mağdur olma durumlarında düzenleyici bir etkisi bulunmadığı görülmüştür ($p>.05$) (Şekil 46).

BEŞİNCİ BÖLÜM

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmanın amacı lise öğrencilerinin sahip oldukları kişilikleri ve internet becerilerinin siber zorba olma durumu ve siber mağdur olma durumları açısından inceleyerek aralarındaki ilişkinin ortaya çıkarılmasını sağlamaktır. Nicel araştırma yöntemlerinden olan ilişkisel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilen araştırmada Erzincan ili merkezinde bulunan 1417 lise öğrencisinin kişilik türlerini ve siber zorba olma ve siber mağdur olma durumlarını ortaya çıkarmak için ölçekler kullanılırken, internet becerilerinin gerçekte ne durumda olduğunu ortaya çıkarmak için performans testi kullanılmıştır. Türkiye’de internet becerilerinin, performans testi kullanılarak ölçülmesi ilk defa gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle çalışmanın yöntemi ve sonuçları açısından alana ciddi katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç

Araştırmanın sonucunda lise öğrencilerinin siber zorba olma durumları ile siber mağdur olma durumları arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Lise öğrencilerinin siber mağdur olma durumu arttıkça siber zorba olma durumları da artmaktadır. Lise öğrencilerinin siber mağdur olma durumu ile kişilik türlerinden dışadönüklük, nevrotiklik, deneyime açıklık arasında pozitif, yumuşak başlılık ve sorumluluk arasında negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin dışadönük, nevrotik ve deneyime açıklık kişilik özellikleri arttıkça, siber mağdur olma durumları da artmaktadır. Diğer kişilik türlerinde ise durum tersi şekilde görülmektedir. Bu durum performans testine katılan öğrenciler için sadece nevrotik kişilik türünde negatif bir ilişki olarak ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak öğrencilerin nevrotik kişilik belirtileri arttıkça siber mağdur olma durumlarında azalış görülmektedir. Siber zorba olma durumu ile kişilik türlerinden dışadönüklük, nevrotiklik, yumuşak başlılık, sorumluluk arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Bu durum performans testine katılan öğrenciler için sadece nevrotik kişilik türünde negatif bir ilişki olarak ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak öğrencilerin nevrotik kişilik belirtileri arttıkça siber mağdur olma durumlarında azalış görülmektedir. Siber mağdur olma durumu ve internet becerileri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin internet becerileri arttıkça ya da geliştikçe siber mağdur olma durumları azalmaktadır. Öğrencilerin kişilik türleri ile internet beceri puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Sonuç olarak kişilik türleri internet becerileri için doğrudan belirleyici bir

faktör değildir. Kişilik türlerinden nevrotiklik ve internet becerilerinin siber mağdur olma durumları üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı bulunmaktadır. Son olarak internet becerilerinin nevrotik kişiliğe sahip olan kişilerde siber mağdur olma durumlarında düzenleyici bir etkisi bulunmadığı ortaya çıkarılmıştır.

Bu bölümde araştırmanın amacı doğrultusunda elde edilen sonuçların alanyazın ışığında yorumlanması ve benzer çalışmaların sonuçları açısından değerlendirilmesi yer almaktadır.

Öğrencilerin Siber Zorbalık Durumları

Araştırma kapsamında öğrencilerin siber zorbalık durumlarının ortaya çıkarılması amacıyla siber zorba ve siber mağdur olma durumları ölçek aracılığıyla toplanan veriler doğrultusunda incelenmiştir. Ölçek, lise öğrencilerinin siber zorbalık tehlike düzeylerinin ölçülmesine yönelik geliştirilen bir ölçektir. Çıkan sonuçlara göre lise öğrencilerinin siber zorba olma durumları ile siber mağdur olma durumları arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Siber mağdur olma durumu arttıkça siber zorba olma durumu da artmaktadır. Bu durumu destekleyen Bingöl (2013), Taştekin (2016), Yazar (2019), Yılmaz (2020) ve Aytaç (2020) siber zorba olma durumu ile siber mağdur olma durumları arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin olduğunu belirtmişlerdir. Akgül (2018)'ün çalışmasında, siber mağduriyet siber zorbalıktan önce yaşandığı, bir başka deyişle siber zorbalığa maruz kalanların ilerleyen zamanlarda siber zorbalık yapma eğiliminde olabileceğini belirtmiştir. Benzer şekilde yapılan başka çalışmalarda ise siber zorbalık düzeyleri ile siber mağduriyet arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu belirtmişlerdir (Durak & Sarıtepeci, 2020, Peker vd., 2012). İğdeli (2018)'nin yapmış olduğu çalışmaya göre siber mağduriyet ile siber zorbalık arasında orta kuvvette pozitif yönde bir ilişki çıkmıştır. Zorbalık ve mağduriyet arasında çıkan pozitif ilişki mağdur olmanın zorbalık yapmayı tetiklediği veya zorbalık yapmanın mağdur olmayı beraberinde getirdiği şeklinde yorumlanabilir. Nitekim zorbalık yapan bireylerden intikam almak isteyen mağdurlar onlara zorbalık yapabilmekte, bunun sonucu olarak zorba kişiler mağdur olabilmekte mağdur da zorba olabilmektedir.

Siber mağdur olan kişilerde öfke, korku saldırganlık vb. olumsuz duygular, yaşadıkları durum neticesinde oluşabilmektedir. Bu durumun vermiş olduğu psikolojik gerginliğin bir sonucu olarak siber zorbalık davranışında bulunmuş olabilirler (Durak & Sarıtepeci, 2020, Yılmaz, 2020).

Öğrencilerin Siber Zorbalık ile Kişilik Türleri Arasındaki İlişki

Siber mağdur olma durumu ile kişilik türlerinden dışadönüklük, nevrotiklik, yumuşak başlılık, sorumluluk ve deneyime açıklık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya

çıkıştır. Siber mağdur olma durumu ile kişilik türlerinden dışadönüklük, nevrotiklik, deneyime açıklık arasında pozitif, yumuşak başlılık ve sorumluluk arasında negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır. Bu durum performans testine katılanlar için sadece nevrotik kişilik türünde negatif bir ilişki olarak ortaya çıkmıştır. Bu durumda nevrotik kişilik özellikleri veya belirtileri arttıkça siber mağdur olma durumlarında azalma olduğu görülmektedir. Yani duygusal dengesi yüksek olanlar daha az siber mağdur oluyorlar ya da siber mağdur olmayı tercih etmiyor olabilirler. Yaşadıkları siber zorbalığın üstesinden gelmek için baş etme yolları da arıyor olabilir. Bu nedenle duygusal dengesi yüksek olanlar kendilerine yapılanları olduğu gibi karşılık verebilme potansiyelindeyken, siber mağduriyetlik yaşamaları durumu kabullenmelerini sağlamış olabilir. Ya da bu durum performans testine sadece siber mağdurların katılıyor olması aradaki ilişkinin negatife doğru dönmesini sağlamış olabilir. Yani performans testine katılan öğrencilerin sadece siber mağdurlar olması, dağılımın normal olmamasından kaynaklı oluşan bir durum olabilir. Bu durum alanyazında regresyon etkisi olarak belirtilmektedir (Fraenkel & Wallen, 2009, Yu & Ohlund, 2010). Ciminli (2016)'nin yaptığı çalışmada sanal mağduriyetin yordayıcısı kişilik özelliklerinden dışadönüklük ve nevrotizm boyutları olduğunu belirlemiştir. Dışadönüklük boyutu ile sanal mağduriyet arasında negatif ve düşük bir ilişki, nevrotizm ile de pozitif yönlü düşük bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır. Buradan hareketle dışadönüklüğün artmasıyla sanal mağduriyetin azalmasını, nevrotizmin artmasıyla sanal mağduriyetin artacağını belirtmiştir. Alanyazında siber zorba ve siber mağdur olma durumunun, kişilik özelliklerinden dışadönüklük boyutu arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya konulmuştur (Connolly, & O'Moore, 2012; Corcoran vd., 2014; Çelik vd., 2012). Eroğlu (2014)' e göre dışadönüklüğün siber zorbalık için bir risk faktörü olduğunu ve deneyime açıklığın ergenleri siber zorbalıktan koruduğunu belirtmiştir. Çelik vd., (2012)'in yaptıkları çalışmada siber mağdur olma ile duygusal dengesizlik (nevrotiklik), yumuşak başlılık ve dışadönük kişilik özelliğine sahip olmanın pozitif ilişkili, özdenetim kişiliğine sahip olmanın ise negatif ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca siber mağdur olmanın en güçlü yordayıcısının duygusal dengesizlik ve en zayıf yordayıcısının deneyime açıklık kişilik özelliği olduğu belirtilmiştir. Peluchette vd., (2015)' in yaptığı çalışmada ise yalnızca kişilik türlerinden dışa dönüklük ve açıklık, siber mağduriyetlik için önemli yordayıcılar olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Alonso ve Romero (2017)'nin yaptığı çalışmada ise siber mağduriyetlik ile kişilik türlerinden nevrotiklik ve deneyime açıklık arasında ilişki olduğunu belirtmiştir.

Siber zorba olma durumu ile kişilik türlerinden dışadönüklük, nevrotiklik, yumuşak başlılık, sorumluluk arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Siber zorba olma durumu ile kişilik türlerinden dışadönüklük, nevrotiklik, arasında pozitif, yumuşak

başlılık ve sorumluluk arasında negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır. Bu durum performans testine katılanlar için sadece nevrotik kişilik türünde negatif bir ilişki olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum nevrotik kişiliğin özelliklerinin veya belirtilerinin yükselmesi, siber zorba olma durumunun düşmesi anlamına gelmektedir. Yani nevrotik kişiler veya duygusal dengesi yüksek olanlar daha az siber zorba oluyorlar yada siber zorba olmayı tercih etmiyor olabilirler. Ya da performans testine sadece siber mağdurların katılıyor olması aradaki ilişkinin negatife doğru dönmesini sağlamış olabilir. Çünkü siber mağdur olma durumu ile siber zorba olma durumu arasında da pozitif yönlü ilişkinin olması bu durumu destekler niteliktedir. Yani performans testine katılanların sadece siber mağdurlar olması dağılımın normal olmadığı için oluşan bir durum olabilir. Bu durum alanyazında regresyon etkisi olarak belirtilmektedir (Fraenkel & Wallen, 2009). Ciminli (2016)'nin yaptığı çalışmada dışadönüklük boyutu ile sanal zorbalık arasında negatif ve orta düzeyde bir ilişki, nevrotizm ile de pozitif yönlü düşük bir ilişkinin olduğunu ve dışadönüklüğün arttıkça sanal zorbalığın azalmasını, nevrotizm puanı arttıkça sanal zorbalığın artacağını belirtmiştir. Fakat yapılan diğer bir araştırmaya göre kişilik özelliklerinden zorbalık yapmanın en güçlü yordayıcısı duygusal dengesizlik, en zayıf yordayıcısı ise deneyime açıklık olduğu belirtilmiştir (Çelik vd., 2012). Padır (2015)'in yapmış olduğu çalışmada elde edilen bulgulardan beş faktör kişilik özellikleri açısından sadece yumuşak başlılığın siber zorba olmanın yordayıcısı olduğu ve yumuşak başlılıkla siber zorbalık arasında negatif anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Corcoran vd. (2012) yaptığı çalışmada dışadönüklük düzeyi ile siber zorbalık arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olmadığını belirlemişlerdir. Festl ve Quandt (2013) tarafından yapılan araştırmada, siber zorbalık ve dışa dönüklük arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirtmiştir.

Yapılan çalışmaların bulgularına genel olarak bakıldığında sonuçların farklılık gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu durumun nedeni siber zorbalık ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların, siber zorbalığın hem de kişilik özelliklerinin belirlenmesinde farklı ölçme araçlarının kullanılması etkili olmuş olabilir. Ayrıca yapılan çalışmaların farklı örneklem grupları (farklı gelişim özellikleri gibi) üzerinden yürütülmesi de sonuçların farklılık göstermesinde etkili olmuş olabileceği söylenebilir. Yine yapılan çalışmalar incelendiğinde genel olarak kişilik özellikleri ile siber zorbalık arasında ilişkilerin olduğunu söylemek mümkündür (Goodboy & Martin, 2015, Van Geel vd., 2017).

Yumuşak başlılık kişilik özelliğinin hem siber zorba olmanın anlamlı yordayıcısı ve siber zorba olma ile arasındaki negatif ilişki ele alınacak olursa; bu bulgunun daha az yumuşak başlı olan kimselerin kişiler arası ilişkilerde daha az dostça, daha aç sıcakkanlı, iş birliğine daha az yatkın, daha az ılımlı olma ve daha çok münakaşa yapabilen kişiler olmalarından kaynaklı

olabileceği söylenebilir. Yüz yüze gerçekleşen kişiler arası ilişkilerde istedikleri doyumu elde edemeyen daha az yumuşak başlı kimselerin sanal ortamların kendilerine daha rahat ortamlar sunmasından dolayı bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmaya daha fazla motive olabilecekleri bu durumun diğerlerine zorbalık yapmalarını etkilemiş olabileceği söylenebilir.

Öğrencilerin Siber Zorbalık Durumları ile İnternet Becerileri Arasındaki İlişki

Siber mağdur olma ve internet becerileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir negatif ilişki ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin internet becerileri arttıkça ya da geliştikçe siber mağdur olma durumları azalmaktadır. Sakallı (2015) ve Öztürk (2019)'e göre dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasında orta düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kozan (2018)'in yaptığı çalışmada dijital okuryazarlık düzeyleriyle siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları arasında orta düzeyde pozitif bir korelasyon olduğu, öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri arttıkça siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının da arttığı sonucuna varmıştır. Alanyazında internetin doğası gereği bilgiye erişim, arama yapma, internet sitelerini kaydetme vb. internet becerileri ile internetin güvenli kullanılması internet risklerine maruz kalmayı engelleyici olabilmektedir (Sonck vd., 2011, Yılmaz, 2020). Ayrıca dijital becerileri düşük olan kişilerin internet risklerine karşı daha savunmasız olabilmekte ve internet risklerinden korunmak ve oluşturacağı olumsuz etkileri en aza indirmek için sahip oldukları dijital becerilerini yani internet becerilerini kullanmaktadırlar (Akbulut vd., 2010; Çetinkaya, 2010; Livingstone vd., 2011; Topçu vd., 2008; Turgut, 2016; Yılmaz, 2020). İnternet kullanım becerilerinin yetersizliği çocukların internet riskleriyle karşılaşma nedenlerinden biri sayılabilmektedir (Kaşıkçı vd., 2014; Turgut, 2016). Odabaşı vd. (2015) yaptıkları çalışmada siber zorbalığa yönelik farkındalığı artan çocukların internet becerileri düzeylerinin arttığı sonucuna ulaşmışlardır. İnternet becerileri aynı zamanda internet fırsatlarından yararlanmaya olumlu bir katkı sunduğu da yapılan araştırmalarda belirtilmektedir (Livingstone & Helsper, 2010).

Öğrencilerin Kişilik Türleri ile İnternet Becerileri Arasındaki İlişki

Kişilik türleri ile internet beceri puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Engelberg ve Sjöberg (2004)'ün yaptığı çalışmada internet kullanımı ile kişilik arasında bir bağlantının olmadığını belirtmişlerdir. Ahmed ve Rasheed (2020)'in yaptığı çalışmada ise kişilik özellikleri ile dijital okuryazarlık becerileri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Almanya'da bulunan bir kamu kurumunda gerçekleştirilen araştırmada vergi danışmanlarının kişilik türlerinden dışadönüklük ve deneyime açıklık konusunda yüksek,

nevrotiklikte düşük puan alanların daha yüksek bir dijitalleşme seviyesi sergilediğini belirtmişlerdir (Diller vd., 2020).

Öğrencilerin Kişilik Türleri ile İnternet Becerilerinin Siber Zorbalığı Yordaması

Öğrencilerin sahip oldukları kişilik türlerinden nevrotiklik ve internet becerilerinin siber mağduriyetlik üzerinde anlamlı bir yordayıcılığı bulunmaktadır. Nevrotik kişilik türü siber mağdur olma durumunu etkilemektedir. Nevrotik kişilik özelliklerini gösteren kişilerin kaygılı, üzgün, endişeli, depresyon, engellemeler ve suçluluk duygusu yaşamaları siber mağdur olmalarını etkiliyor olabilir. Dolayısıyla bu etkilerin artması o kişilerin siber mağdur olmalarını da artırıyor denilebilir. Diğer taraftan ise internet becerilerinin artması ya da geliştirilmesi siber mağdur olmayı tersine çevirmektedir. Nevrotik kişilik gösteren öğrencilerin internet ortamındaki aşırı duygusallıkları, duygularının çok fazla değişiklik göstermesi ve düşük benlik saygıları internet ortamında siber zorbalığa uğrama durumlarına etki ediyor olabilir. Dolayısıyla nevrotik kişiliğe sahip olanların nevrotiklik yapılarını azaltarak ve internet becerilerini artırmak siber mağdur olmama durumlarına olumlu yönde etki edebilir. Siber zorba olma durumunu ise kişilik türlerinden yine nevrotik kişiliğin yordayıcılığı bulunmaktadır. Bu durumda da siber mağdur olma ile siber zorba olma arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olması, nevrotik kişiliğe sahip olan kişilerin hem siber mağdur olma hem de siber zorba olma durumunu açıklamaktadır. Kısacası nevrotik kişiliğin kararsızlığı, duygusal dengesizliği, tedirginliği internet risklerine yakalanma durumunu doğrudan etkiliyor denilebilir. Eroğlu ve Güler (2015)'in yaptığı çalışmada internette tanımadığı insanlarla iletişim kuran, kişisel bilgilerini paylaşan, sanal ortamda kullandığı şifrelerini başkalarıyla paylaşan kişilerin siber zorbalık açısından risk altında olduğunu belirtmişlerdir. Eroğlu vd. (2015) yaptıkları çalışmada gerçek hayatta saldırganca davranamayan kız çocuklarının bu durumu siber zorbalık yaparak telafi etmeye çalıştıkları sonucuna varmışlardır. Yaman ve Peker'in (2012) yaptığı çalışmada ise ortaöğretim öğrencilerinin siber zorbalık davranışlarını; kendilerini iyi hissetmek, arkadaşlık ilişkilerini geliştirmek ve zamanı keyifli geçirmek gibi nedenlerden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Ayrıca siber zorbalığa maruz kaldıklarında ise öfke, üzüntü ve intikam duyguları yaşadıkları belirtmişlerdir. Eroğlu (2014)'nın yaptığı çalışmada internette tanıştığı kişiler ile yüz yüze buluşmayı, şiddet içeren internet sitelerine girmeyi, intihara yönelten ya da özendiren internet sitelerine girmeyi kapsayan riskli internet davranışlarının siber mağdur olmayı ve siber zorba olmayı etkilediğini belirtmiştir. Ayrıca duygusal dengesizlik davranışları gösteren kişilerin siber zorba ve siber mağdur olmaya daha yatkın olduklarını belirtmiştir. Arıca (2009), Dilmaç (2009), Sourander vd. (2010) ve Laftman vd. (2013)'un yaptığı çalışmaların sonuçları da bu durumu destekleyici niteliktedir.

Kişilik Türlerine göre İnternet Becerilerinin Siber Mağdur Olma Durumları Üzerindeki Düzenleyici Etkisi

Kişilik türlerine göre internet becerilerinin siber mağdur olma durumu üzerindeki etkisinde sadece kişilik türlerinden nevrotik kişilik ile diğer değişkenlerin yordayıcılığı olmasından dolayı sonuca diğer kişilik türleri dahil edilmemiştir.

İnternet becerilerinin nevrotik kişiliğe sahip olan kişilerde siber mağdur olma durumlarında düzenleyici bir etkisi bulunmamaktadır. Burada düzenleyici etkisinin çıkmamasındaki neden çalışmanın ikinci aşamasına sadece siber mağdur olan öğrencilerin katılması olabilir. Yani çalışma içerisinde sadece siber mağdur olan kişilerin olması internet becerilerinin etkisini değiştirmemiş olabilir. Alanyazında yapılan çalışmalarda siber mağdur ve siber zorba olma durumlarında internet becerilerinin etkisinin olduğu net bir şekilde görülmektedir. Kişilik türlerinde siber mağdur ve siber zorba olma durumların etkili olduğu ortaya çıkarılmıştır ve bunların içerisinde özellikle nevrotik kişiliği daha baskın olduğu görülmektedir. Dolayısıyla düzenleyici etkisinin çıkması beklendi bir durum olması gerekirken herhangi bir düzenleyici etkisinin çıkmaması, sadece siber mağdur olan kişilerin bu aşamada yer alması olarak ön görülmektedir. Siber zorbalık ile mücadelede, kişilerin sahip olduğu medya okuryazarlığı becerilerinin, dijital becerilerinin önemli etkisinin olduğu yapılan çalışmalarda da belirtilmektedir (Akca vd., 2014; Livingstone, 2008; Özemen, 2018).

Sonuç olarak birçok çalışma da göstermiştir ki siber zorba olma ile siber mağdur olma durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır (Açtaç, 2020; Bingöl, 2013; İğdeli 2018; Peker vd., 2012, Taştekin, 2016, Yarar, 2019, Yılmaz, 2020,). İnsanların sahip oldukları kişilikleri siber zorba olma durumlarını ve siber mağdur olma durumlarını etkilemektedir (Ciminli, 2016; Corcoran vd., 2012; Çelik vd., 2012, Ozden & Icellioglu, 2014, Peluchette vd., 2015). İnternet becerileri, kişilerin siber zorba olma ya da siber mağdur olma durumlarında etkili olmaktadır (Akca vd., 2014; Livingstone, 2008; Sakallı, 2015; Sonck vd., 2011; Odabaşı vd., 2015; Özemen, 2018, Öztürk, 2019). Bu etki kişilik türlerinden özellikle nevrotik kişilikte daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır (Ahmed & Rasheed, 2020; Diller vd., 2020).

Öneriler

Bu bölümde araştırmacılar, eğitimciler, aileler, çocuklar ve politika geliştiriciler olmak üzere farklı paydaşlara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Çalışma sonunda araştırmacılara yönelik öneriler:

- Çalışma Erzincan il merkezi ile sınırlandırılmıştır. Türkiye'nin farklı şehirlerinde çalışma yapılarak araştırmanın ulaşılabilir hedef kitlesi genişletilebilir.
- Çalışmada lise türlerinden 6 adet okul dahil edilmiştir. Çalışma kapsamı genişletilerek diğer lise türlerinde de uygulanması, farklı kültür yapısına sahip öğrencilerden veri alınmasını ve sonuçların genişletilmesini sağlayabilir.
- Çalışmanın 2. aşamasında amaçlı örneklem ile sadece siber mağdur olan kişilere odaklanılmıştır. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda sadece siber mağdur değil tüm öğrenciler dahil edilerek ve performans testine alınarak, çalışmanın diğer öğrencilerde nasıl sonuçlanacağı araştırılabilir.
- Performans testlerinin maliyet ve zaman bakımından dezavantajlarının olması ulaşılabilir ve uygulanabilir hedef kitlede sınırlılığa sebep olabilmektedir. Bu durumda daha fazla katılımcıya ulaşmak için proje destekleri ve ekip çalışması ile bu durum ortadan kaldırılabilir. Hatta performans testini gerçekleştirecek simülasyon veya yazılım destekli test ortamları geliştirilerek ulaşılabilir ve uygulanabilir hedef kitle sınırlılığı ortadan kaldırılabilir.
- Çalışma içerisinde performans testinin verdiği sonuçlar ile aynı öğrenciler de öz bildirim (self report) dayalı testler ile toplanan veriler kıyaslanabilir. Bu sayede hangi testin daha güvenilir ve var olan duruma daha yakın sonuç verdiği ortaya çıkarılabilir.
- Çalışma kapsamında beş faktör kişilik özellikleri testi kullanılmıştır. Lise öğrencilerinin ergenlik döneminde oldukları göz önüne alındığında farklı kişilik türlerini yansıtan testler kullanılırsa çalışma sonuçları karşılaştırılabilir.

Eğitimcilere yönelik öneriler:

- Özellikle korona virüsün etkisiyle birlikte ilkokul, ortaokul ve lise kademesindeki öğrenciler gerek televizyondan gerekse internet ortamından eğitimlerine devam ettiler. Bu süreç de göstermiştir ki, internet becerileri her

kademede önemlidir. Bu nedenle tüm kademelerdeki eğitimcilerin, çocukların İnternet becerilerini geliştirmesine dayalı müfredat izlemeleri çok önemli bir gereksinim haline gelmiştir. Bu konuda Milli Eğitim Bakanlığı ve BTK ortak bir çalıştay düzenleyebilirler.

- Öğrenciler internet becerilerine (formal, informal, stratejik ve operasyonel internet becerileri) sahip olduklarında, onların internet risklerinden nasıl korunabileceklerine yönelik eğitimcilerin içerik hazırlamaları ya da var olan içeriklere onları yönlendirmeleri sağlanabilir. Bu sayede öğrenciler internette karşılaştıkları riskli durumlardan, internet becerilerini kullanarak nasıl kurtulabileceklerini öğrenebilirler.

Ailelere yönelik öneriler:

- İnternet becerilerinin önemini daha çok hissettirdiği pandemi sürecinde, aileler çocukların temel internet becerilerinin gelişimine katkı sağlayacak yönde politikalar belirleyebilir. Bu konuda çocuklarının internet becerilerini artırmaya yönelik çevrim içi ya da sınıf ortamında eğitim almaları sağlanabilir.
- İnternet becerilerinin geliştirilmesinin, internet risklerinin azaltılması veya önlenmesi yönünde etkili olduğu belirtilmiştir. Bu hususta aileler, eğitimciler veya uzmanlardan alacakları öneriler doğrultusunda çocukların yaş durumlarına göre hangi internet becerilerinin gerekli olduğunu öğrenebilirler. Yani çocukların hangi yaşta hangi internet becerilerine (operasyonel, stratejik, formal, informal) sahip olması gerektiği ile ilgili destek alabilirler. Bu da çocukların yaş durumuna göre karşılaşabileceği internet risklerinden korunmasını sağlayabilir.

Çocuklara yönelik üretilecek çözümler açısından politika üreticilerine öneriler:

- Çocukların internet beceri türlerinin (formal, informal, stratejik ve operasyonel internet becerileri) geliştirilerek internet sayfalarında anahtar kelimeleri kullanmaları ve doğru aramayı gerçekleştirmeleri sağlanabilir. Bu sayede çocuklar web sayfalarında kaybolmamayı ve istemediği web sayfa içerikleri ile karşılaşmamayı öğrenebilir. Bu becerileri geliştirerek internet risklerinden korunması ya da daha az maruz kalması sağlanabilir. Çocukların sosyal medya platformlarında paylaşımda bulundukları içeriklerin başkaları tarafından ne tür amaçlarla (dolandırıcılık, hırsızlık, kötü amaçlı kullanım vb.) kullanılabileceğinin farkındalığı sağlanabilir.
- Çocukların sahip olacağı internet becerileri be çalışmadan da anlaşılacağı üzere, internet risklerinden kurtulmalarını sağlayacak bir etkidir. Milli Eğitim

Bakanlığı bu durum göz önüne alınarak çocukların İnternet becerilerini geliştirici ders içeriklerini ilkokul, ortaokul ve lise kademelerine yerleştirebilir.

- Çocukların internette en fazla vakit geçirdiği yerler göz önüne alınarak özellikle çocukların internet risklerine maruz kalmamaları için BTK ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği yapılarak bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları tüm öğretim kademelerine ulaştırılabilir.
- Ailelerin ve çocukların güvenli internet hizmetlerinden faydalanabilmeleri ve farkındalıklarının arttırılmasına yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları yapılabilir veya tüm bölgeleri kapsayacak şekilde bu çalışmalar genişletilebilir.

KAYNAKÇA

- 21st Century Learning. (2020, Ocak 05). *21st century learning for every student. Battelle for Kids*. [Web sayfası], <http://www.battelleforkids.org/networks/p21>
- Aesaert, K., Van Nijlen, D., Vanderlinde, R., & Van Braak, J. (2014). Direct measures of digital information processing and communication skills in primary education: Using item response theory for the development and validation of an ICT competence scale. *Computers & Education*, 76, 168–181. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2014.03.013>.
- Aftab, P. (2006, April 28). Stop Cyberbullying. *WiredKids, Inc.* [Online Article], from http://www.stopcyberbullying.org/doc/what_is_cyberbullying_exactly.doc
- Ahmed, S., & Rasheed, T. (2020). Relationship between personality traits and digital literacy skills: a study of university librarians. *Digital Library Perspectives*.
- Akbulut, Y. Sahin, Y. L., & Eristi, B. (2010). Cyberbullying victimization among Turkish online social utility members. *Educational Technology & Society*, 134, 192-201. <https://www.jstor.org/>
- Akça, E. B., Saymer, İ., Salı, J. B. & Başak, B. E. (2014). Okulda siber zorbalığın nedenleri, türleri ve medya okuryazarlığı eğitiminin önleyici çalışmalarındaki yeri. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi (EJOIR)*, 2, 17-30. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ejoir/issue/5377/72971>
- Akgül, G. (2018). *Ergenlerde gelişimsel değişkenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkisinin incelenmesi*(Tez No. 514292) [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Akıncı Çötök, N. (2015). Toplumsal cinsiyet rolü dâhilinde kadına şiddet olgusuna karşı kadın algısı. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(3), 778-790. <https://www.ijsr.net/>
- Aksaray, S. (2011). Siber zorbalık. *Journal of the Cukurova University Institute of Social Sciences*, 20(2), 405-432. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cusosbil/issue/4387/60297>
- Aksoy, A. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin riskli internet davranışları ve güvenli internet kullanımı hakkında öğrenci ve ebeveyn görüşleri* (Tez No. 591521), [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Alkal, A. (2016). *Ahlaki olgunluğun yordanmasında kişilik özelliklerin ve bazı değişkenlerin etkisinin incelenmesi* (Tez No. 418216), [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi-Erzurum]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Alonso, C., & Romero, E. (2017). Aggressors and victims in bullying and cyberbullying: A study of personality profiles using the five-factor model. *The Spanish journal of psychology*, 20. <https://www.cambridge.org/core/journals/spanish-journal-of-psychology>
- American Library Association (1989). Presidential Committee on Information Literacy. Final report. ALA.
- Anderson, M. & Jiang, J. (2020). *Internet & Technology*. Teens, Social Media & Technology 2018. Pew Research Center. <http://www.pewinternet.org/2018/05/31/teens-social-media-technology-2018/>. Erişim Tarihi 06 Ocak 2020.

- Ang, R. P., & Goh, D. H. (2010). Cyberbullying among adolescents: The role of affective and cognitive empathy, and gender. *Child Psychiatry & Human Development*, 41(4), 387-397. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/>
- Arabacı, İ. B., & Polat, M. (2013). Dijital Yerliler, Dijital Göçmenler ve Sınıf Yönetimi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(47), 11-20. <https://dergipark.org.tr/en/pub/esosder>
- Arıca, O. Kınay, H. & Tanrikulu, T. (2012). Siber Zorbalık Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları. *Hayef Journal of Education*, 9(1), 101-114. <https://mjer.penpublishing.net/>
- Arıca, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, 34(34), 167-184. <https://citeseerx.ist.psu.edu/>
- Arıca, O. T. (2011). Siber Zorbalık: Gençlerimizi Bekleyen Yeni Tehlike. *Kariyer Penceresi (Fatih Üniversitesi Aylık Bülteni)*, 2(6), 10-12.
- Arıca, O., Kınay, H., & Tanrikulu, T. (2012). Siber zorbalık ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları. *HAYEF Journal of Education*, 9(1), 101-114. <http://eds.a.ebscohost.com/>
- Arıca, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N., & Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish Adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*, 253-261. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/>
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online*, 11(2), 369-380. <https://www.semanticscholar.org/>
- Aytaç, Ö. (2020). *Lise öğrencilerinin siber zorbalık ve internet bağımlılığı düzeyinin, ebeveynlerle iletişim ve akranlarla ilişkiler açısından incelenmesi: İzmir örneği* (Tez No. 634117) [Yüksek lisans tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi-Manisa]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Bacanlı, H., İlhan, T., & Aslan, S. (2009). Beş faktör kuramına dayalı bir kişilik ölçeğinin geliştirilmesi: Sıfatlara dayalı kişilik testi (SDKT). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), ss. 261-279. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tebd>
- Baker, Ö. E., & Tanrikulu, İ. (2010). Psychological Consequences Of Cyber Bullying Experiences Among. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 2771-2776. <https://www.sciencedirect.com/>
- Beale, A. V., & Hall, K. R. (2007). Cyberbullying: What school administrators (and parents) can do. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 81(1), 8-12. <https://www.tandfonline.com/>
- Bedir, U. (2012). *Siber alanda güvenliğin "technophobia" üzerinden inşası: Türkiye'de güvenli İnternet* (Tez No. 315805) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Belsey, B. (2008). www.cyberbullying.org: Always on, always aware. Retrieved November 13, 2008 from <http://www.cyberbullying.org/>
- Berne, S., Frisén, A., & Kling, J. (2014). Appearance-related cyberbullying: A qualitative investigation of characteristics, content, reasons, and effects. *Body image*, 11(4), 527-533. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/>
- Benet-Martínez, V., & John, O. P. (1998). Los Cinco Grandes across cultures and ethnic groups: Multitrait-multimethod analyses of the Big Five in Spanish and English. *Journal of personality and social psychology*, 75(3), 729. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/>
- Besag, V. (1995). *Bullies and victims in schools*. Open University Press.

- Bıyık, Y. (2016). *Meslek yüksekokulu öğrencileri arasında siber mağduriyet, kişisel özellikler ve iletişim becerileri ilişkisi* (Tez No. 430686) [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi-Erzurum]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Bingöl, N. (2013). *Lise öğrencilerinin siber zorba ve mağdur olma davranışları ile yakın sosyal çevrelerinden algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tez No. 333769) [Yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Blumenfeld, W. J., & Cooper, R. M. (2010). LGBT and allied youth responses to cyberbullying: Policy implications. *The International Journal of Critical Pedagogy*, 3(1), 112. <http://libjournal.uncg.edu/>
- Bonfadelli, H. (2002). The İnternet and knowledge gaps: a theoretical and empirical investigation. *European Journal of Communication*, 17(1), 65-84. <https://doi.org/10.1177%2F0267323102017001607>
- Boyle, C. (2012). *Tyler Clementi's parents praise jury verdict against their late son's roommate, Dharun Ravi*. New York Daily News.
- BTK. (2020, October 7). Kamuda dijital dönüşüm [Web sayfası haber]. Retrieved from <https://www.btk.gov.tr/haberler/bakan-yardimcisi-sayan-salgin-surecinde-internet-kullanimi-artti>
- Burger, M. J. (2006). Kişilik. (Çev. İnan Deniz, Erguvan Sarıoğlu). Kaknüs Yayınları.
- Buss, D. M. (2008). *Human Nature and Individual Differences: Evolution of Human Personality*, içinde, Handbook of Personality: Theory and Research, John, OP, Robins, RW, Pervin, LA.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket geliştirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 133-151. <https://dergipark.org.tr/>
- Büyüköztürk, Ş. (2012). *Örnekleme yöntemleri*. <http://w3.balikesir.edu.tr/~msackes/wp/wp-content/uploads/2012/03/BAYFinal-Konulari.pdf> adresinden 19.03.2019 tarihinde indirilmiştir).
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (12. Basım). Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (26. Basım). Pegem Akademi.
- Canbek, G., & Sağiroğlu, Ş. (2007). Çocukların ve gençlerin bilgisayar ve İnternet güvenliği. *Politeknik Dergisi*, 10(1), 33-39. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/politeknik>
- Carvin A (2000) More than just access: fitting literacy and content into the digital divide equation. *Educause Review*, 35, 38-47. <https://er.educause.edu/-/media/files/article-downloads/erm0063.pdf>
- Chang, M. K., & Man Law, S. P. (2008). Factor structure for young's Internet addiction test: A confirmatory study. *Computers in Human Behavior*, 24(6), 2597-2619. <https://doi:10.1016/j.chb.2008.03.001>
- Chaudron, S. (2015) *Young children (0-8) and digital technology: a qualitative exploratory study across seven countries*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC93239> adresinden 11 Ağustos 2020 tarihinde alınmıştır.
- Chisholm, J. F. (2014). Review of the status of cyberbullying and cyberbullying prevention. *Journal of information systems education*, 25(1), 77. <https://www.semanticscholar.org/>

- Ciminli, A. (2016). *Ergenlerde sanal zorbalık ve mağduriyetin empati ve kişilik özellikleriyle ilişkisinin incelenmesi* (Tez No. 448515) [Yüksek lisans tezi, Erzincan Üniversitesi-Erzincan]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Claro, M., Preiss, D. D., San Martín, E., Jara, I., Hinostroza, J. E., Valenzuela, S., Cortes, F., & Nussbaum, M. (2012). Assessment of 21st century ICT skills in Chile: Test design and results from high school level students. *Computers & Education*, 59(3), 1042-1053. <https://www.sciencedirect.com/>
- Clifford, I., Kluzer, S., Troia, S., Jakobsone, M., & Zandbergs, U. (2020). *DigCompSat. A Self-reflection Tool for the European Digital Framework for Citizens* (No. JRC123226). Joint Research Centre (Seville site).
- Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis For The Behavioral Sciences*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Cook, R. D., & Weisberg, S. (1982). *Residuals and Influence in Regression*. Chapman and Hall.
- Committee, T. S. (2020, 2 15). *North Carolina Libraries On the Right Track*. Technology Competencies: İnternet Skills. 15 şubat 2020 tarihinde alındı, https://statelibrary.ncdcr.libguides.com/tech_competencies2016/
- Corcoran, L., Connolly, I., & O'Moore, M. (2012). Cyberbullying in Irish schools: An investigation of personality and self-concept. *The Irish Journal of Psychology*, 33(4), 153-165. <https://doi.org/10.1080/03033910.2012.677995>
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry And Research Design: Choosing Among Five Traditions* (2nd ed.). Sage.
- Creswell, J., W. & Creswell, J., D. (2017). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Sage publications.
- Croll, J. (2016). Let's play it safe: Children and youths in the digital world-assessment of the emerging trends and evolutions in ICT services. *White Paper for the ICT Coalition for Children Online*, 11 January. <https://www.ictcoalition.eu>
- Crosslin, K., & Golman, M. (2014). "Maybe you don't want to face it"—College students' perspectives on cyberbullying. *Computers in Human Behavior*, 41, 14-20. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.09.007>
- Çebi, A., & Reisoğlu, İ. (2020). Digital Competence: A Study from the Perspective of Pre-service Teachers in Turkey. *Journal of New Approaches in Educational Research (NAER Journal)*, 9(2), 294-308. <https://naerjournal.ua.es/>
- Çelik, S., Atak, H., & Erguzen, A. (2012). The effect of personality on cyberbullying among university students in Turkey. *Eurasian Journal of Educational Research*, 49, 129-150. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1059925>
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. (3.Baskı). Celepler Matbaacılık.
- Çetin, A., & Alacalar, A. (2016). İş yaşamında yalnızlığı yordamada kişilik özellikleri ile algılanan sosyal ve örgütsel desteğin rolü. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(27), 193-216. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijmeb>
- Çetinkaya, L., & Keser, H. (2014). Öğretmen ve öğrencilerin tablet bilgisayar kullanımında yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 4(1), 13-34. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ajesi>
- Çetinkaya, S., Nur, N., Ayvaz, A., Özdemir, D., & Kavakçı, Ö. (2009). Sosyoekonomik durumu farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinde akran zorbalığının depresyon ve benlik saygısı

- düzeyiyle ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10, 151-158. <https://www.editage.com/journal/anadolu-psikiyatri-dergisi-anatolian-journal-of-psychiatry>
- Çubukcu, A., & Bayzan, Ş. (2013). Türkiye’de dijital vatandaşlık algısı ve bu algıyı internetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımı ile artırma yöntemleri. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, 5, 148-174. <https://www.guvenliweb.org.tr>
- De Haan, J. & Huysmans, F. (2002b). *Digitale vaardigheden in de informatiesamenleving*. In J. de Haan, & F. Huysmans (Eds.), *E-cultuur: Een empirische verkenning* (pp. 61-73). SCP.
- De Moor, S., Dock, M., Gallez, S., Lenaerts, S., Scholler, C., & Vleugels, C., (2008). *Teens and ICT: Risks and Opportunities*. Retrieved October 6, 2020 from http://www.belspo.be/belspo/fedra/TA/synTA08_nl.pdf.
- Deniz, İsa. (2016). *Otel çalışanlarının beş faktör kişilik özellikleri ile sendika algıları arasındaki ilişkiler: kemer bölgesi örneği* (Tez No. 453260) [Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi-İsparta]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Develioğlu, K., & Tekin, Ö. A. (2013). Beş faktör kişilik özellikleri ve yabancılaşma arasındaki ilişki: beş yıldızlı otel çalışanları üzerine bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 16 -30. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduiibfd>
- Dijital Türkiye Platformu. (2019). *Dijitalleşme Yolunda Türkiye*. PwC Türkiye'.
- Diller, M., Asen, M., & Späth, T. (2020). The effects of personality traits on digital transformation: Evidence from German tax consulting. *International Journal of Accounting Information Systems*, 37, 100455. <https://doi.org/10.1016/j.accinf.2020.100455>
- Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(3), 1291-1325. <https://app.trdizin.gov.tr/>
- Donegan, R. (2012). Bullying and cyberbullying: History, statistics, law, prevention and analysis. *The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications*, 3(1), 33-42. <https://www.semanticscholar.org/>
- Dowell, E. B., Burgess, A. W., & Cavanaugh, D. J. (2009). Clustering of Internet risk behaviors in a middle school student population. *Journal of school health*, 79(11), 547-553. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2009.00447.x>
- Durak, H. Y., & Saritepeci, M. (2020). Examination of the relationship between cyberbullying and cyber victimization. *Journal of Child and Family Studies*, 29(10), 2905-2915. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10826-020-01768-4>
- Dursun, E. (2018). *Gebelerin kişilik özellikleri ve kaygı düzeyleri ile doğum korkuları arasındaki ilişki* (Tez No. 496270) [Yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi-Nevşehir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Ekici, S. & Uçak, N. Ö. (2012). İlköğretim öğrencilerinin İnternet’te bilgi arama davranışları. *Türk kütüphaneciliği*, 26(1), 78-96. <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/view/316>
- Ekici, S. G., & Sütütemiz, N. (2018). Dijital kuşağın nitelikleri, beklentileri ve yakın geleceğin iş biçimlerine genel bir bakış. In *ICPESS (International Congress on Politic, Economic and Social Studies)* (No. 4). <https://www.semanticscholar.org/>
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri: Yaklaşım, Yöntem ve Teknikler*. (2. Baskı). Anı Yayıncılık

- Engelberg, E., & Sjöberg, L. (2004). Internet use, social skills, and adjustment. *Cyberpsychology & behavior*, 7(1), 41-47. <https://doi.org/10.1089/109493104322820101>
- Abstract
- Erdur-Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27(Spring), 31-42. <https://app.trdizin.gov.tr/>
- Eroğlu, Y. (2014). *Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyeti yordayan risk etmenlerini belirlemeye yönelik bütüncül bir model önerisi* (Tez No. 382052) [Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi-Bursa]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir.
- Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A., & Özkorumak, E. (2015). Siber zorbalık ve mağduriyetin yaygınlığının ve risk faktörlerinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 40(177). <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.15390/EB.2015.3698>
- Eroğlu, Y., & Güler, N. (2015). Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 118-129. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/suje/issue/20640/220109>
- Eysenck, S. B., & Eysenck, H. J. (1969). 'Psychoticism' in children: a new personality variable. *Research in Education*, 1(1), 21-37. <https://doi.org/10.1177/003452376900100106>
- Fegenbush, B., & Olivier, D. F. (2009). Cyberbullying: A Literature Review. *Annual Meeting of the Louisiana Education Research Association*, (March 5-6). Lafayette. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1053975.pdf>
- Fenaughty, J., & Harré N (2013). Factors associated with young people's successful resolution of distressing electronic harassment. *Computers and Education*, 61(1), 242-250. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.08.004>
- Festl, R., & Quandt, T. (2013). Social relations and cyberbullying: The influence of individual and structural attributes on victimization and perpetration via the internet. *Human communication research*, 39(1), 101-126. <https://academic.oup.com/hcr/article-pdf/39/1/101/19600946/jhumcom0101.pdf>
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics using SPSS*. Sage
- Fiske, D. W. (1949). Consistency of the factorial structures of personality ratings from different sources. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 44(3), 329. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/h0057198>
- Fraenkel, J. R. & Wallen, N. E. (2009). *How to design and evaluate research in education*. (7th ed.). McGraw-Hill.
- Friedman, H. S. & Schustack, M. W. (1999). *Personality: Classic Theories and Modern Research*. Allyn & Bacon.
- Gelen, İ. (2017). P21-Program ve öğretimde 21. yüzyıl beceri çerçeveleri (ABD Uygulamaları). *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 15-29. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jier>
- Gill, C. M & Hodgkinson, G. P. (2007). Development and validation of the Five-factor Model Questionnaire (FFMQ): An adjectival-based personality inventory for use in occupational settings. *Personnel Psychology*, 60(3), 731-766. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/j.1744-6570.2007.00090.x>
- Goodboy, A. K., & Martin, M. M. (2015). The personality profile of a cyberbully: Examining the Dark Triad. *Computers in human behavior*, 49, 1-4. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.02.052>

- Gökler, M. E., & Turan, Ş. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde problemli teknoloji kullanımı. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 5, 108-114. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1196379>
- Gökrem, L., & Bozuklu, M. (2016). Nesnelerin interneti: Yapılan çalışmalar ve ülkemizdeki mevcut durum. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 13, 47-68. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/311700>
- Göksal, M. (2017). *Sınıf öğretmenlerinin beş faktör kişilik özellikleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tez No. 472252) [Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi-Kahramanmaraş]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Greene, A. M. (2017). *The Big Five as Predictors of Behavioral Health Professional Burnout*. Walden University College of Social and Behavioral Sciences, Unpublished Doctorate Degree Thesis, America.
- Gümüş, Ö., D. (2009). *Kültür, değerler, kişilik ve siyasal ideoloji arasındaki ilişkiler: kültürlerarası bir karşılaştırma (Türkiye-ABD)* (Tez No. 250108) [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Güney, S. (2009). *Sosyal Psikoloji*. Nobel Yayın.
- Güney, S. (2012). *Örgütsel Davranış*. Nobel Yayın.
- Güran, S., Akünal, T., Bayraktar, K., Yurtcan, E., Kendigelen, A., Beller, Ö., & Sezer, B. (2000). *İnternet ve Hukuk Temel Metni*. İstanbul.
- Hair, J. Joseph F, Ralph E. Anderson, Ronald L. Tatham, & William C. B. (1998). *Multivariate Data Analysis: Englewood Cliffs*. Prentice-Hall, Inc.
- Hakkarainen, K., Ilomäki, L., Lipponen, L., Muukkonen, H., Rahikainen, M., Tuominen, T., Lakkala, M., & Lehtinen, E. (2000). Students' skills and practices of using ICT: Results of a national assessment in Finland. *Computers & Education*, 34(2), 103-117. [https://doi.org/10.1016/S0360-1315\(00\)00007-5](https://doi.org/10.1016/S0360-1315(00)00007-5)
- Hargittai, E. (2005). Survey measures of web-oriented digital literacy. *Social Science Computer Review*, 23(3), 371-379. <https://doi.org/10.1177/0894439305275911>
- Hargittai, E., & Shafer, S. (2006). Differences in actual and perceived online skills: the role of gender. *Social Science Quarterly*, 87(2), 432-448. <https://www.jstor.org/stable/4295613>
- Hasebrink, U., Livingstone, S., Haddon, L. & Olafsson, K. (2009). *Comparing children's online opportunities and risks across Europe: Cross-national comparisons for EU Kids Online* (2nd edition) LSE, EU Kids Online.
- Hayes, A. F. (2017). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. Guilford Publications.
- Hayes, A. F. (2018). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach* (2. Baskı). The Guilford Press.
- Hendler, J. (2010). Web 3.0: The dawn of semantic search. *Computer*, 43(1), 77-80. <https://doi.ieeecomputersociety.org/10.1109/MC.2010.26>
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2014). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. Sage Publications Corwin Press.
- Holden, R. R., & Passey, J. (2010). Socially desirable responding in personality assessment: Not necessarily faking and not necessarily substance. *Personality and Individual Differences*, 49(5), 446-450. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.04.015>

- Horzum, M. B., Ayaş, T., & Padır, M. A. (2017). Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması Adaptation of Big Five Personality Traits Scale to Turkish Culture. *Sakarya University Journal of Education*, 398-408. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/341354>
- Horzum, M., B. & Çakır, Ö. (2009). Çevrim içi teknolojilere yönelik öz-yeterlik algısı ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(3), 1327-1356. <https://toad.halileksi.net/sites/default/files/pdf/cevrim-ici-teknolojilere-yonelik-oz-yeterlik-algisi-olcegi-toad.pdf>
- Huffaker, D. (2006). *Teen blogs exposed: The private lives of teens made public*. Paper presented at the American Association for the Advancement of Science AAAS.
- Ozden, M. S., & Icellioglu, S. (2014). The perception of cyberbullying and cybervictimization by university students in terms of their personality factors. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 4379-4383. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.951>
- İğdeli, F. (2018). *Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalık duyarlılıklarının çeşitli değişkenler bağlamında incelenmesi* (Tez No. 515724) [Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi-Eskişehir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- İkiz, N., A. (2016). *Turistlerin kişilik özelliklerinin satın alma davranışlarına etkisi: yerli turistler üzerine bir araştırma* (Tez No. 450200) [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- İnanç, B. Y., & Yerlikaya, E. E. (2017). *Kişilik kuramları*. Pegem Atıf İndeksi, 1-339.
- John, O. P., & Srivastava, S. (1999). *The Big-Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives* (Vol. 2, pp. 102-138). University of California.
- Johnson, R. B., and Christensen, L. (2004). *Educational research: Quantitative, qualitative and mixed approaches*. (2nd ed.). Pearson.
- Jones, D. P., & Ramchandani, P. (1999). *Child sexual abuse: Informing practice from research*. Radcliffe Publishing.
- Juárez, D. A., Sánchez-Navarro, J., & Mohammadi, L. (2020). Perception and self-assessment of digital skills and gaming among youth: A dataset from Spain. *Data in Brief*, 28, 104957. <https://doi.org/10.1016/j.dib.2019.104957>
- Juvonen, J., & Gross, E. (2008). Extending the school grounds? Bullying experiences in cyberspace. *The Journal of School Health*, 78(9), p. 496-505. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2008.00335.x>
- Kahveci, H. (2001). *Yardım arama davranışları ile fatalistik düşünce ve beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin araştırılması* (Tez No. 107393) [Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi-Trabzon]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kankaraš, M., Montt, G., Paccagnella, M., Quintini, G., & Thorn, W. (2016). *Skills Matter: Further Results from the Survey of Adult Skills*. OECD Skills Studies. OECD Publishing.
- Karahisar, T. (2014). İnternette çocukları bekleyen riskler ve medya okuryazarlığı. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 4(4), 82-95. <https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/laSbf.pdf>
- Karasar, N. (2020). *Araştırmalarda Rapor Hazırlama* (21. baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.

- Kaşıkcı, D., Çağıltay, K., Karakuş, T., Kurşun, E., & Ogan, C. (2014). Türkiye ve Avrupa'daki çocukların İnternet alışkanlıkları ve güvenli İnternet kullanımı. *Eğitim ve Bilim*, 39(171), 230. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/1867>
- Katz, I. R. (2007). Testing information literacy in digital environments: ETS's iSkills assessment. *Information technology and Libraries*, 26(3), 3-12. <https://doi.org/10.6017/ital.v26i3.3271>
- Kavuk-Kalender, M., Bulu, Ş., & Keser, H. (2018). Siber Zorbalık Tehlike Düzeyi Ölçeği'nin ortaokul ve lise formlarının geliştirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(2), 569-587. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.389857>
- Kaya, A. (2020). *Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının, başa çıkma ve aleksitimi açısından incelenmesi* (Tez No. 607523) [Yüksek lisans tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi-Erzincan]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Keskin, E. (2016). *Beş faktör kişilik özellikleri ve cam tavan engeli arasındaki ilişkiler: Antalya Kundu Bölgesindeki beş yıldızlı oteller üzerine bir uygulama* (Tez No. 453242) [Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi-İsparta]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kılıçlar, A., Şahin, A., Sarıkaya, S., & Bozkurt, İ. (2017). Kişilik Tiplerinin Tat Tercihlerine Etkisi (Effect of Personality Traits on Taste. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 93, 117. https://www.jotags.org/2017/vol5_issue3_abstract6.pdf
- Kınalı, E. (2020). *Onkoloji hastalarında beş faktörlü temel kişilik özelliklerinin travma sonrası büyüme ve psikolojik sağlamlığa etkisi* (Tez No. 648469) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Okan Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kınık, S. (2007). *Kişilik özellikleri ile iş doyumu arasındaki ilişki* (Tez No. 208571) [Yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi-Eskişehir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kirmanoglu, T. (2020). *Psikolojik sözleşme ihlali ile sosyal aylaklık arasındaki ilişkide beş faktör kişilik özelliklerinin ara değişken rolü* (Tez No. 642228) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Koç, F. (2019). *Beş faktör kişilik özelliklerinin çalışanların bilişsel esneklik düzeyleri üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik bir araştırma* (Tez No. 588764) [Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi-Kayseri]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Koç, Z. (2006). *Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması* (Tez No. 187265) [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kokkinos, C. M., Antoniadou, N., & Markos, A. (2014). Cyber-bullying: An investigation of the psychological profile of university student participants. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35(3), 204-214. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2014.04.001>
- Kopecký, K. (2014). *Risky Behaviour of Students of Faculty of Education of Palacký University Olomouc within the Internet Environment*. Palacký University Olomouc.
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of adolescent health*, 41(6), S22-S30. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2007.08.017>
- Kowalski, R. M., Toth, A., & Morgan, M. (2018). Bullying and cyberbullying in adulthood and the workplace. *The Journal of social psychology*, 158(1), 64-81. <https://doi.org/10.1080/00224545.2017.1302402>

- Kozan, M. (2018). *Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının incelenmesi* (Tez No. 525797) [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi-Elazığ]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Krajenka, B. C. (2017). *Examining The Relationship Between The Big Five Personality Traits and Social Desirability*, Alliant International University California School of Professional Psychology, Unpublished Doctorate Degree Thesis, San Diego.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and psychological measurement*, 30(3), 607-610. <https://doi.org/10.1177%2F001316447003000308>
- Kuhlemeier, H. & Hemker, B. (2007). The impact of computer use at home on students' Internet skills. *Computers & Education*, 49(2), 460-480. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2005.10.004>
- Kurt, Y., & Beyhan, C. (2007). *İnternet WWW*. Pozitif Matbacılık.
- Laftman, S. B., Modin, B., & Östberg, V. (2013). Cyberbullying and subjective health: A Large-Scale study of students in stockholm, sweden. *Children and Youth Services Review*, 35, 112-119. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2012.10.020>
- Lenhart, A. (2015). *Teens, social media & technology overview*. Pew Research Center.
- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in human behavior*, 23(4), 1777-1791. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2005.10.005>
- Livingstone, S. (2008). Internet literacy: Young people's negotiation of new online opportunities (pp. 101-121). MIT Press.
- Livingstone, S. (2014). ICT coalition, <http://www.netchildrengomobile.eu/wp-content/uploads/2013/07/ICT-coalition-EU-Kids-Online-NCGM-110414-1.pdf> adresinden 20 Ekim 2020 tarihinde alınmıştır.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011). *Risks and safety on the Internet. The perspective of European children*. Full findings and policy implications from the EU Kids Online survey of, 9-16.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011a). *Technical report and user guide: The 2010 EU kids online survey*. EU Kids Online.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011c). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full Findings*. EU Kids Online.
- Livingstone, S., & Helsper, E. (2010). Balancing opportunities and risks in teenagers' use of the internet: The role of online skills and internet self-efficacy. *New media & society*, 12(2), 309-329. <https://doi.org/10.1177%2F1461444809342697>
- Livingstone, S., Mascheroni, G., & Staksrud, E. (2015). *Developing a framework for researching children's online risks and opportunities in Europe*. London School of Economics and Political Science.
- Lobe, B., Livingstone, S., Ólafsson, K. & Vodeb, H. (2011). *Cross-national comparison of risks and safety on the Internet: Initial analysis from the EU Kids Online survey of European children*. EU Kids Online, Deliverable D6. EU Kids Online Network.
- Maag, C. (2007). A hoax turned fatal draws anger but no charges. *New York Times*, 28(11). <https://www.nytimes.com/>
- Maines, B., & Robinson, G. (1992). The no blame approach to bullying in schools. *ISPA İstanbul Kolokyumu'nda Sunulan Bildiri Metni*, (s. 1-25). İstanbul.

- Marchionini, G. (1995). *Information seeking in electronic environments*. Cambridge University Press.
- Mascheroni, G. & Ólafsson, K. (2014). *Net children go mobile: Risks and opportunities* (2nd ed). Educatt.
- Maylor, S. (2017). *The Relationship between big five personality traits and burnout: a study among correctional personnel*. Walden University College of Social and Behavioral Sciences, Unpublished Doctorate Degree Thesis, America.
- McCourt L. P., Ballantine, J. & Whittington, M. (2003). Evaluating the validity of self-assessment: measuring computer literacy among entry-level undergraduates within accounting degree programmes at two UK universities. *Accounting Education*, 12(2), 97-112. <https://doi.org/10.1080/0963928032000091729>
- McCrae, R. R., & Costa Jr, P. T. (2013). Introduction to the empirical and theoretical status of the five-factor model of personality traits. In T. A. Widiger, & P. T. Costa (Eds.), *Personality disorders and the five-factor model of personality* (3rd ed., pp. 15–27). American Psychological Association.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1985). Updating Norman's "adequacy taxonomy": Intelligence and personality dimensions in natural language and in questionnaires. *Journal of personality and social psychology*, 49(3), 710. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.49.3.710>
- McCrae, R. R., & John, O. P. (1992). An introduction to the five-factor model and its applications. *Journal of personality*, 60(2), 175-215. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1992.tb00970.x>
- McCrae, R.R. & Costa, P.T. (2003). *Personality in Adulthood*. Guilford Press.
- McDonald, S. & Stevenson, R. J. (1998). Effects of Text Structure and Prior Knowledge of the Learner on Navigation in Hypertext. *Human Factors*, 40(1), 18-27. <https://doi.org/10.1518%2F001872098779480541>
- McMillan J.H., and Schumacher S. (2010). *Research in education: Evidence-Based inquiry* (7th ed.). Pearson.
- McMillan, J. H., & Schumacher, S. (2010). *Research in Education: Evidence-Based Inquiry*, MyEducationLab Series. Pearson.
- Mendiburo-Seguel, A., Paez, D., & Martínez-Sánchez, F. (2015). Humor styles and personality: A meta-analysis of the relation between humor styles and the Big Five personality traits. *Scandinavian journal of psychology*, 56(3), 335-340. <https://doi.org/10.1111/sjop.12209>
- Merdan, E. (2013). Beş faktör kuramı ile iş değerleri ilişkisinin incelenmesi: Bankacılık sektöründe bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 4(7), 140-159. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumus>
- Merritt, K., Smith, D. & Renzo, J. C. D. (2005). An investigation of self-reported computer literacy: Is it reliable. *Issues in Information Systems*, 6(1), 289-295. https://iis.org/iis/2005/Merritt_Smith_DiRenzo.pdf
- Mesch, G. S. (2009). Parental mediation, online activities, and cyberbullying. *CyberPsychology & Behavior*, 12(4), 387-393. <https://doi.org/10.1089/cpb.2009.0068>
- Miles, M. B., and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). SAGE Publications.

- Miller, K. (2006). *Organizational Communication, Approaches and processes*. Thomson Wadsworth.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı*. Devlet Kitapları Basım Evi.
- Mishna, F., Saini, M., & Solomon, S. (2009). Ongoing and online: Children and youth's perceptions of cyber bullying. *Children and Youth Services Review*, 31(12), 1222-1228. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2009.05.004>
- Morsünbül, Ü. (2014). Hızlı büyük beşli kişilik testi Türkçe versiyonu geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Düşünen Adam-Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 27(4), 316-322. <https://app.trdizin.gov.tr/>
- Mossberger, K., Tolbert, C., J. & Stansbury, M. (2003). *Virtual Inequality: Beyond the Digital Divide*. Georgetown University Press.
- Mota, F. P. B., & Cilento, I. (2021). Competence for internet use: Integrating knowledge, skills, and attitudes. *Computers and Education Open*, 1, 100015. <https://doi.org/10.1016/j.caeo.2020.100015>
- Muslu, G. K., & Bolışık, B. (2009). Çocuk ve gençlerde İnternet kullanımı. *TSK Koruyucu Hekimlik Dergisi*, 8(5), 445-450. <http://eds.a.ebscohost.com/>
- Nam, A. (2020). *Üniversite öğrencilerinde yaşam doyumu: beş faktör kişilik özellikleri, bilinçli farkındalık ve yılmazlığın rolü* (Tez No. 626861) [Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi-Mersin]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Nelson, K., W. (2011). *Motivation and Personality: An Examination of the Big Five Personality Trait Factors and Their Relationship with Sales Performance in a Non-Cash Incentive Program*. Doctoral Dissertation, Capella University, Minnesota.
- Numanoğlu, G., & Bayır, Ş. (2012). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre internet kullanımları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(2), 295-323. <https://app.trdizin.gov.tr/>
- Odabaşı, H. F., Varank, İ., Yıldırım, S., Koyuncu, F., Dönmez, O., & Şumuer, E. (2015). *Bilinçli İnternet kullanma araştırması*. <https://silo.tips/download/blnl-nternet-kullanimi-aratirmasi>
- Olweus, D. (1993). *Bullying At School: What we know and what we can do?*. Blackwell.
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying at school. *Educational leadership*, 60(6), 12-17. <https://eric.ed.gov/?id=EJ662681>
- O'Reilly, T. (2005). Design patterns and business models for the next generation of software. <http://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html> adresinden 15 Haziran 2020 tarihinde alınmıştır.
- Osborne, J. W., & Waters, E. (2002). Four assumptions of multiple regression that researchers should always test. *Practical assessment, research, and evaluation*, 8(1), 2. <https://doi.org/10.7275/r222-hv23>
- Özbay, A. (2013). *Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet, aleksitimi ve öfke ifade etme biçimleri arasındaki ilişki* (Tez No. 333777) [Yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T., & Nasıroğlu, S. (2012). Personality development. *Current Approaches in Psychiatry*, 4(1), 566-589. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pgy>

- Özel, S. (2013). *Lise öğrencileri arasında siber zorbalık, siber mağduriyet, depresyon ve benlik saygısı ilişkisi* (Tez No. 333779) [Yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Özmen, Ş.Y. (2018). Dijital şiddet, siber zorbalık ve yeni medya okuryazarlığı üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61) 958-966. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.2989>
- Öztürk, A. (2016). *Hüzün turizmi katılımcılarının kişilik özellikleri, motivasyonları ve memnuniyetleri arasındaki ilişki* (Tez No. 440635) [Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi-Antalya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Öztürk, C. (2019). 8. sınıf öğrencilerinin dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişki (Tez No. 583320) [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi-Sakarya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Padır, M. A. (2015). *Ebeveyn İnternet Stili, beş faktör kişilik özellikleri ile sanal zorba ve sanal mağdur olma arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Tez No. 396099) [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi-Sakarya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the school yard: A preliminary look at cyber bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148–169. <https://doi.org/10.1177%2F1541204006286288>
- Patton, M.,Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. (Çev. M. Bütün ve B. Demir). Pegem Akademi. (Eserin Orjinali 2002’de yayımlandı).
- Paulhus, D. L. (2002). Socially desirable responding: The evolution of a construct. *The role of constructs in psychological and educational measurement*, 49459. <https://psycnet.apa.org/>
- Peker, A., Eroğlu, Y. ve Ada, Ş. (2012). Ergenlerde Siber Zorbalığın ve Mağduriyetin Yordayıcılarının İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 185-206. <https://dergipark.org.tr/>
- Peluchette, J. V., Karl, K., Wood, C., & Williams, J. (2015). Cyberbullying victimization: Do victims’ personality and risky social network behaviors contribute to the problem?. *Computers in Human Behavior*, 52, 424-435. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.06.028>
- Pervin, L., A. (2003). *The science of personality* (2. Press). Oxford University Press.
- Pruulmann-Vengerfeldt, P. (2006). Exploring social theory as a framework for social and cultural measurements of the Information society. *The Information Society*, 22(5), 303-310. <https://doi.org/10.1080/01972240600904233>
- Reisoğlu, İ., & Çebi, A. (2020). How can the digital competences of pre-service teachers be developed? Examining a case study through the lens of DigComp and DigCompEdu. *Computers & Education*, 156, 103940. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2020.103940>
- Sağıroğlu, Ş., Bülbül, H. İ., Kılıç, A., & Küçükali, M. (2020). *Dijital Okuryazarlık*. Nobel Yayın.
- Sakallı, H. (2015). *Sınıf öğretmeni adaylarının dijital vatandaşlık düzeyleri ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tez No. 394908) [Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi-Aydın]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Saymaz, İ. (2003). *Üniversite öğrencilerinin kişilerarası ilişkileri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tez No. 140818) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

- Scheerder, A., Van Deursen, A., & Van Dijk, J. (2017). Determinants of Internet skills, uses and outcomes. A systematic review of the second-and third-level digital divide. *Telematics and informatics*, 34(8), 1607-1624. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2017.07.007>
- Schwartz, K. E. (2009). *Criminal liability for Internet culprits: the need for updated state laws covering the full spectrum of cyber victimization*. *UL Rev.*, 87, 407.
- Seçer, İ. (2014). *Akran zorbalığına uğrayan ergenlerin mağduriyet algılamaları ve kullandıkları başa çıkma stratejilerine grupla psikolojik danışmanın etkisinin incelenmesi* (Tez No. 366525) [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi-Erzurum]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde siber zorbalık/siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri* (Tez No. 317225) [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Sezgin, A. A., & Karabacak, Z. İ. (2020). Yükseköğretimde dijital dönüşüm ve dijital okuryazarlık dersine yönelik betimsel bir analiz. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 28(1), 17-30. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kurgu>
- Sığrı, Ü. & Gürbüz, S. (2011). Akademik başarı ve kişilik ilişkisi: üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Savunma Bilimleri Dergisi*. 2(30). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/khosbd>
- Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying?. *Scandinavian journal of psychology*, 49(2), 147-154. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x>
- Søby, M. (2003). *Digital Competences: From ICT Skills to Digital Bildung*. University of Oslo Press.
- Somer, O. (1998). Türkçede kişilik özelliği tanımlayan sıfatların yapısı ve beş faktör modeli. *Türk Psikoloji Dergisi*. 13(42). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/57153>
- Somer, O., Korkmaz, M., & Tatar, A. (2002). Beş faktör kişilik envanteri'nin geliştirilmesi: Ölçek ve alt ölçeklerin oluşturulması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 21-33. <https://psycnet.apa.org/>
- Sonck, N. , Livingstone, S. , Kuiper, E. , & de Haan, J. (2011). *Digital literacy and safety skills*. LSE, EU Kids Online.
- Soto, C. J., Kronauer, A., & Liang, J. K. (2015). Five-Factor Model of Personality. *The encyclopedia of adulthood and aging*, 1-5. <https://doi.org/10.1002/9781118521373.wbeaa014>
- Sourander, A., Brunstein-Klomek, A., Helenius, H., Ikonen, M., Lindroos, J., Luntamo, T., & Koskelainen, M. (2010). Psychosocial risk factors associated with cyberbullying among adolescents: A Population-Based study. *Archives of General Psychiatry*, 67, 720-728. <https://doi.org/10.1001/archgenpsychiatry.2010.79>
- Sümer, N., & Sümer, H.C. (2005). Beş faktör kişilik özellikleri ölçeği. Yayınlanmamış çalışma.
- Stevens, J. P. (2002). *Applied multivariate statistics for the social sciences* (4th ed.). Erlbaum.
- Stevens, J. (2009). *Applied multivariate statistics for the social sciences* (5th ed.). Taylor & Francis US.
- Steyaert, J. (2002). *Inequality and the digital divide: myths and realities*. In S. Hick & J. McNutt (Eds.), *Advocacy, activism and the internet* (pp. 199-211). Lyceum Press.

- Subrahmanyam, K., & Greenfield, P. (2008). Online communication and adolescent relationships. *The Future of Children*, 18(1), 119-146. <https://doi.org/10.1353/foc.0.0006>
- Şenturan, Ş. (2014). *Örnek olaylarla örgütsel davranış*. Beta Yayınları
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi-CBDDO (2020, Haziran 07). 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. 05 Ocak 2020 tarihinde alındı, <https://cbddo.gov.tr/mevzuat/1-nolu-cbk/>
- Tabachnick, B., & Fidell, L. (2012). *Using multivariate statistics* (6th Edition). Pearson Education.
- Talja, S. (2005). The social and discursive construction of computing skills. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 56(1), 13-22. <https://doi.org/10.1002/asi.20091>
- Tamkins, M. M. (2007). *The Relation of Personality to Organization-Based Self-Esteem: An Application of The Five-Factor Model of Personality*. Columbia University, Unpublished Doctorate Degree Thesis, Columbia.
- Tarı Cömert, I., & Kayıran S. M. (2010). Çocuk ve ergenlerde İnternet kullanımı. *Çocuk Dergisi*, 10(4):166-170. <https://doi.org/10.5222/j.child.2010.166>
- Taştekin, E. (2016). *Ergenlerin arkadaşlık ilişkileri ve benlik saygısı ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkiler* (Tez No. 428959) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Tokatlı, A. (2020). *Mentorluk fonksiyonları ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki ve kişilik özelliklerinin mentorluk fonksiyonlarına etkisi: beş faktör kişilik modeli çerçevesinde bir araştırma* (Tez No. 633833) [Yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö., & Çapa-Aydın, Y. (2008). Examination of cyberbullying experiences among Turkish students from different school types. *CyberPsychology & Behavior*, 11(6), 643-648. <https://doi.org/10.1089/cpb.2007.0161>
- Tsai, C. C., Lin, S. S., & Tsai, M. J. (2001). Developing an Internet attitude scale for high school students. *Computers & Education*, 37(1), 41-51. [https://doi.org/10.1016/S0360-1315\(01\)00033-1](https://doi.org/10.1016/S0360-1315(01)00033-1)
- Turgut, Y. E., & Aslan, A. (2016, 6-8 October). *Çocukların Karşılaştıkları İnternet Riskleri ve Ebeveyn Arabuluculuğu* [Sözlü Bildiri]. 4st International Instructional Technologies & Teacher Education Symposium, Elazığ.
- Turgut, Y., E. (2016). *Çocukların mobil internet deneyimleri: kullanım, risk faktörleri ve risklerle başa çıkma stratejilerinin incelenmesi* (Tez No. 429610) [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi-Erzurum]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Turgut, Y.E., & Kursun, E. (2020). Mobile internet experiences of the children in Turkey and European countries: A comparative analysis of internet access, use, activities, skills and risks. *Eurasian Journal of Educational Research* 88, 225-248. <https://doi.org/10.14689/ejer.2020.88.10>
- TÜİK, (2020). Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması, 2020. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679) adresinden 19 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.
- TÜİK, (2020). İstatistiklerle aile, 2019. <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33730> adresinden 19 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.

- Uslu, Z. K. (2007). Yeni iletişim araçları ve toplumsal etkileri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 224-234. <https://app.trdizin.gov.tr/>
- Valcke, M., Bonte, S., De Wever B., & Rots, I. (2010). Internet parenting styles and the impact on Internet use of primary school children. *Computers & Education*, 55(2), 454-464. <https://doi:10.1016/j.compedu.2010.02.009>
- Valcke, M., Schellens, T., Van Keer, H., & Gerarts, M. (2007). Primary school children's safe and unsafe use of the Internet at home and at school: An exploratory study. *Computers in human behavior*, 23(6), 2838-2850. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2006.05.008>
- Valkenburg, P. M. & Peter, J. (2009). Social consequences of the Internet for adolescents: A decade of research. *Current directions in psychological science*, 18(1), 1-5. <https://doi.org/10.1111%2Fj.1467-8721.2009.01595.x>
- Van Deursen, A. & Van Dijk, J. (2011). Internet skills and the digital divide. *New media & society*, 13(6), 893-911. <https://doi.org/10.1177%2F1461444810386774>
- Van Deursen, A. J. (2010). *Internet Skills: vital assets in an information society*. Gildeprint.
- Van Deursen, A. J. A. M., & Van Dijk, J. A. G. M. (2009). *Trendreport: Motivation, Access, Use and Skills. A European and Dutch perspective*. University of Twente.
- Van Deursen, A. J., & Van Dijk, J. A. (2014). *Digital skills: Unlocking the information society*. Springer.
- Van Deursen, A. J., Courtois, C., & Van Dijk, J. A. (2014). Internet skills, sources of support, and benefiting from Internet use. *International journal of human-computer interaction*, 30(4), 278-290. <https://doi.org/10.1080/10447318.2013.858458>
- Van Deursen, A. J., Görzig, A., Van Delzen, M., Perik, H. T., & Stegeman, A. G. (2014). Primary school children's internet skills: A report on performance tests of operational, formal, information, and strategic internet skills. *International journal of communication*, 8(23), 1327-1349. <https://ijoc.org/index.php>
- Van Deursen, A. J., Van Dijk, J. A., & Peters, O. (2011). Rethinking Internet skills: The contribution of gender, age, education, Internet experience, and hours online to medium- and content-related Internet skills. *Poetics*, 39(2), 125-144. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2011.02.001>
- Van Deursen, A., J., Courtois, C., & Van Dijk, J. A. (2014). Internet skills, sources of support, and benefiting from Internet use. *International journal of human-computer interaction*, 30(4), 278-290. <https://doi.org/10.1080/10447318.2013.858458>
- Van Dijk, J. (2005). *The deepening divide. Inequality in the information society*. Sage Publications.
- Van Geel, M., Goemans, A., Toprak, F., & Vedder, P. (2017). Which personality traits are related to traditional bullying and cyberbullying? A study with the Big Five, Dark Triad and sadism. *Personality and individual differences*, 106, 231-235. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.10.063>
- Van Laar, E., Van Deursen, A. J., Van Dijk, J. A. & De Haan, J. (2019a). The sequential and conditional nature of 21st-century digital skills. *International journal of communication*, 13, 3462-3487. <https://ijoc.org/index.php>
- Van Laar, E., Van Deursen, A. J., Van Dijk, J. A., & De Haan, J. (2020). *Measuring the levels of 21st-century digital skills among professionals working within the creative industries: A performance-based approach*. Poetics, 101434. <https://doi:10.1016/j.poetic.2020.101434>

- Van Laar, E., Van Deursen, A., J., Van Dijk, J., A. & De Haan, J. (2019b). Determinants of 21st-century digital skills: A large-scale survey among working professionals. *Computers in human behavior*, 100, 93-104. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.06.017>
- Vandebosch, H., & Van Cleemput, K. (2008). Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters. *CyberPsychology & Behavior*, 11(4), 499-503. <https://doi.org/10.1089/cpb.2007.0042>
- Vincent, J. (2015). *Mobile opportunities: exploring positive mobile opportunities for European children*. The London School of Economics and Political Science.
- WAS, (2020). Digital Around the World in 2020. <https://wearesocial.com/digital-2020> adresinden 19 Kasım 2020 tarihinde alınmıştır.
- Wehrli, S. (2008). *Personality on Social Network Sites: An Application of The Five Factor Model* (Press 7). Eidgenössische Technische Hochschule Swiss Federal Institute of Technology.
- Willard, N. E. (2007). Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress. Research Press. Retrieved May 1, 2008 from <http://www.ctap4.org/cybersafety/Documentaton.htm>
- Wingate, P. (2001). *İnternet*, (Çev. Selma İKİZ). TÜBİTAK Yayınları.
- Witte, J., C. & Mannon, S. E. (2009). *The İnternet and social inequalities*. Routledge.
- Yalçın, S. (2018). 21. yüzyıl becerileri ve bu becerilerin ölçülmesinde kullanılan araçlar ve yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 51(1), 183-201. <https://doi.org/10.30964/auebfd.405860>
- Yarar, Y. (2019). *Lise öğrencilerinin iyi oluş düzeyleri ile siber zorbalık siber mağduriyetleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tez No. 529481) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yavaş, A. (2020). *Beş faktör kişilik özelliklerinin ve örgütsel adalet algısının sosyal kaytarma davranışı üzerindeki etkisi* (Tez No. 626363) [Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi-Çanakkale]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yazgan-İnanç, B. & Yerlikaya E. E. (2014). *Kişilik Kuramları* (8. Baskı). Pegem Akademi Yayınları.
- Ybarra, M. L. (2004). Linkages between depressive symptomatology and Internet harassment among young regular Internet users. *CyberPsychology and Behavior*, 7(2), 247-57. <https://doi.org/10.1089/109493104323024500>
- Ybarra, M. L., Diener-West, M., & Leaf, P. J. (2007). Examining the overlap in Internet harassment and school bullying: Implications for school intervention. *Journal of Adolescent health*, 41(6), S42-S50. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2007.09.004>
- Yeni, Z. (2015). *Beş faktör kişilik özellikleri ile duygusal emek arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik bir araştırma* (Tez No. 363817) [Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi-Kütahya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6th ed.). Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, B. I. (2014). *Çalışanların beş faktör kişilik özellikleri ile iş tatminleri arasındaki ilişki: Alanya'daki beş yıldızlı oteller üzerine bir uygulama* (Tez No. 363379) [Doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi-Antalya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

- Yılmaz, Ö. (2020). Üniversite öğrencilerinde sosyal destek ve yalnızlaşmanın siber zorbalık üzerindeki etkisi ve akademik başarı düzeyi ile ilişkisi (Tez No. 649046) [Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yoğurtçu, D. D. (2018). *The Relationship between five factor personality traits and nomophobia levels among university students* (Tez No. 504056) [Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (2019). *Geleceğin meslekleri çalışmaları panel ve çalıştay raporu*. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Yayınlarından edinilmiştir, web adresi: https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2019/gelecegin_meslekleri_calismalari.pdf
- Yu, C., & Ohlund, B. (2012). *Threat to validity of research design*. Portland State University.
- Yüksel, H., Cevher, E., & Yüksel, M. (2015). Öğrencilerin girişimci kişilik özellikleri ile girişimcilik eğilimleri üzerine bir araştırma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 143-156. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ckuiibfd>

EKLER

EK 1. Etik Kurul Onayı

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURUL BAŞKANLIĞI
Eğitim Bilimleri Birim Etik Kurulu
ERZURUM

Toplantının Mahiyeti : Etik Kurul
Toplantının Tarihi : 04.01.2019
Toplantının Sayısı : 01

Karar-02 : Doç. Dr. Engin KURŞUN, danışmanlığını yürüttüğü doktora öğrencilerinden Önder YILDIRIM'ın **"Çocukların Karşılaştığı Çevrimiçi Risk Durumlarının ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi "** başlıklı tezi kapsamında, lise öğrencilerinden kişisel bilgi formu, kişilik testi, siber zorba, mağduriyet ölçeği ve internet becerilerini ölçmek ve performans testi yoluyla toplanacak veriler için Eğitim Bilimleri Birim Etik Kurul uygunluk-onay belgesi talep etmesi isteği ile ilgili husus görüşüldü.

Yapılan görüşmelerden sonra; adı geçenin **"Çocukların Karşılaştığı Çevrimiçi Risk Durumlarının ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi "** konulu çalışmayla ilgili yapılacak araştırma için, araştırmaların gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak konuyla ilgili çalışmaların gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel yönden araştırmaya katılacak öğrencilerin velilerine kullanılacak veri toplama araçları tanıtılarak "Bilgilendirilmiş onam" alınmak kaydıyla sakınca bulunmadığına,

oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa SÖZBİLİR
Birim Etik Kurul Başkanı

Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ
Birim Etik Kurul Başkan Yardımcısı

Prof. Dr. Ali Osman ENGİN
Birim Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Osman SAMANCI
Birim Etik Kurul Üyesi

Doç. Dr. Sinan KOÇYİĞİT
Raportör

EK 2. MEB İzin Belgesi

	T.C. ERZİNCAN VALİLİĞİ İl Milli Eğitim Müdürlüğü	 SDP : 604.01.01 - 01 - BAŞVURULAR VE ERZİNCAN VALİLİĞİ - 604.01.01-890 Evrak Tarihi : 10-01-2019
Sayı : 45468433-604.01.01-E.575383 Konu: Araştırma İzni	09.01.2019	
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE (Eğitim Fakültesi Dekanlığı)		<u>ERZİNCAN</u>
İlgi: 07/01/2019 tarih ve 31609083-903.07.02-E.1092 sayılı yazınız. Üniversiteniz Eğitim Fakültesi Öğr.Gör. Önder YILDIRM'ın araştırma yapmasına ilişkin; Müdürlük Makamının 08.01.2019 tarih ve 517530 sayılı onayı ekte gönderilmiştir. Söz konusu çalışma tamamlandıktan sonra, uygulama sonucunun 2 adet örnek CD ortamında hazırlanarak, Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Hizmetleri AR-GE birimine teslim edilmesi hususunda; Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim,		
	Aziz GÜN İl Milli Eğitim Müdürü "Güvenli Elektronik İmza" Aslı ile Aynıdır. 09/01/2019 Ayşe AĞLI DAĞ Memur	
<u>Ek:</u> Onay (1- sayfa)		
Mengüceli Mah. Kamu Lojmanları 1311. Sokak-ERZİNCAN Ayrıntılı bilgi için: Yalçın TÜRKİYILMAZ - Şube Mtd.		

EK 3. MEB Araştırma Uygulama İzni Ön Başvurusu Belgesi**ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİNE**

28/12/2018

BAŞVURU NO	201812281952066733
ÜNİVERSİTE ADI	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
ENSTİTÜ ADI	Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü
BÖLÜM ADI	
ÜNVAN	Öğretim Üyesi
TC KİMLİK NUMARASI	
KONU	Çocukların Karşılaştığı Çevrimiçi Risk Durumlarının ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi
ARAŞTIRMA TÜRÜ	Doktora Tezi
ÖRNEKLEM GRUBU	Öğrenci,
KAPSAMI	Okul/Kurum,
İLLER	ERZİNCAN
KURUM TÖRLERİ	Resmi Anadolu Lisesi, Resmi Fen Lisesi, Resmî Sosyal Bilimler Lisesi, Resmi Güzel Sanatlar Lisesi, Resmi İmam - Hatip Anadolu Lisesi, Resmi Meslekî ve Teknik Anadolu Lisesi,
İLETİŞİM BİLGİLERİ	Adres:Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü Yalnızbağ/Erzincan- Telefon:(507) 368-9633- Eposta:oyildirim@erzincan.edu.tr

Yukarıda bilgileri bulunan proje uygulamaları için Milli Eğitim Bakanlığından gerekli izinlerin alınması hususunda gereğini bilgilerinize arz ederim.

EK 4. Veli Onay Belgesi

Ek-1

Sayın Veli;

Çocuğunuzun katılacağı bu çalışma, “Çocukların Karşılaştığı Çevrimiçi Risk Durumlarının ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi” adıyla, 02/01/2019-15/06/2019 tarihleri arasında yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın Hedefi: Çocukların maruz kaldığı siber zorbalık ve mağduriyet durumu ile sahip oldukları kişilikleri ve internet becerileri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktır.

Araştırma Uygulaması: Anket / Görüşme / Gözlem şeklindedir.

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı’nın ve okul yönetiminin de izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Çocuğunuz çalışmaya katılıp katılmamakta özgürdür. Araştırma çocuğunuz için herhangi bir istenmeyen etki ya da risk taşımamaktadır. Çocuğunuzun katılımı tamamen sizin isteğinize bağlıdır, reddedebilir ya da herhangi bir aşamasında ayrılabilirsiniz. Araştırmaya katılmamama veya araştırmadan ayrılma durumunda öğrencilerin akademik başarıları, okul ve öğretmenleriyle olan ilişkileri etkilemeyecektir.

Çalışmada öğrencilerden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir.

Uygulamalar, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular ve durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden çocuğunuz kendisini rahatsız hissederse cevaplama işini yarıda bırakıp çıkmakta özgürdür. Bu durumda rahatsızlığın giderilmesi için gereken yardım sağlanacaktır. Çocuğunuz çalışmaya katıldıktan sonra istediği an vazgeçebilir. Böyle bir durumda veri toplama aracını uygulayan kişiye, çalışmayı tamamlamayacağını söylemesi yeterli olacaktır. Anket çalışmasına katılmamak ya da katıldıktan sonra vazgeçmek çocuğunuza hiçbir sorumluluk getirmeyecektir.

Onay vermeden önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra bizlere telefon veya e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz. Saygılarımızla,

Araştırmacı : Öğr. Gör. Önder YILDIRIM

İletişim bilgileri :

*Velisi bulunduğum sınıfı numaralı öğrencisi
.....’ın yukarıda açıklanan araştırmaya katılmasına izin veriyorum.
(Lütfen formu imzaladıktan sonra çocuğunuzla okula geri gönderiniz*).*

...../...../.....

İsim-Soyisim İmza:

Veli Adı-Soyadı :

Telefon Numarası :

EK 5. Gönüllü Katılımcı Belgesi

T.C.

Atatürk Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı

Sizi Doç. Dr. Engin KURŞUN danışmanlığında Önder YILDIRIM tarafından yürütülen “ÇOCUKLARIN KARŞILAŞTIĞI ÇEVİRİMİÇİ RİSK DURUMLARININ VE FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ” başlıklı doktora tez çalışmasına davet ediyoruz. Bu çalışmanın amacı 14-17 yaş grubu çocukların sahip olduğu kişilikleri, siber zorba ve mağdur durumları ve internet becerileri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

Araştırmada sizden tahminen 60 dakika ayırmanız beklenmektedir. Çalışmada alınan ekran kayıtları ve elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir.

Bu çalışma ile ilgili verilen bu bilgiler dışında bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya

numaralı telefondan ulaşabilirsiniz.

Katılımcının:

Adı – Soyadı:

İmzası:

Uygulama Tarihi ve Saati:

İletişim Bilgileri: e-posta:

Telefon:

EK 6. Kişisel Bilgi Formu

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sevgili Öğrenciler,

Aşağıda size yönetilen sorular bir doktora tez çalışması kapsamında sorulmaktadır. Yanıtlarınızın samimi olması çalışmanın güvenilirliği açısından önemlidir. İsmınızı yazmanıza gerek yoktur, okul numaranızı yazmanız yeterli olacaktır. Size uygun yanıtları doldurarak ve gerekli kutucuklara çarpı (X) işareti koyarak yanıtlayabilirsiniz. Destekleriniz için teşekkür ederim.

Öğr. Gör. Önder YILDIRIM, Doç. Dr. Engin KURŞUN

Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü

Okul Numaranız:.....

1) Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()

2) Yaşınız:.....

3) Sınıfınız:.....

4) Kardeş Sayınız:.....(Siz Dahil)

5) Okul Türünüz: Meslek Lisesi () Anadolu Lisesi () Sosyal Bilimler Lisesi () Fen Lisesi ()

6) Bölümünüz:.....

7) Okul Başarı Düzeyiniz: Kötü () Orta () İyi () Çok İyi ()

8) Annenizin eğitim durumu:

Okur-yazar değil () İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite () Yüksek lisans ()

9) Anne mesleği:.....

10) Babanızın eğitim durumu:

Okur-yazar değil () İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite () Yüksek lisans ()

11) Baba mesleği:.....

12) Ailenizin toplam gelir durumu:

0-1000 TL () 1001-2000 TL () 2001-3000 TL () 3001 TL ve 4500 TL () 4501 TL ve üstü ()

13) Anne ve Babanız:

Birlikte () Boşanmış ()

Üvey anne () Üvey baba ()

Anne hayatta değil () Baba hayatta değil ()

Lütfen Diğer Sayfaya Geçiniz ➡

- 14) Evde internetiniz var mı? Evet () Hayır ()
- 15) Kendinize ait bilgisayarınız var mı? Evet () Hayır ()
- 16) Kendinize ait akıllı telefonunuz var mı? Evet () Hayır ()
- 17) Sosyal medya hesabınız var mı? Evet () Hayır ()
- 18) Kullandığınız sosyal medya hesapları: (Birden fazla işaretleme yapabilirsiniz.)
Facebook () Instagram () Twitter () Diğer ()
- 19) Kullandığınız sosyal medya hesaplarını kaç yıldır kullanıyorsunuz?
Facebook:..... Instagram:.....
Twitter:..... Diğer:.....
- 20) Günlük sosyal paylaşım sitelerine girme süresi:
0-1 Saat arası() 2-3 Saat arası() 3-4 Saat arası() 3-5 Saat arası() 6'den daha fazlası ()
- 21) İnternet kullanma beceri düzeyiniz:
Kötü () Orta () İyi () Çok İyi ()
- 22) İnterneti kaç yıldır kullanıyorsunuz?
0-1 Yıl () 2-3 Yıl () 4-5 Yıl () 6 Yıl ve daha fazlası ()
- 23) İnternette geçirilen süre:
0-1 Saat arası() 2-3 Saat arası() 3-4 Saat arası() 3-5 Saat arası() 6'den daha fazlası ()
- 24) İnterneti kullanma aracı:
Telefon () Tablet () Bilgisayar () Notebook ()
- 25) İnternete bağlanma yeri:
Ev () Okul () Yurt () İnternet kafe () Mobil İnternet () Kablosuz wi-fi noktaları ()
- 26) İnterneti kullanma amacınız: (Birden fazla işaretleme yapabilirsiniz.)
Ödev Yapmak () Oyun Oynamak () Sosyal medyada gezinmek () Film-Müzik () Diğer ()
- 27) İnternet kullanımı sırasında aileniz tarafından kontrol ediliyor musunuz?
Evet () Hayır ()
- 28) Sosyal çevre ile uyumunuz: Kötü () Orta () İyi () Çok İyi ()

Lütfen Diğer Sayfaya Geçiniz ➡

EK 7. Siber Zorbalık Ölçeği

Değerli Öğrenciler,

Bu çalışma Siber Zorbalık ve Mağduriyet ile ilgili durumu tespit etmek için hazırlanmış bir ölçektir. Çalışmadan elde edilen veriler herhangi bir kimseye paylaşılmayacaktır. Teste vereceğiniz doğru cevaplar testin güvenilirliğini etkileyeceğinden lütfen testi doğru şekilde doldurunuz. Testi cevapladığınız için teşekkür ederiz.

A) Bu kısım siber zorbalığa maruz kalma ile ilgili sorulardan oluşmaktadır. Birinci sütunda maruz kalmanın siber zorbalık davranışları verilmektedir. Bunlara ilişkin olarak, Birinci bölümde, bu davranışlara maruz kalınma sıklığı; İkinci bölümde sorunun büyüklüğü; Üçüncü bölümde bıraktığı olumsuz etkinin büyüklüğü; Dördüncü bölümde bu davranışların kaç kişi tarafından sergilendiğine ilişkin seçenekler yer almaktadır. Lütfen her madde için, size en uygun gelen seçeneği işaretleyerek, üç bölümü de tamamlayınız.

MARUZ KALMA	Sorunun yaşanma sıklığı				Algılanan ciddiyet düzeyi				Hiszedilen olumsuz etki düzeyi							
	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Sık sık	Her zaman	Çok ciddi bir olaydı	Orta düzeyde ciddi bir olaydı	Kararsız	Önemli bir olaydı	Çok önemli bir olaydı	Çok etkili değilim	Orta düzeyde etkilendim	Kararsız	Biraz etkilendim	Her etkilendim	
1. Biri bana kaba lakap taktı																
2. Biri beni Taciz etti																
3. Biri benimle alay etti																
4. Biri benim ile ilgili söylenti/dedikodu yaydı																
5. Biri beni kandırdı																
6. Biri beni korkuttu																
7. Biri bana hakaret etti																
8. Biri bana ait kişisel bir fotoğrafı veya videoyu izinsiz olarak başkalarıyla paylaştı																
9. Biri bana sanal yalancılık (Başkasıymış gibi davrandı) yaptı																
10. Biri bana cinsel içerikli istenmeyen sözler veya fotoğraflar yolladı																
11. Biri bana cinsel içerikli teklifte bulundu																
12. Biri beni numaramı gizleyerek aramalar yaptı																
13. Biri benimle ilgili utandırıcı veya kırıcı bir web sayfası (Web sitesi, Facebook, Instagram, bir sayfa vb.) oluşturdu.																
14. Biri bana Virtual e-posta yolladı																
15. Biri beni sohbet odasından veya sanal bir oyundan attı																
16. Biri bana düşmanca davranışlar sergiledi																
17. Biri benim bilgisayar veya cep telefonuma girerek, şifreyi izinsiz olarak değiştirdi																

B) Bu kısım başkalarına siber zorbalık davranışları sergileme ile ilgili sorulardan oluşmaktadır. Birinci sütunda sergilenen siber zorbalık davranışları verilmektedir. Bunlara ilişkin olarak, Birinci bölümde, bu davranışları sergileme sıklığı; İkinci bölümde sorunun büyüklüğü; Üçüncü bölümde bıraktığı olumsuz etkinin büyüklüğü; Dördüncü bölümde bu davranışların kaç kişiye karşı yapıldığına ilişkin seçenekler yer almaktadır. Lütfen her madde için, size en uygun gelen seçeneği işaretleyerek, üç bölümü de tamamlayınız.

SERGİLEME	Sorunun yaşanma sıklığı				Algılanan ciddiyet düzeyi				Hiszedilen olumsuz etki düzeyi							
	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Sık sık	Her zaman	Çok ciddi bir olaydı	Orta düzeyde ciddi bir olaydı	Kararsız	Önemli bir olaydı	Çok önemli bir olaydı	Çok etkili değilim	Orta düzeyde etkilendim	Kararsız	Biraz etkilendim	Her etkilendim	
1. Ben birine kaba lakap taktım																
2. Ben birini taciz ettim.																
3. Ben biriyle alay ettim																
4. Ben birinin dedikodusunu yaptım.																
5. Ben birini kandırdım.																
6. Ben birini korkuttum.																
7. Ben birine hakaret ettim.																
8. Ben birine ait kişisel bir fotoğrafı veya videoyu onun izni olmadan başkalarıyla paylaştım.																
9. Ben birine başkasıymışım gibi davrandım.																
10. Ben birine cinsel içerikli istenmeyen sözler veya fotoğraflar yolladım.																
11. Ben birine cinsel içerikli teklifte bulundum.																
12. Ben birini numaramı gizleyerek aradım.																
13. Ben biriyle ilgili utandırıcı veya kırıcı bir web sayfası (Web sitesi, Facebook, Instagram, bir sayfa, vb.) oluşturdum.																
14. Ben birine virtual e-posta yolladım.																
15. Ben birini sohbet odasından veya sanal bir oyundan attım.																
16. Ben birine karşı düşmanca davranışlar sergiledim.																
17. Ben birinin bilgisayar veya cep telefonuna girerek, şifresini onun izni olmadan değiştirdim.																

EK 8. Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği

KİŞİLİK TESTİ

Aşağıda sizi kısmen tanımlayan (ya da pek tanımlayamayan) bir takım özellikler sunulmaktadır. Örneğin, başkaları ile zaman geçirmekten hoşlanan birisi olduğunuzu düşünüyor musunuz? Lütfen aşağıda verilen özelliklerin sizi ne oranda yansıttığını ya da yansıtmadığını belirtmek için sizi en iyi tanımlayan rakamı her bir özelliğin yanına yazınız.

1 = Hiç katılmıyorum

2 = Biraz katılmıyorum

3 = Ne katılıyorum ne de katılmıyorum (kararsızım)

4 = Biraz katılıyorum

5 = Tamamen katılıyorum

No	Kendimi biri olarak görüyorum.	1	2	3	4	5
1	Konuşkan					
2	Başkalarında hata arayan					
3	İşini tam yapan					
4	Bunalımlı, melankolik					
5	Orijinal, yeni görüşler ortaya koyan					
6	Ketum/vakur					
7	Yardımcı ve çıkarıcı olmayan					
8	Biraz umursamaz					
9	Rahat, stresle kolay baş eden					
10	Çok değişik konuları merak eden					
11	Enerji dolu					
12	Başkalarıyla sürekli didişen					
13	Güvenilir bir çalışan					
14	Gergin olabilen					
15	Maharetli, derin düşünen					
16	Heyecan yaratabilen					
17	Affedici bir yapıya sahip					
18	Dağınık olma eğiliminde					
19	Çok endişelenen					
20	Hayal gücü yüksek					
21	Sessiz bir yapıda					
22	Genellikle başkalarına güvenen					
23	Tembel olma eğiliminde olan					
24	Duygusal olarak dengeli, kolayca keyfi kaçmayan					
25	Keşfeden, icat eden					
26	Atılgan bir kişiliğe					
27	Soğuk ve mesafeli olabilen					
28	Görevi tamamlanıncaya kadar sebat edebilen					
29	Dakikası dakikasına uymayan					
30	Sanata ve estetik değerlere önem veren					
31	Bazen utangaç, çekingen olan					
32	Hemen hemen herkese karşı saygılı ve nazik olan					
33	İşleri verimli yapan					
34	Gergin ortamlarda sakin kalabilen					
35	Rutin işleri yapmayı tercih eden					
36	Sosyal, girişken					
37	Bazen başkalarına kaba davranabilen					
38	Planlar yapan ve bunları takip eden					
39	Kolayca sinirlenen					
40	Düşünmeyi seven, fikirler geliştirebilen					
41	Sanata ilgisi çok az olan					
42	Başkalarıyla işbirliği yapmayı seven					
43	Kolaylıkla dikkati dağılan					
44	Sanat, müzik ve edebiyatta çok bilgili					

EK 9. Siber Zorbalık Temelli İnternet Becerilerine Yönelik Performans Testi

EVYÜL AMAZAR GEREKLİ TİHEKON İHTİDÖ, İVİZ TAKAYCTV İTİLA VAHİLE İRİDİZE.

İKTİSADİ SOSYAL MEDYA HESAPLARININ İZLENİ YAPMAYINIZ

[illegible]

17664 MALABİ GİRİŞİ ÜSTÜNDEN İYİLEŞİMİZ KARAYOLU BİLLANISILANINIZ

LİTTEN SORUŞAL MEDYA HESAPLARINIZA GİRİŞ YAPMAYINIZ

[illegible]

UYGULAMALARI GERÇEKLEŞTİRİKEN İYİTEDÜŞSİZ TARAYICIYI KULLANABİLİRSİNİZ

LİTİYEN İYONLAR, BAKIR VE HİSARLI ARKİTİNİN GİRİŞ YARMA YININDA

[illegible]

EK 10. Siber Zorbalık Ölçeği İzin

</

EK 11. Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği İzin

5 Faktörlü Kişilik Envanteri

Soner Yıldırım [Redacted]
Araştırma Gözetmeni

26 Ara 2018 Çar 17:23

Konu: Tez danışmanlığı
Ben Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde Doktora öğrencisiyim. Tez çalışmamda kullanmak için sizin geliştirdiğiniz olduğunuz 5 faktörlü kişilik envanterine ihtiyacım var. Teza etsem gönderebilir misiniz. Çok teşekkür ederim. İyi çalışmalar.

[Redacted]

Mehmet Sarıer [Redacted]
Araştırma Gözetmeni

26 Ara 2018 Çar 22:54

Ekte örneği ve ilgili yayımları gönderiyorum.
İyi çalışmalar.

[Redacted]

Ekler:

- 1. İYİ İnceleme...
- 2. Benzerlik...
- 3. Benzerlik...
- 4. Çalışma...
- 5. Çalışma...

EK 12. İnternet Becerilerine Yönelik Performans Testi Değerlendirme Rubriği

1		2		3		4		5		6		7		8		9		10		11		12		13		14		15		16		17		18		19		20		21		22		23		24		25		26		27		28		29		30		31		32		33		34		35		36		37		38		39		40		41		42		43		44		45		46		47		48		49		50		51		52		53		54		55		56		57		58		59		60		61		62		63		64		65		66		67		68		69		70		71		72		73		74		75		76		77		78		79		80		81		82		83		84		85		86		87		88		89		90		91		92		93		94		95		96		97		98		99		100		101		102		103		104		105		106		107		108		109		110		111		112		113		114		115		116		117		118		119		120		121		122		123		124		125		126		127		128		129		130		131		132		133		134		135		136		137		138		139		140		141		142		143		144		145		146		147		148		149		150		151		152		153		154		155		156		157		158		159		160		161		162		163		164		165		166		167		168		169		170		171		172		173		174		175		176		177		178		179		180		181		182		183		184		185		186		187		188		189		190		191		192		193		194		195		196		197		198		199		200																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																									
Gözet 1																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																							

EK 13. Siber Mağduriyetlik ve Siber Zorba Olma Durumları için Gerçekleştirilen Analizler

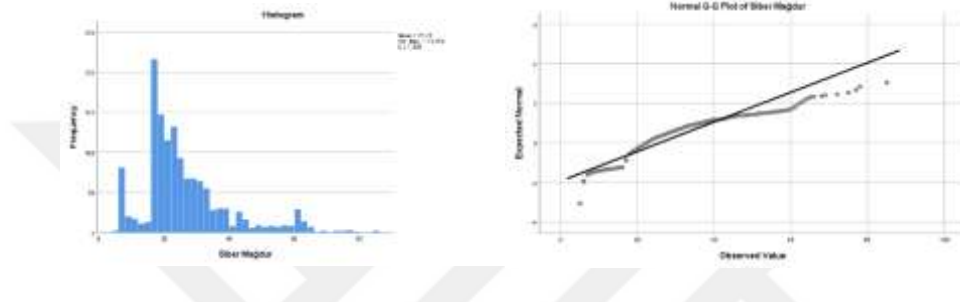
Çalışmaya katılan tüm öğrencilere göre; Varsayımlar, Normal Dağılım

Tests of Normality

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Siber Mağdur	,148	1355	,000	,877	1355	,000

a. Lilliefors Significance Correction

Siber Mağduriyetlik puanlarının dağılımı Shapiro-Wilk normallik testine göre ise Sig. Değeri .000 yani anlamlı çıktığı için normal dağılım göstermemiştir.

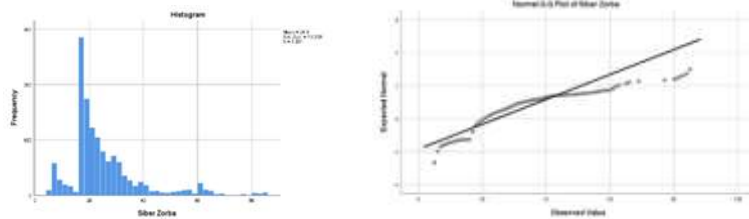

Tests of Normality

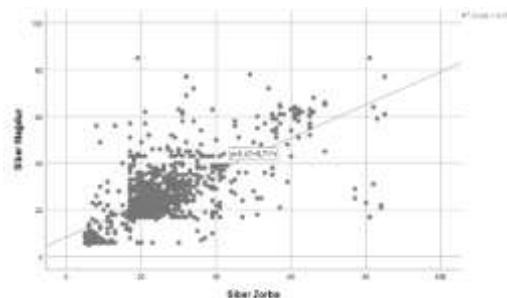
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Siber Zorba	,178	1331	,000	,819	1331	,000

a. Lilliefors Significance Correction

Siber Zorbalık puanlarının dağılımları Shapiro-Wilk normallik testine göre ise Sig. Değeri .000 yani anlamlı çıktığı için normal dağılım göstermemiştir.

Değişkenler Arasındaki Doğrusal İlişki

Değişkenler arasında doğrusal bir ilişki vardır.

Correlations

		Siber Mağdur	Siber Zorba
Spearman's rho	Siber Mağdur	Correlation Coefficient	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000
		N	1355
	Siber Zorba	Correlation Coefficient	,687**
		Sig. (2-tailed)	,000
		N	1294

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

EK 14. Siber Mağdur Olma, Siber Zorba Olma ve Kişilik Türleri Arasındaki İlişki için Gerçekleştirilne Analizler

Çalışmaya katılan tüm öğrencilere göre;

Varsayımlar

Normal Dağılım

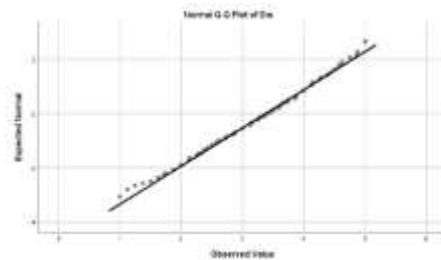
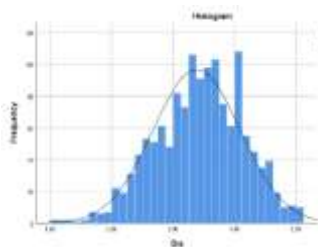
Tests of Normality

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Dışadönüklük	,055	1378	,000	,992	1378	,000
Nevrotiklik	,054	1378	,000	,994	1378	,000
Yumuşak Başlılık	,060	1378	,000	,987	1378	,000
Sorumluluk	,038	1378	,000	,994	1378	,000
Deneyime Açıklık	,064	1378	,000	,985	1378	,000

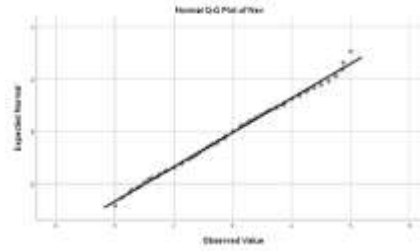
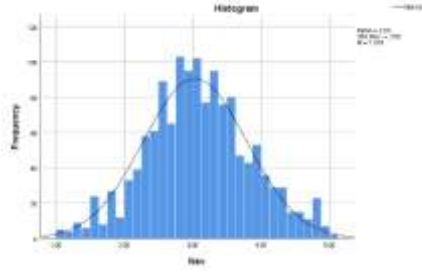
a. Lilliefors Significance Correction

Kişilik grupları puanlarının dağılımları Shapiro-Wilk normallik testine göre ise Sig. Değeri .000 yani anlamlı çıktığı için normal dağılım göstermemiştir.

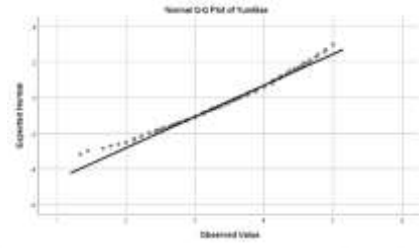
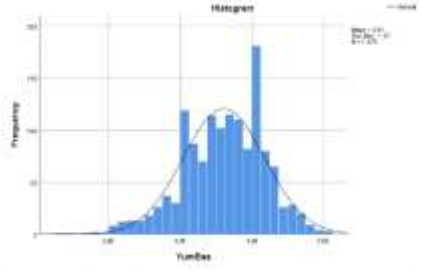
Dışa Dönüklük:

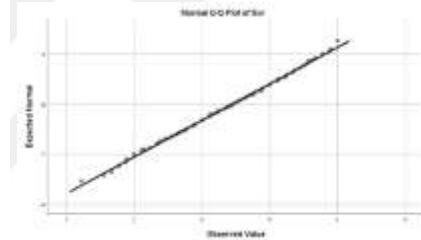
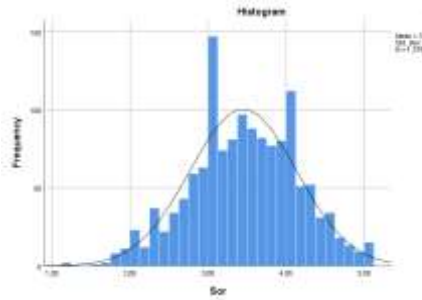
Nevrotiklik:

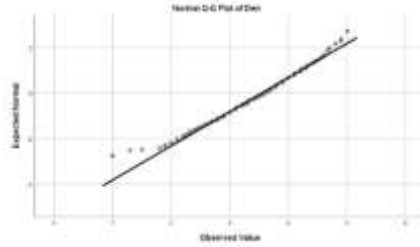
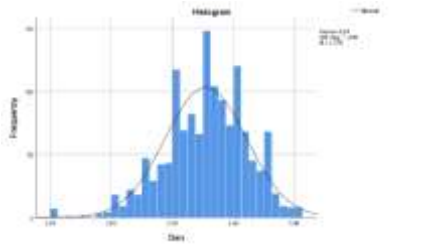
Yumuşak Başlılık:

Sorumluluk:

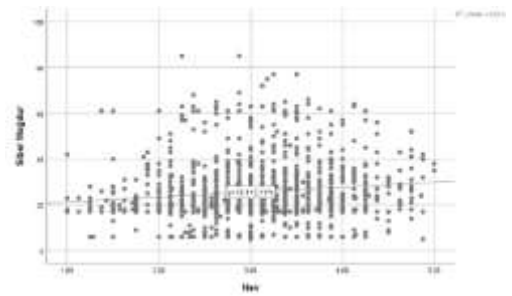
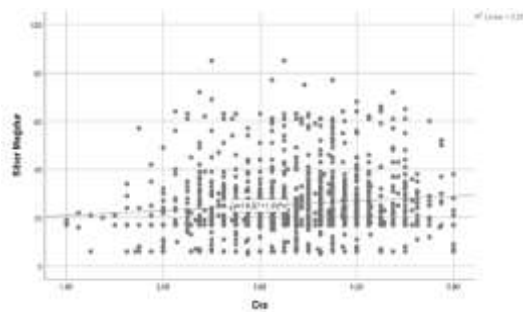

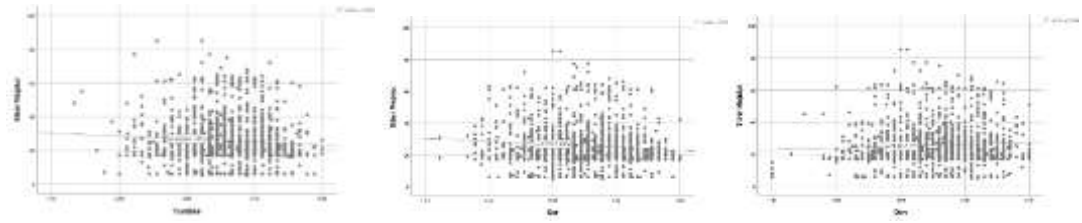
Deneyime Açıklık:

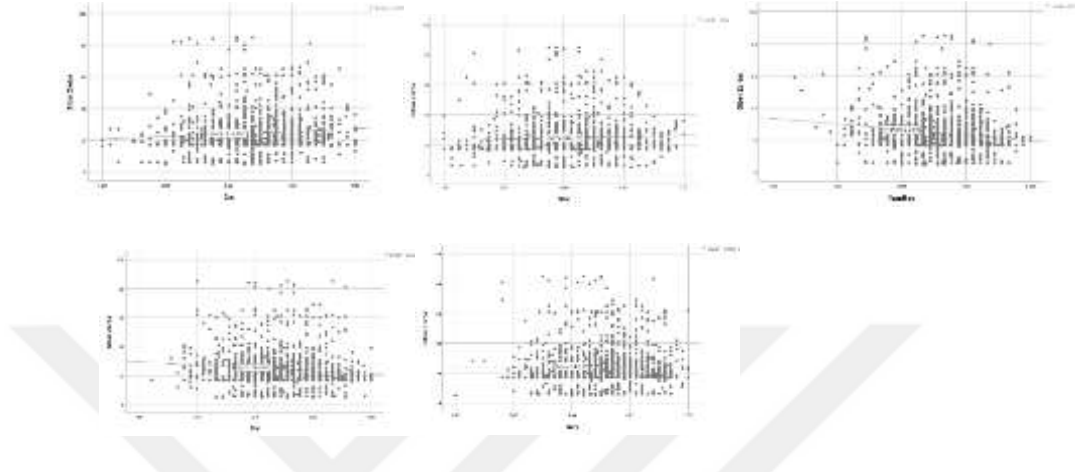
Değişkenler Arasındaki Doğrusal İlişki

Siber Mağdur Olanlar ile Kişilikleri arasındaki Doğrusallık

Siber Zorba Olanlar ile Kişilikleri arasındaki Doğrusallık

Correlations

			Siber Mağdur	Dışadönüklük	Nevrotiklik	Yumuşak Başlılık	Sorumluluk	Deneyime Açıklık
Spearman's rho	Siber Mağdur	Correlation Coefficient	1,000	,130**	,155**	-,073**	-,104**	,064*
		Sig. (2-tailed)	.	,000	,000	,008	,000	,020
		N	1355	1338	1336	1336	1336	1336

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Correlations

			Siber Zorba	Dışadönüklük	Nevrotiklik	Yumuşak Başlılık	Sorumluluk	Deneyime Açıklık
Spearman's rho	Siber Zorba	Correlation Coefficient	1,000	,126**	,090**	-,172**	-,143**	,001
		Sig. (2-tailed)	.	,000	,001	,000	,000	,967
		N	1331	1318	1316	1316	1316	1316

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Çalışmaya katılan ve sadece Performans Testine giren öğrencilere göre;Varsayımlar, Normal Dağılım

Tests of Normality

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Dışadönüklük	,067	138	,200*	,989	138	,326
Nevrotiklik	,091	138	,007	,982	138	,063
Yumuşak Başlılık	,079	138	,036	,983	138	,075
Sorumluluk	,083	138	,021	,982	138	,068
Deneyime Açıklık	,085	138	,015	,978	138	,027

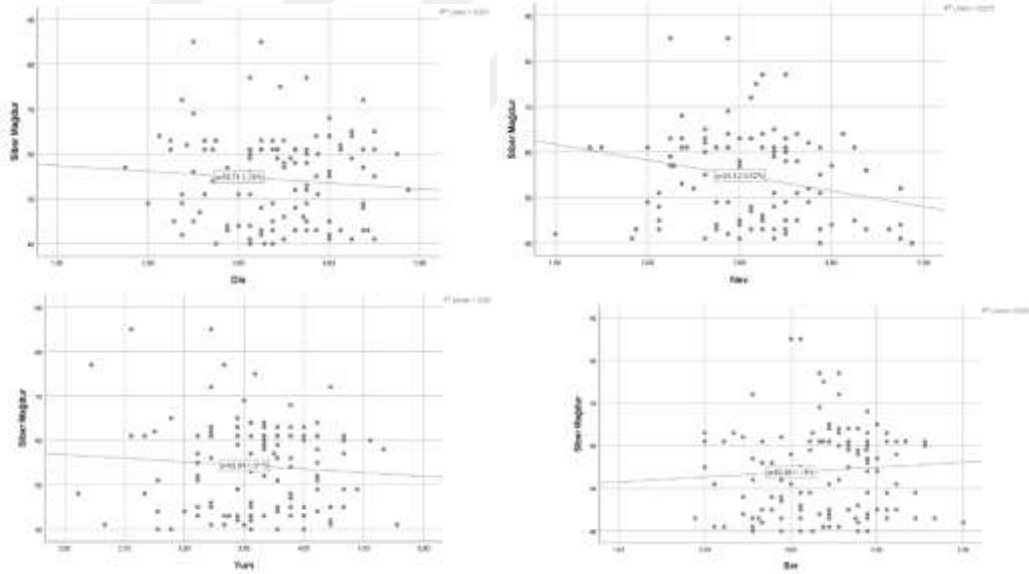
*. This is a lower bound of the true significance.

a. Lilliefors Significance Correction

Kişilik gruplarının puanlarının dağılımları Shapiro-Wilk normallik testine göre ise Sig. Değerleri Deneyime Açıklık kişilik grubu haricindekiler de anlamlı çıkmadığı için normal dağılım göstermiştir.

Değişkenler Arasındaki Doğrusal İlişki

Siber Mağdur Olanlar ile Kişilikleri arasındaki Doğrusallık

Correlations

		Siber Mağdur	Dışadönüklük	Nevrotiklik	Yumuşak Başlılık	Sorumluluk
Siber Mağdur	Pearson Correlation	1	-,086	-,275**	-,082	,076
	Sig. (2-tailed)		,314	,001	,338	,378
	N	138	138	138	138	138

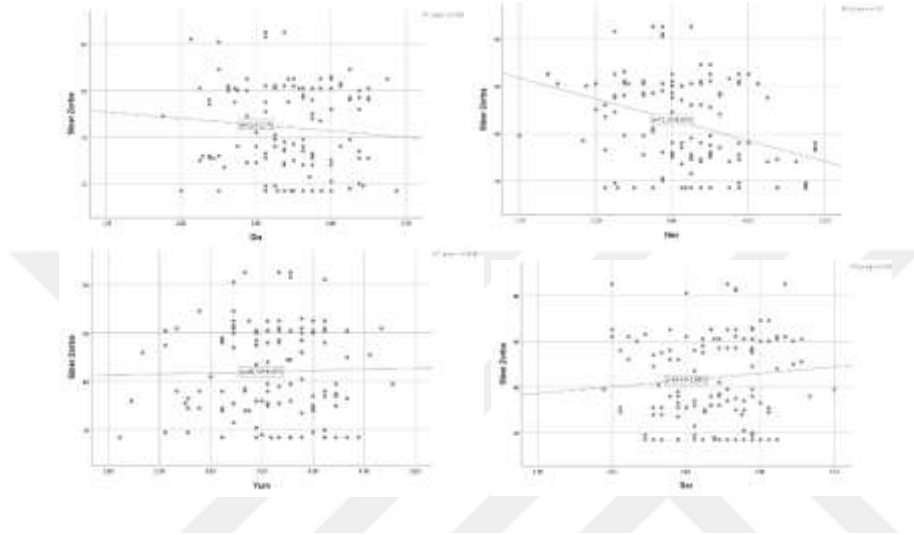
** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Correlations

		Siber Mağdur	Den
Spearman's rho	Siber Mağdur	Correlation Coefficient	1,000
		Sig. (2-tailed)	,175
	N	138	138

Siber Zorba Olanlar ile Kişilikleri arasındaki Doğrusallık

Correlations

		Siber Zorba	Dışadönüklük	Nevrotiklik	Yumuşak Başlılık	Sorumluluk
Siber Zorba	Pearson Correlation	1	-,094	-,370**	,025	,099
	Sig. (2-tailed)		,272	,000	,770	,248
	N	138	138	138	138	138

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Correlations

		Siber Zorba	Deneyime Açıklık
Spearman's rho	Siber Zorba	Correlation Coefficient	1,000
		Sig. (2-tailed)	,986
	N	138	138

EK 15. Lise Öğrencilerinin Siber Mağdur Olma Durumları ve Siber Zorba Olma Durumları ile Sahip Oldukları İnternet Becerileri Arasında İlişki

Çalışmaya katılan ve sadece Performasn Testine giren öğrencilere göre;

Varsayımlar

Normal Dağılım

Tests of Normality

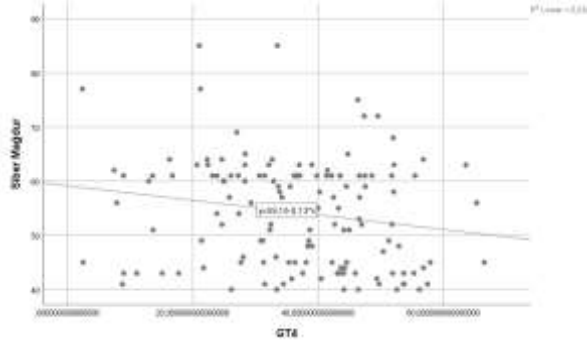
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
GT4	,061	138	,200*	,985	138	,143

*. This is a lower bound of the true significance.

a. Lilliefors Significance Correction

İnternet Beceri puanlarının dağılımları Shapiro-Wilk normallik testine göre ise Sig. Değerleri anlamlı çıkmadığı için normal dağılım göstermiştir

Değişkenler Arasındaki Doğrusal İlişki

Correlations

		Siber Mağdur	İnternet BP
Siber Mağdur	Pearson Correlation	1	-,185*
	Sig. (2-tailed)		,030
	N	138	138

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Correlations

		Siber Zorba	İnternet BP
Siber Zorba	Pearson Correlation	1	-,097
	Sig. (2-tailed)		,257
	N	138	138

EK 16. Lise Öğrencilerinin Sahip Oldukları Kişilikler ile İnternet Becerileri Arasında İlişki

Çalışmaya katılan ve sadece Performans Testine giren öğrencilere göre;

Correlations						
		İnternet BP	Dışadönüklük	Nevrotiklik	Yumuşak Başlılık	Sorumluluk
İnternet BP	Pearson Correlation	1	,065	,111	,019	-,081
	Sig. (2-tailed)		,449	,196	,824	,348
	N	138	138	138	138	138

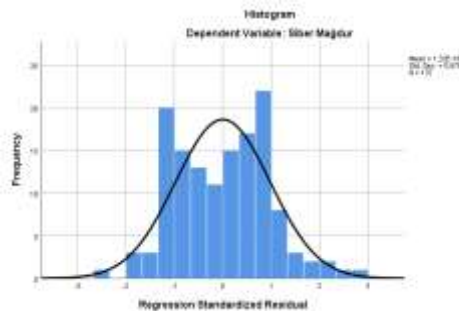
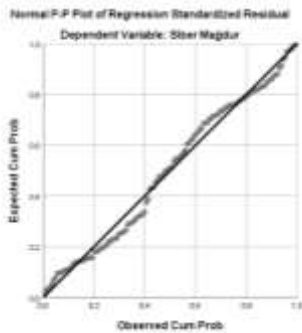
Korelasyon analizi varsayımlarımızı sağladığı için Parametrik Korelasyon (Pearson) sonuçlarına bakılmaktadır. Yukarıdaki tabloya göre 138 değere sahip İnternet Beceri Puanı ve 138 değere sahip Dışadönüklük, Nevrotiklik, Yumuşak Başlılık ve Sorumluluk değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Correlations				
			İnternet BP	Deneyime Açıklık
Spearman's rho	İnternet BP	Correlation Coefficient	1,000	-,017
		Sig. (2-tailed)	.	,841
		N	138	138

EK 17. Lise Öğrencilerinin Sahip Oldukları Kişilik Türlerine Göre İnternet Becerileri Öğrencilerin Siber Mağdur Olma Durumlarının Yordayıcılığı

Veri Analiz Yöntemi

- 1) SPSS programının 26 versiyonu kullanıldı.
- 2) Çok değişkenli Liear regresyon analizi yapıldı.
- 3) Değişken Türleri:
 - a. Bağımlı Değişken: Siber mağdur, Siber zorba (Tüm değişkenler sürekli değişkendir)
 - b. Bağımsız Değişken: 5 Faktör kişilik türü, İnternet Beceri Puanı (Tüm değişkenler sürekli Değişkendir)
 - c. Kategorik değişken olmadığı için Dummy Kodlama işlemi yapılmamıştır.
- 4) Regresyon analizi için kontrol edilen varsayımlar:
 - a. Örneklem Sayısı: Regresyon analizini gerçekleştirebilmek için örneklem sayısının yeterliliği aşağıdaki kriterlere göre kontrol edilmiştir.
 - i. Tabachnick ve Fidell (2012)' göre $N \geq 50 + 8m$ (m:yordayıcı sayısı) formülü kullanılmış ve $138 > 50 + 8 \cdot 6$ olduğu için varsayım yerine getirilmiştir.
 - ii. Hair (1998)
 - iii. Stevens (2009)
 - b. Normallik Dağılım Varsayımı:
 - i. Osborne ve Waters (2002) ' ye göre çoklu değişkenli regresyonda normality varsayımına karşı dirençlidir. Fakat bu çalışmada bu varsayımı test etmek için residual ların p-p plotlara bakıldı. Şekillerde görüldüğü gibi residualin normale yakın bir dağılım sergilediği görülmektedir.

- c. Multicollinearity Varsayımı: multicollinearity yordayıcılar arasındaki ilişkiyi ifade eder ki çoklu regresyonda istenmeyen durumdur. 0.90 üzeri bir ilişki multicollinearity nin bir göstergesidir. Bu varsayımı kontrol etmek için öncelikli olarak korelasyon matrisi incelendi Tablo 1’de görüldüğü gibi yordayıcılar arasında yüksek ilişki yoktur. Ardından VIF ve Tolerance değerleri kontrol edildi. Bu süreçte tolerans değerinin 0.20

den büyük olması ve VIF değerinin ise 4 den küçük olması istenen bir durumdur. Tablo 2’de görüldüğü gibi VIF ve Tolerans Değerleri beklenen aralıklardadır.

		Correlations					
		Dışadönüklük	Nevrotiklik	Yumuşak Başlılık	Sorumluluk	Deneyime Açıklık	İnternet BP
Dışadönüklük	Pearson Correlation	1	.055	.084	.082	.290**	.065
	Sig. (2-tailed)		.520	.327	.342	.001	.450
	N		137	137	137	137	137
Nevrotiklik	Pearson Correlation		1	-.181*	-.289**	-.020	.111
	Sig. (2-tailed)			.035	.001	.821	.197
	N			137	137	137	137
Yumuşak Başlılık	Pearson Correlation			1	.350**	.206*	.019
	Sig. (2-tailed)				.000	.016	.824
	N				137	137	137
Sorumluluk	Pearson Correlation				1	.313**	-.081
	Sig. (2-tailed)					.000	.349
	N					137	137
Deneyime Açıklık	Pearson Correlation					1	.045
	Sig. (2-tailed)						.601
	N						137
İnternet BP	Pearson Correlation						1
	Sig. (2-tailed)						
	N						

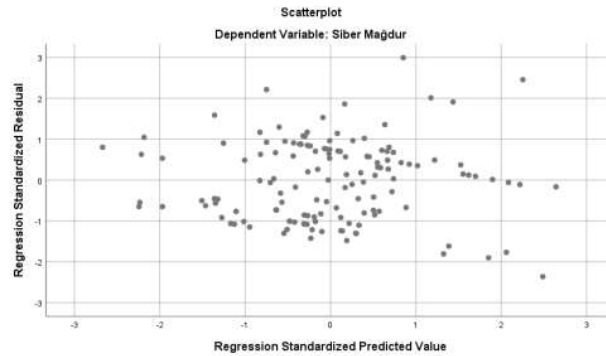
** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Coefficients ^a													
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients Beta	t	Sig.	95.0% Confidence Interval for B		Correlations			Collinearity Statistics		
	B	Std. Error				Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF	
1	(Constant)	81.044	8.844		9.164	.000	63.547	98.540					
	İnternet BP	-.112	.059	-.156	-1.89	.050	-.229	.005	-.200	-.164	-.155	.976	1.025
	Dışadönüklük	-.453	1.260	-.031	-.360	.720	-2.947	2.040	-.088	-.032	-.029	.909	1.100
	Nevrotiklik	-3.269	1.059	-.267	-3.09	.002	-5.364	-1.173	-.279	-.261	-.252	.891	1.122
	Yumuşak	-2.503	1.707	-.129	-1.47	.145	-5.880	.874	-.083	-.128	-.120	.856	1.169
	Başlılık												
	Sorumluluk	.942	1.400	.063	.673	.502	-1.828	3.713	.077	.059	.055	.757	1.321
	Deneyime	-1.413	1.407	-.091	-1.01	.317	-4.197	1.370	-.108	-.088	-.082	.819	1.221
	Açıklık												

a. Dependent Variable: Siber Mağdur

- d. Homoscedasticity : Yordayıcılar arasındaki standart hatalarının varyansına homoscedasticity denir (Osborn ve Waters. 2002). Çok değişkenli regresyonda homoscedasticity istenmeyen bir durumdur. Type 1 hatayı artırdığı için çok değişkenli bir regresyonda istenmeyen bir durumdur. Bu varsayımı kontrol etmek için residualların scatter plots incelendi. Şekil 1 de görüldüğü gibi Scatter plotta residuallar arasında bir doku bir örüntü gözlenmemiştir.

Şekil 1. Scatter Plot

- e. Independence of errors: Field (2009)'a göre modeldeki hataların bir biri ile olan ilişkisini ifade eder. Bu varsayımı kontrol etmek için Durbin Watson değerine bakılır. Bu değer 0-4 arasında değişir. çok değişkenli regresyonda d değerinin 1-3 arasında olması istenen bir durumdur (Durbin ve Watson. 1951). Çalışmada d değerini (d=1.572) 1-3 arasında olduğu için bu varsayım sağlanmıştır (Tablo 3).

Model Summary ^b										
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	Durbin-Watson
1	.366 ^a	.134	.094	9.307	.134	3.350	6	130	.004	1.572

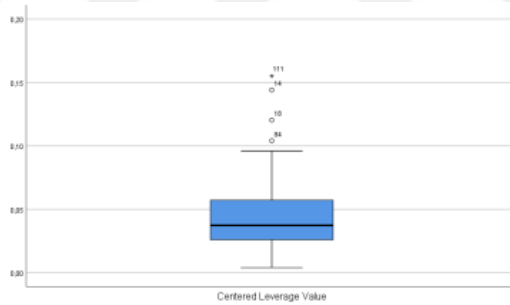
a. Predictors: (Constant). Deneyime Açıklık. Nevrotiklik. İnternet BP. Yumuşak Başlılık. Dışadönüklük. Sorumluluk

b. Dependent Variable: Siber Mağdur

Tablo 3. Durbin-Watson Değeri

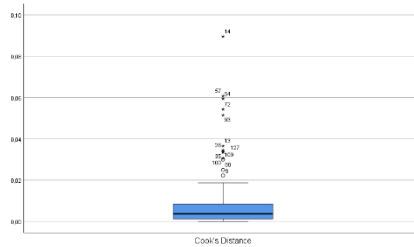
f. Outlier: Kontrol etmek için scatter plots. Leverage istatistiği. Cooks' distance. DF Beta ve Mahalanobis Distance değerleri kontrol edilir.

1. Leverage İstatistik Kontrolü: Bu istatistik 0-1 arasına değişir (0 model üzerinde hiçbir etki olmadığı. 1 ise tamamen etkili olduğu anlamına gelir). Stevens (2002)'ye göre $3(k+1)/n$ formülü ile hesaplanır. Elde edilen değer üstündeki ortalama değeri modelde outlierin olabileceği anlamına gelir. Çalışmada Leverage değeri $3(6+1)/138=0.152$ bulunmuştur. Residuals maksimum değeri 0.155 olduğu için outline olma ihtimali vardır. Fakat outline değeri sınırda olduğu için analize devam edilmiştir.

Şekil 2. Outlie Grafiği

2. Cook's Distance: Cook ve Weisberg (1982)' e göre verinin birbirinden etkilenmediğinin bir göstergesi olarak Cook's D değerinin 1 den küçük olması gerekmektedir. Buna göre çalışmada Cook's D maksimum değeri 0.094 olduğu için bu varsayım sağlanmıştır.

Şekil 3. Cook's Distance Grafiği

3. DF Beta: Standart Df Beta değerleri 1 ile -1 arasında olması gerekmektedir. Çalışmada bütün değerler 1 ile -1 arasında değiştiği için bu varsayım gereklilikleri yerine getirmiştir.
4. Mahalanobis Distance: Ki-Kare değeri outlier leri ortaya çıkarmak için df referanslı ki kare değerinin Mahalanobis Distance değerinden büyük olması gerekir (Tabachnick ve Fidell. 2012). 6 bağımsız değişken .001 alpha değerindeki ki kare karşılığı 22.458 olduğu için ve tablo 1 deki değerden yüksek olduğu için bu varsayım sağlanmıştır.

Residuals Statisticsa					
	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	44.54	63.54	54.09	3.578	137
Std. Predicted Value	-2.670	2.643	.000	1.000	137
Standard Error of Predicted Value	1.066	3.752	2.035	.537	137
Adjusted Predicted Value	43.86	64.45	54.13	3.678	137
Residual	-21.987	27.865	.000	9.099	137
Std. Residual	-2.362	2.994	.000	.978	137
Stud. Residual	-2.440	3.037	-.002	1.006	137
Deleted Residual	-23.448	28.675	-.040	9.629	137
Stud. Deleted Residual	-2.488	3.139	-.001	1.013	137
Mahal. Distance	.792	21.114	5.956	3.737	137
Cook's Distance	.000	.094	.008	.014	137
Centered Leverage Value	.006	.155	.044	.027	137

a. Dependent Variable: Siber Mağdur

Extreme Values

		Case		
		Number	Value	
Mahalanobis Distance	Highest	1	111	21.24599
		2	14	19.73887
		3	18	16.49002
		4	84	14.25505
		5	16	13.14303
	Lowest	1	1	.54305
		2	75	.80009
		3	79	.83447
		4	94	.88373
		5	66	.94392
Cook's Distance	Highest	1	14	.08962
		2	57	.06087

			3	54	.05944
			4	72	.05435
			5	93	.05155
	Lowest		1	83	.00000
			2	2	.00000
			3	28	.00000
			4	18	.00000
			5	68	.00000
	Centered Leverage Value	Highest	1	111	.15508
			2	14	.14408
			3	18	.12037
			4	84	.10405
			5	16	.09593
		Lowest	1	1	.00396
			2	75	.00584
			3	79	.00609
			4	94	.00645
			5	66	.00689
Standardized Intercept	DFBETA	Highest	1	57	.55318
			2	13	.40723
			3	93	.28003
			4	9	.25289
			5	35	.16438
		Lowest	1	72	-.37237
			2	109	-.24612
			3	100	-.24514
			4	14	-.23870
			5	127	-.21662
Standardized İnternet BP	DFBETA	Highest	1	72	.39299
			2	14	.38674
			3	80	.27313
			4	100	.21454
			5	21	.20709
		Lowest	1	35	-.42220
			2	54	-.23314
			3	57	-.20181
			4	93	-.19139
			5	64	-.17778
Standardized Dışadönüklük	DFBETA	Highest	1	127	.29312
			2	11	.17707
			3	3	.16802
			4	7	.15578

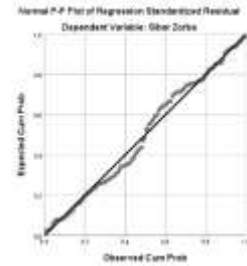
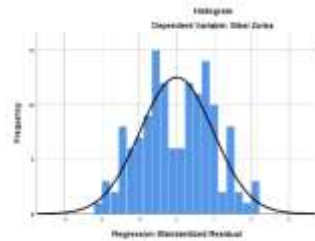
			5	135	.14057	
			Lowest	1	13	-.32447
				2	9	-.22628
				3	100	-.20013
				4	16	-.19870
				5	15	-.18731
			Standardized Nevrotiklik	DFBETA	Highest	1
2	72	.34311				
3	100	.23754				
4	124	.17372				
5	106	.17317				
Lowest	1	26			- .34047	
	2	57			- .31497	
	3	30			- .21720	
	4	14			- .20704	
	5	41			- .18327	
Standardized Yumuşak Başlılık	DFBETA	Highest	1	109	.28847	
			2	127	.23596	
			3	84	.19636	
			4	117	.19609	
			5	32	.17964	
		Lowest	1	93	- .51902	
			2	57	- .46120	
			3	121	- .24736	
			4	118	- .18631	
			5	39	- .14284	
Standardized DFBETA Sorumluluk		Highest	1	80	.30219	
			2	134	.22796	
			3	52	.17639	
			4	106	.17261	
			5	118	.15563	
		Lowest	1	14	- .39785	

		2	26	-
				.28815
		3	54	-
				.26243
		4	117	-
				.20518
		5	31	-
				.18600
Standardized DFBETA Deneyime Açıklık	Highest	1	14	.51919
		2	100	.21749
		3	111	.18849
		4	26	.15238
		5	39	.14912
	Lowest	1	127	-
				.22906
		2	134	-
				.15602
		3	112	-
				.15580
		4	52	-
				.14893
		5	117	-
				.12652

EK 18. Lise Öğrencilerinin Sahip Oldukları Kişilik Türlerine göre İnternet Becerileri Öğrencilerin Siber Zorba Olma Durumlarının Yordayıcılığı

Veri Analiz Yöntemi

- 1) SPSS programının 26 versiyonu kullanıldı.
- 2) Çok değişkenli Liear regresyon analizi yapıldı.
- 3) Değişken Türleri:
 - a. Bağımlı Değişken: Siber mağdur, Siber zorba (Tüm değişkenler sürekli değişkendir)
 - b. Bağımsız Değişken: 5 kişilik türü, İnternet Beceri Puanı (Tüm değişkenler sürekli Değişkendir)
 - c. Kategorik değişken olmadığı için Dummy Kodlama işlemi yapılmamıştır.
- 5) Regresyon analizi için kontrol edilen varsayımlar:
 - a. Örneklem Sayısı: Regresyon analizini gerçekleştirebilmek için örneklem sayısının yeterliliği aşağıdaki kriterlere göre kontrol edilmiştir.
 - i. Tabachnick ve Fidell (2012)' göre $N \geq 50 + 8m$ (m:yordayıcı sayısı) formülü kullanılmış ve $138 > 50 + 8 \cdot 6$ olduğu için varsayım yerine getirilmiştir.
 - ii. Hair (1998)
 - iii. Stevens (2009)
 - b. Normallik Dağılım Varsayımı:
 - i. Osborne ve Waters (2002) ' ye göre çoklu değişkenli regresyonda normality varsayımına karşı dirençlidir. Fakat bu çalışmada bu varsayımı test etmek için residual ların p-p plotlara bakıldı. Şekillerde görüldüğü gibi residualin normale yakın bir dağılım sergilediği görülmektedir.
- c. Multicollinearity Varsayımı: multicollinearity yordayıcılar arasındaki ilişkiyi ifade eder ki çoklu regresyonda istenmeyen durumdur. 0.90 üzeri bir ilişki multicollinearity nin bir göstergesidir. Bu varsayımı kontrol etmek için öncelikli olarak korelasyon matrisi incelendi Tablo 1 'de görüldüğü gibi yordayıcılar arasında yüksek ilişki yoktur. Ardından VIF ve Tolerance değerleri kontrol edildi. Bu süreçte tolerans değerinin 0.20

den büyük olması ve VIF değerinin ise 4 den küçük olması istenen bir durumdur. Tablo 2’de görüldüğü gibi VIF ve Tolerans Değerleri beklenen aralıklardadır.

		Correlations						
		Siber Zorba	Dis	Nev	Yum	Sor	Den	GT4
Pearson Correlation	Siber Zorba	1,000	-,094	-,370	,025	,099	-,011	-,097
	Dis	-,094	1,000	,055	,084	,082	,290	,065
	Nev	-,370	,055	1,000	-,181	-,289	-,020	,111
	Yum	,025	,084	-,181	1,000	,350	,206	,019
	Sor	,099	,082	-,289	,350	1,000	,313	-,081
	Den	-,011	,290	-,020	,206	,313	1,000	,045
	GT4	-,097	,065	,111	,019	-,081	,045	1,000
Sig. (1-tailed)	Siber Zorba	.	,136	,000	,385	,124	,450	,129
	Dis	,136	.	,259	,163	,170	,000	,225
	Nev	,000	,259	.	,017	,000	,410	,098
	Yum	,385	,163	,017	.	,000	,008	,412
	Sor	,124	,170	,000	,000	.	,000	,174
	Den	,450	,000	,410	,008	,000	.	,300
	GT4	,129	,225	,098	,412	,174	,300	.
N	Siber Zorba	138	138	138	138	138	138	138
	Dis	138	138	138	138	138	138	138
	Nev	138	138	138	138	138	138	138
	Yum	138	138	138	138	138	138	138
	Sor	138	138	138	138	138	138	138
	Den	138	138	138	138	138	138	138
	GT4	138	138	138	138	138	138	138

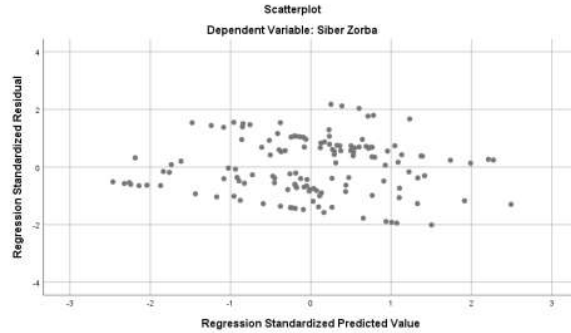
Tablo 1. Korelasyon Matrisi

		Coefficients ^a									
		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients			Correlations			Collinearity Statistics	
Model		B	Std. Error	Beta	t	Sig.	Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1	(Constant)	85,035	17,059		4,985	,000					
	Dis	-2,037	2,431	-,071	-,838	,404	-,094	-,073	-,068	,909	1,100
	Nev	-8,725	2,043	-,365	-4,27	,000	-,370	-,350	-,345	,891	1,122
	Yum	-1,426	3,292	-,038	-,433	,666	,025	-,038	-,035	,856	1,169
	Sor	,133	2,701	,005	,049	,961	,099	,004	,004	,757	1,321
	Den	,343	2,714	,011	,126	,900	-,011	,011	,010	,819	1,221
	GT4	-,072	,114	-,051	-,630	,530	-,097	-,055	-,051	,976	1,025

a. Dependent Variable: Siber Zorba

Tablo 1. VIF ve Tolerans Değerleri

- d. Homoscedasticity : Yordayıcılar arasındaki standart hatalarının varyansına homoscedasticity denir (Osborn ve Waters. 2002). Çok değişkenli regresyonda homoscedasticity istenmeyen bir durumdur. Type 1 hatayı artırdığı için çok değişkenli bir regresyonda istenmeyen bir durumdur. Bu varsayımı kontrol etmek için residualların scatter plots incelendi. Şekil 1 de görüldüğü gibi Scatter plotta residuallar arasında bir doku bir örüntü gözlenmemiştir.

Şekil 1. Scatter Plot

- e. Independence of errors: Field (2009)'a göre modeldeki hataların bir biri ile olan ilişkisini ifade eder. Bu varsayımı kontrol etmek için Durbin Watson değerine bakılır. Bu değer 0-4 arasında değişir. Çok değişkenli regresyonda d değerinin 1-3 arasında olması istenen bir durumdur (Durbin ve Watson. 1951). Çalışmada d değerini (d=1.945) 1-3 arasında olduğu için bu varsayım sağlanmıştır (Tablo 3).

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	Durbin-Watson
1	,382 ^a	,146	,107	17,953	,146	3,736	6	131	,002	1,945

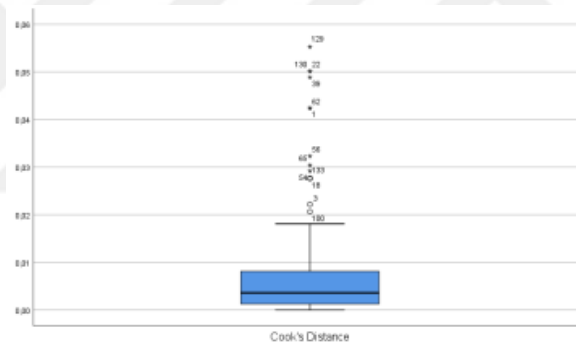
a. Predictors: (Constant), GT4, Yum, Dis, Nev, Den, Sor

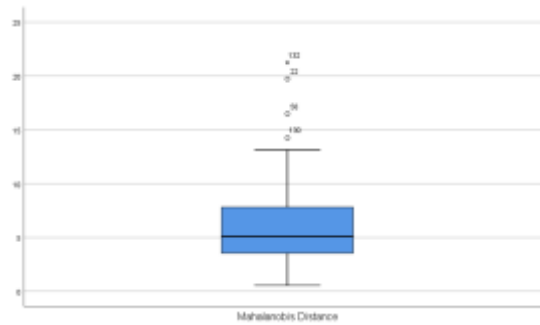
b. Dependent Variable: Siber Zorba

Tablo 3. Durbin-Watson Değeri

- f. Outlier: Kontrol etmek için scatter plots. Leverage istatistiği. Cooks' distance. DF Beta ve Mahalanobis Distance değerleri kontrol edilir.
1. Leverage İstatistik Kontrolü: Bu istatistik 0-1 arasına değişir (0 model üzerinde hiçbir etki olmadığı. 1 ise tamamen etkili olduğu anlamına gelir). Stevens (2002)'ye göre $3(k+1)/n$ formülü ile hesaplanır. Elde edilen değer üstündeki ortalama değeri modelde outlierin olabileceği anlamına gelir. Çalışmada Leverage değeri $3(6+1)/138=0.152$ bulunmuştur. Residuals maksimum değeri 0.155 olduğu için

Boxplot of Centered Leverage Value. The y-axis ranges from 0.80 to 0.20. The box is blue with a median line at approximately 0.84. Whiskers extend from 0.81 to 0.90. Outliers are labeled 132, 130, 136, and 137.

Residuals Statistics^a

	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	29,21	63,42	44,15	7,023	138
Std. Predicted Value	-2,127	2,744	,000	1,000	138
Standard Error of Predicted Value	1,508	4,419	2,036	,639	138
Adjusted Predicted Value	28,93	65,05	44,18	7,031	138
Residual	-36,492	41,441	,000	17,652	138
Std. Residual	-2,060	2,339	,000	,996	138
Stud. Residual	-2,081	2,348	-,001	1,003	138
Deleted Residual	-37,243	41,746	-,026	17,879	138
Stud. Deleted Residual	-2,107	2,388	,000	1,008	138
Mahal. Distance	,000	7,531	,993	1,408	138
Cook's Distance	,000	,067	,006	,009	138
Centered Leverage Value	,000	,055	,007	,010	138

a. Dependent Variable: Siber Zorba

Extreme Values

			Case Number	Value
Mahalanobis Distance	Highest		132	21,24599
			22	19,73887
			56	16,49002
			130	14,25505
			71	13,14303
	Lowest		38	,54305
			69	,80009
			47	,83447
			11	,88373
			82	,94392
Cook's Distance	Highest	H	129	,05
				527
			130	,05
				016

					22	,05
						014
					39	,04
						887
					1	,04
						245
					118	,00
						001
					135	,00
						002
					124	,00
						003
					122	,00
						007
					131	,00
						008
Value	Centered	Leverage	H	Highest	132	,15
						508
					22	,14
						408
					56	,12
						037
					130	,10
						405
					71	,09
						593
					38	,00
						396
					69	,00
						584
					47	,00
						609
					11	,00
						645
					82	,00
						689
DFBETA Intercept	Standardized		H	Highest	129	,25
						167
					106	,24
						002
					1	,18
						486
					22	,17
						747

			83	,16 866
			62	- ,45815
			54	- ,36446
			130	- ,26597
			102	- ,18538
			67	- ,18534
			39	,42 473
			102	,23 142
			73	,19 697
			71	,18 771
Standardized DFBETA KDIS	Highest	H	100	,16 882
			18	- ,32518
			56	- ,22798
			106	- ,19124
			133	- ,18988
			109	- ,15777
			65	,27 156
			62	,26 087
			133	,23 325
			32	,18 107
Standardized DFBETA KNEV	Highest	H	48	,17 446
			129	- ,18015

			16	- ,16693
			87	- ,16354
			71	- ,14825
			13	- ,11704
Standardized DFBETA KYUMBAS	H ighest		130	,44 585
			62	,38 197
			129	,24 109
			18	,17 831
			34	,17 013
			39	- ,26943
	L owest		100	- ,26244
			3	- ,18911
			30	- ,15919
			87	- ,14093
Standardized DFBETA KSOR	H ighest		22	,29 579
			66	,27 222
			100	,21 922
			48	,17 389
			130	,15 024
	L owest		129	- ,41720
			77	- ,28652
			65	- ,18642

			56	-
				,17532
			36	-
				,17223
Standardized DFBETA KDEN	H ighest		56	,33
				283
			133	,28
				508
			54	,22
				289
			109	,21
				763
	L owest		16	,21
				732
			22	-
				,38600
			130	-
				,25918
			129	-
				,24407
Standardized DFBETA GT4	H ighest		136	-
				,18396
			120	-
				,17296
	L owest		54	,22
				627
			87	,22
				452
			48	,19
				988
			67	,19
				561
	L owest		39	,17
				160
			1	-
				,47481
			22	-
				,28753
			56	-
				,22122
			71	-
				,18314
			130	-
				,18245

EK 19. Kişilik Türüne göre İnternet Becerilerinin Siber Mağdur Olma Durumları Üzerindeki Düzenleyici Etkisi

Run MATRIX procedure:

***** PROCESS Procedure for SPSS Version 3.5 *****

Written by Andrew F. Hayes, Ph.D. www.afhayes.com
Documentation available in Hayes (2018). www.guilford.com/p/hayes3

Model : 1
Y : SiberMa(Siber
Mağduriyet Puanı)
X : KNEV
(Nevrotiklik Puanı)
W : GT4(İnternet
Beceri Puanı)

Sample
Size: 138

OUTCOME VARIABLE:
SiberMa

	R	R-sq	MSE	F	df1	df2
p	,3156	,0996	90,2755	4,9411	3,0000	134,0000
,0028						

Model	coeff	se	t	p	LLCI
ULCI					
constant	69,0918	9,3977	7,3520	,0000	50,5048
87,6787					
KNEV	-3,3605	2,8574	-1,1761	,2417	-9,0121
2,2910					
GT4	-,1279	,2452	-,5215	,6029	-,6128
,3571					
Int_1	,0043	,0731	,0590	,9530	-,1402
,1488					

Product terms key:

Int_1 : KNEV x GT4

Covariance matrix of regression parameter estimates:

	constant	KNEV	GT4	Int_1
constant	88,3159	-26,0107	-2,1515	,6275
KNEV	-26,0107	8,1649	,6271	-,1948
GT4	-2,1515	,6271	,0601	-,0174
Int_1	,6275	-,1948	-,0174	,0053

Test(s) of highest order unconditional interaction(s):

	R2-chng	F	df1	df2	p
X*W	,0000	,0035	1,0000	134,0000	,9530

Focal predict: KNEV (X)
Mod var: GT4 (W)

Data for visualizing the conditional effect of the focal predictor:
 Paste text below into a SPSS syntax window and execute to produce plot.

```
DATA LIST FREE/
  KNEV      GT4      SiberMa      .
BEGIN DATA.
  2,3874    22,8547    58,3818
  3,1828    22,8547    55,7871
  3,9782    22,8547    53,1924
  2,3874    36,4616    56,7820
  3,1828    36,4616    54,2340
  3,9782    36,4616    51,6860
  2,3874    50,0686    55,1823
  3,1828    50,0686    52,6809
  3,9782    50,0686    50,1795
```

END DATA.

GRAPH/SCATTERPLOT=

```
  KNEV      WITH      SiberMa  BY      GT4      .
```

```
***** BOOTSTRAP RESULTS FOR REGRESSION MODEL PARAMETERS
*****
```

OUTCOME VARIABLE:

SiberMa

	Coeff	BootMean	BootSE	BootLLCI	BootULCI
constant	69,0918	69,3742	11,2588	48,5654	93,3250
KNEV	-3,3605	-3,3890	3,2716	-10,2162	2,6907
GT4	-,1279	-,1271	,2938	-,7331	,4134
Int_1	,0043	,0030	,0839	-,1563	,1752

```
***** ANALYSIS NOTES AND ERRORS
*****
```

Level of confidence for all confidence intervals in output:
 95,0000

Number of bootstrap samples for percentile bootstrap confidence intervals:
 5000

----- END MATRIX -----

EK 20. Performans Testinde Kullanılan Dizüstü Bilgisayarların Teknik Özellikleri

- Pil Hücre Sayısı: 3 Hücreli
- Pil Kimyası: Lithium-ion
- Güvenlik: BIOS Şifreleme
- İşlemci Ön Bellek: 3 MB
- İşlemci Teknolojisi: Core i5
- İşlemci Hızı: 2.40 GHz
- İşlemci Numarası: 7100U
- İşlemci Markası: Intel
- Disk Kapasitesi: 500 GB
- RAM: 4 GB
- Çözünürlük: 1366 x 768
- Ekran Boyutu: 15.6 inch
- İşletim Sistemi: Windows 7 64 Bit

ÖZ GEÇMİŞ

2004-2009 yılları arasında Gazi Üniversitesi, Teknik Eğitim Fakültesi, Elektronik ve Bilgisayar Eğitimi Bölümünde lisans eğitimini tamamladı. 2010-2013 yılları arasında Atatürk Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümünde Yüksek Lisansını tamamladı. 2013 yılında Atatürk Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümünde doktora eğitimine başladı. Akademik olarak İnternet Riskleri, İnternet Becerileri, Robotik ve Kodlama, gibi 21. yüzyıl becerilerinin gerektirdiği alanlarda çalışmalarına devam etmektedir.

